

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KUR'ÂN-I KERÎM'DE İSÂR KAVRAMI

Elif TİYEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN - 2019**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KUR'ÂN-I KERÎM'DE İSÂR KAVRAMI

**DANIŞMAN : Doç. Dr. Ahmet ABAY
JÜRİ : Doç. Dr. Ahmet ÖZ
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sait SICAK**

Elif TİYEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN - 2019**

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERÎM'DE İSÂR KAVRAMI

Elif TİYEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez / Proje 25 /06 / 2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çoğunluğu ile Kabul Edilmiştir.

Doç. Dr. Ahmet ABAY
Ünvanı, Adı Soyadı, İmzası
BAŞKAN

Doç. Dr. Ahmet ÖZ
Ünvanı, Adı Soyadı, İmzası
ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sait SICAK
Ünvanı, Adı Soyadı, İmzası
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
Unvan, Adı Soyadı, İmzası
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN-I KERÎM'DE İSÂR KAVRAMI

Elif TİYEK

Danışman : Doç. Dr. Ahmet ABAY
Yıl : 2019, Sayfa: 65 + VI
Jüri : Doç. Dr. Ahmet ABAY (Başkan)
: Doç. Dr. Ahmet ÖZ (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sait SICAK (Üye)

Kur'ân'ın insanlığa sunmuş olduğu ilâhî hükümler, Allah ile kul ilişkisini düzenlemeye yönelik olduğu gibi kul ile tüm yaratılmışlar arasındaki ilişkileri de düzenlemeye yöneliktir. Kur'ân'da tüm çağlara seslenilirken aslında mükerrem olarak yaratılan insanın hangi konularda aldanabileceği bildirilmiş, iradeyi ilahi çağrıya yönlendirecek mesellere yer verilmiştir.

İsâr konusunun ele alındığı çalışmalarda kavramın etimolojik tahlilinin yapıldığı, isâr âyeti olarak bilinen âyetin nüzul sebepleri üzerinde durulduğu görülmüştür. Bu çalışmada ise isâr kavramının etimolojik tahlili ile birlikte ifade ettiği mânâlardan benzer örnekler Kur'ân'dan seçilerek verilmiştir. Bu örnekler Hz. Peygamber'den, Kur'ân'da anlatılan mesellerden ve sahabenin hayatından olmak üzere başlıklar halinde incelenmiştir.

Çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Giriş bölümüdür. Bu bölümde çalışmanın önemi, amacı ve yöntemi açıklanarak konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar anlatılmıştır. İlk dönem sözlüklerden istifade edilerek kavramın etimolojik tahlili yapılmış, Kur'ânî kullanımları âyetlerden örneklendirilerek kavramsal çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde isâr kelimesinin geçtiği âyetler ve bu âyetlerdeki kullanımı yine farklı âyetlerden, Hz. Peygamber ve sahabeden örnekler verilerek açıklanmıştır. Üçüncü bölümde isâr hasletinin kişi ve toplum açısından neticeleri üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise konunun genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsâr, Diğerkâmlık, Tercih etme, Cömertlik, Empati, Cimrilik.

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE CONCEPT OF ALTRUISM IN THE QUR'AN

Elif TİYEK

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ahmet ABAY

Year : 2019, Pages: 65 + VI

Jury : Assoc. Prof. Dr. Ahmet ABAY (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÖZ (Member)
: Assist. Prof. Dr. Ahmet Sait SICAK (Member)

The divine principles which have been offered to mankind by the Qur'an are intended to regulate the relations among the servants of Allah and all creatures, as well as to regulate the relations between Allah and his servants. While the Qur'an speaks to all ages, it has been reported that the human being who is created as noble can make mistake on which subjects and expressed issues that will direct the will to the divine call.

In the studies about altruism, it has been seen that it was performed the etymological analysis of the concept of Altruism and emphasized the reason of revelation of the verse known as the verse of altruism. In this study, similar examples from the meanings expressed by the concept of altruism has been given by choosing from the Qur'an together with the etymological analysis of the concept of the altruism. These examples are examined in the headings from the Holy Prophet, the parables described in the Noble Qur'an and the life of the Companions.

This study consists of four chapters. In the introduction, which is the first chapter, which is the introduction, the importance, purpose and method of the study were explained and the previous studies on the subject were reviewed. Also, the concept of altruism was etymologically analyzed by using the first term islamic sources and the conceptual framework was drawn by expressing the Qur'anic uses. In the second chapter, firstly the verses about altruism were expressed, then the use of altruism in these verses is explained by illustrating examples from different verses of Qur'an and lives of Prophet and his companions. In the last chapter, a general evaluation of the subject was made.

Keywords: Altruism, Unselfish, Preference, Generosity, Empathy, Stinginess.

ÖN SÖZ

Dünya ve âhiret huzurunun sağlanmasının ancak ilâhi vahye teslimiyetle mümkün olduğu muhakkaktır. Yüce Allah'ın emirlerinin muhatabı ve mükerrem olarak yarattığı insanın, yaratılışı gibi ruhunun da mükemmel olması için evrensel ahlâkî ilkeler koymuştur. Nasıl bir Müslüman olduğu bu ilkelerin pratik hayata ne kadar yansıdığı ile ilgilidir.

Toplumsal hayatın gereği olarak farklı rollerde, makam ve zenginlikte yaratılan insanın bu türden farklılıkları Allah için üstünlük ya da aşağılanma sebebi değildir. Üstünlüğün takvada olduğu belirtilerek insanın manen de olgunlaşması hedeflenmektedir. İşte bu olgunlaşma için de ahlâkî ilkeler son derece önem arz etmektedir. İnsanın iradesini olumluya yönlendirebilmesi için iyi ve kötü ahlâka sahip kişi ya da toplumların akıbetlerinden Kur'ân'da örnekler verilmiştir.

Îsâr kelimesinin geçtiği beş âyetin incelendiği bu çalışmada âhiret hayatını dünya hayatından daha fazla önemseyenler ile dünya hayatını âhiret hayatından daha fazla önemseyenlerden örnekler verilmiştir. Kur'ân'dan seçilen bu örnekler her asırda insanoğlunun zaafının olduğu mal, makam, daha çoğuna sahip olma tutkusunu frenleme noktasında yol gösterici olmuştur. Yûsuf sûresinde Allah katında îsâr edilen bir kul olmanın iffet, sabır, affedicilik gibi ahlâkî özelliklere sahip olmaktan geçtiği; Haşr sûresinde ise Hz. Peygamberi hayatının her alanında örnek alan ve Allah tarafından övülen Ensâr'ın sahip olduğu kardeşlik ve cömertlik ahlâkî övülerek tüm çağlara örnek olarak sunulmuştur.

Kendisi için istediğini başkası için de isteyebilecek ahlâka sahip olabilmek, sosyal hayatın düzeni açısından oldukça önemlidir. *“Mü'minler birbirine karşı da merhametlidirler” Fetih, 48:29* âyetinde ve *“Sizden biriniz kendisi için sevip arzu ettiği dünya ve ahiret nimetlerini din kardeşi için de sevip arzu etmedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz.” (Buhârî, İman 6)* hadisinde İslam kardeşliğinin mü'minler arasına hayat bulması istenmiştir. Kur'ân'ı tebliğ, tebyin ve temsil eden Hz. Peygamber'in ve onu bizzat görerek örnek alan sahabenin hayatı da kardeşlik, sevgi, diğerkâmlık ve merhametin göstergesi olan îsâr örnekleri ile doludur.

Îsâr hasletine sahip bireylerin toplumda var olması Allah'ın razı olacağı ideal müslüman toplumunun oluşmasını sağlayacaktır. Fert ve toplumun birbirini hem etkilediği hem de birbirinden etkilendiği gerçeğini de göz önüne aldığımızda bireyin sahip olduğu güzel ahlâk toplumu da huzura kavuşturmakta, toplumun huzuru da bireye huzur vermektedir.

Îsâr kavramı ahlâkî ilkelerin önemli bir parçası olduğuna göre, bu kavramı doğru anlamak ve aktarmak ve yaşayabilmek adına küçük bir katkı sunmak amacıyla hazırladığımız çalışmamızda bize yardımlarını esirgemeyen Kıymetli hocam Doç. Dr. Ahmet Abay'a, her zaman bana destek olan canım aileme teşekkürlerimi sunarım.

Elif TİYEK

Kahramanmaraş - 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	V
ÇİZELGELER LİSTESİ	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi	1
1.3. Önceki Çalışmalar	2
1.4. Kavramsal Çerçeve	3
1.4.1. أثر Sözlük anlamı:	3
1.4.2. أثر Terim anlamı:	4
1.4.3. Kur'ân'da e-s-r kökünün geçtiği âyetler	6
1.4.4. Kur'ân'da أثر fiili ile yakın anlamda kullanılan kelimeler	7
1.4.5. Kur'ân'da أثر fiili ile zıt anlamda kullanılan kelimeler	8
2. KUR'ÂN'DA İSÂR KAVRAMININ KULLANIMI	10
2.1. İsar Kavramının “Dünya Hayatını Tercih” Anlamında Kullanımı	12
2.2. İsar Kavramının “İmanı Küfre Tercih” Anlamında Kullanımı	20
2.3. İsar Kavramının “Üstün Tutmak, Yeğlemek Anlamında” Kullanımı	27
2.4. İsar Kavramının “Kendine Tercih Etmek” Anlamında Kullanımı	33
2.5. Tasavvufta İsar Kavramının Kullanımı	40
3. İSÂR'IN BİREY VE TOPLUM AÇISINDAN ÖNEMİ	46
3.1. İsarın Birey Açısından Önemi	46
3.2. İsar'ın Toplum Açısından Önemi	52
4. SONUÇ	58
KAYNAKLAR	60
ÖZGEÇMİŞ	65

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: bin
bk.	: bakımız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühü
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radıyallahu Anh
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sırası
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi vessellem
ts.	: Tarihsiz
Tah.	: Tahkik eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
v.dğr.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1. Kur'ân'da "esr" ve türevlerinin geçtiği âyetler	7
Çizelge 2.1. Nüzûl sırasına göre îsar kelimesinin geçtiği âyetler	11

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı

Allah rızasını kazanmaya vesile olan, Resûlullah'ın hayatının her döneminde örneklerini görmüş olduğumuz ahlâkî bir erdem olan îsâr, insanoğlunun gönlünü ve yeryüzünü imar etme vazifesine hizmet eden, Allah'a ve yaratılanlara karşı sorumluluklarını yerine getirebilmesi için sahip olunması gereken ahlâkî kavramlardan birisidir. Îsâr kavramı gibi Kur'ân'da özel anlama sahip temel bazı kavramlar bulunmaktadır. Kavramların doğru anlaşılmasının Kur'ân'ı doğru anlamada önemli olduğu muhakkaktır.

Îsâr kavramını çalışmadaki amacımız sekülerizmin sonucu olarak her geçen gün daha fazla bencilleşen ve haz duygusunu hayatın merkezine alan insanoğluna asıl mutluluğun paylaşma ve diğerkâm olmadan geçtiğini âyet ve hadislerle anlatmak. Ayrıca Haşr 59:9 da Allah'ın övgüsüne mazhar olan Ensâr-muhâcir kardeşliğini günümüzde de yaşatabilmek amacıyla îsâr hasletinin pratik hayata yansımalarının birey ve toplumdaki kazanımları üzerinde durarak, İslam kardeşliğinin pekişmesine biraz da olsa katkı sunmaktır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada yöntemimiz ilk önce Îsâr kavramın kökenini etimolojik yönden araştırarak kavram üzerine yoğunlaşmak olmuştur. Çünkü Kur'ân kelimelerinin mânâlarını doğru bilmek Kur'ân'ın kast ettiği mânâyı doğru anlamak için son derece önemlidir.

Kur'ân kelimelerinin, klasik sözlükler çerçevesinde, gerek lafız, gerekse anlam olarak, mevcut türevlerine ve kullanımlarına yansımış ses ve mânâ bakımından kabul edilebilecek müşterek aslını tespit etmek; yani bir kelime içerisinde saklı olan kavram çekirdeğini, gerçek ve doğru olarak ortaya koymak gereklidir.¹

Bu araştırma esnasında öncelikle kelimenin kök anlamını, kelimenin zaman içerisinde kazandığı veya kaybettiği anlamları veya kelimeye yüklenen yeni bir anlam olup olmadığını tespit etmek için sözlüklerden yararlanılmıştır. Kur'ân'ın kavrama yüklediği anlamı doğru tespit edebilmek için kavramın geçtiği âyetler siyak-sibak bütünlüğü içinde ele alınmış ve tefsir kaynaklarına başvurulmuştur.

Kur'ân'ın önemli kavramlarından biri olan îsârın Kur'ân, sünnet, sahabe hayatında ve tasavvuf kültüründe nasıl yaşandığı ile ilgili pratik hayattaki örneklerine yer verilmiş, îsârın toplum ve birey açısından önemini anlatan çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Çalışmamızda başvurulan kaynaklar; temel arapça lügatler, tefsir kaynakları, îsâr kavramını doğrudan veya dolaylı olarak ele alan makalelerdir.

Îsâr kavramı ile ilgili yapılmış olan çalışmaların bir kısmında îsâr kavramının gramer tahliline ağırlık verildiği görülmüştür. Bir kısım çalışmalarda da îsâr kapsamına giren davranışlara saadet asrından örnekler verilerek îsâr, infak kavramı ile birlikte açıklanmıştır. Önceki çalışmalarda değinilmediği için çalışmamızın son bölümünde îsârın birey ve toplum hayatına ne gibi katkısı olabileceği ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Bu tez çalışmasında faydalanan âyetlerin mealleri TDV Kur'ân Yolu Meali'nden alınmıştır. Sûre isimleri ve kavramların yazımında DİA örnek alınmıştır.

¹ Necip Üçok, 1947, *Genel Dilbilim (Linguistik)*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 41-42.

1.3. Önceki Çalışmalar

Önceki çalışmalarda bazı kavramların semantik ve etimolojik tahliline değinildiğini gördük. İ̇sar kavramını ele alan biri Türkiye’de diğeri Filistin’de yapılmış iki yüksek lisans tezine ve az sayıda makaleye ulaşabildik.

İ̇sar kavramı ile ilgili çalışmaların az olması bizim için bir dezavantaj olmayıp yeni bir araştırma konusu olduğu için de motivasyonumuzu artırmıştır.

Konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

- 1- Zülfikar DURMUŞ’un hazırlamış olduğu “Sosyal dayanışmanın sağlanmasında Kur’ân’ın öngördüğü ideal model: İ̇sar” başlıklı makalede üç bölüm halinde İ̇sarın sözlük ve terim anlamları, Kur’ân’da geçen İ̇sar âyetleri ve yaşanmış İ̇sar örnekleri verilmiştir.²
- 2- Saffet SANCAKLI’nın hazırlamış olduğu “Hz. Peygamberin erdemli insan yetiştirme bağlamında İ̇sar (Diğerkâmlık) kavramına verdiği önem” başlıklı makalede cömertlik, empati ve İ̇sar ilişkisi anlatılarak Hz. Peygamberin hayatından cömertlik örnekleri verilmiştir.³
- 3- Ekrem DEMİRLİ’nin hazırlamış olduğu “Tasavvufta el emeğiyle geçinmek ve İ̇sar: Hakka Halk’tan Vuslat” başlıklı makalede İ̇sara tasavvufi açıdan bakılarak halka hizmet ile Allah’a ulaşmak arasında zorunlu bir bağ kurulmuştur. “Hakk’ı halkta görmek” veya “halk içinde Hak ile olmak” prensibinden hareketle İ̇sar hasleti, Allah’a ulaşma hususunda önemli bir erdem olarak anlatılmıştır.⁴
- 4- Durak PUSMAZ’ın “Kur’ân’da İ̇sar Kavramı” başlıklı makalesinde İ̇sar kavramı sözlük ve terim anlamı ile ele alınmış, İ̇sar kelimesinin geçtiği âyetler açıklanmış son bölümde de yaşanmış İ̇sar örneklerine yer verilmiştir.⁵
- 5- Harun ÇAĞLAYAN’ın “İslam Kardeşliğinin Zirve Noktası: İ̇sar” başlıklı makalesinde İ̇sar, ahlâkî açıdan ele alınarak paylaşmanın ve İslam kardeşliğinin önemi üzerinde durulmuştur.⁶
- 6- İbrahim KAYA’nın “Hadislerde İ̇sar Hasleti” başlıklı Yüksek Lisans Tezinde İ̇sar kelimesinin geçtiği âyetler incelenmiş ve Hz. Peygamber’in hayatından İ̇sar örnekleri verilmiştir.⁷
- 7- Ayhan KAYA’nın “Teorik ve Pratik Açıdan İnfak ve İ̇sar Ahlâkı” başlıklı makalesinde infak ve İ̇sar kavramlarının filolojik tahlili yapılmış, infak ve İ̇sar kavramları arasındaki ilişkiye değinilmiş, son bölümde de İ̇sar örnekleri verilmiştir.⁸
- 8- Ghoson Ghannam Nayef Fayez’in “el İ̇sar fi’l Kur’ân ves Sünnetü ”(Kur’ân ve Sünnet’te İ̇sar) başlıklı Yüksek Lisans Tezinde İ̇sara sahip olmanın birey ve

² Zülfikar Durmuş, 2003, “Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur’ân’ın Öngördüğü İdeal Model: İ̇sar”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 3 (1), ss. 17-27.

³ Saffet Sancaklı, 2006, “Hz. Peygamber ‘in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İ̇sar Kavramına Verdiği Önem”, Tasavvuf: İlimi ve Akademik Araştırma Dergisi, 7 (17), s. 31-32.

⁴ Ekrem Demirli, 2010, “Tasavvufta el emeğiyle geçinmek ve İ̇sar: Hakka Halk’tan Vuslat”, Din ve Hayat, TDV -İstanbul Müftülüğü Dergisi, (10), ss. 90-93

⁵ Durak Pusmaz, 2011, “Kur’ân’da İ̇sar Kavramı”, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, (25), ss. 77-104.

⁶ Harun Çağlayan, 2013, “İslam Kardeşliğinin Zirve Noktası: İ̇sar”, Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber, Kardeşlik Ahlâkı ve Kardeşlik Hukuku” Sempozyumu, 21-22 Nisan 2012, Ankara, ss. 298-311.

⁷ İbrahim Kaya, 2012, “Hadislerde İ̇sar Hasleti”, Yüksek Lisans Tezi, İğdir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İğdir

⁸ Ayhan Kaya, 2012, “Teorik ve Pratik Açıdan İnfak ve İ̇sar Ahlâkı”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (1), ss. 305-317.

müslüman toplum üzerindeki olumlu sonuçlarına değinilmiş; Doğru veya yanlış tercihte bulunanların akıbetleriyle ilgili Kur'ân kıssalarından örnekler verilmiş ve insanı doğru ya da yanlış tercihe yönlendiren sebepler üzerinde durulmuştur.⁹

- 9- Recep DEMİR'in "Kişilik ve Karakter İnşasında önemli bir Kur'ân Kavramı: İsar" başlıklı makalesinde isâr hasletine sahip olmanın karakter eğitime yardımcı olan önemli ahlâkî erdemlerden biri olduğundan bahsedilir. Müslümanın emanet bilinciyle hareket etmesinin, bireyci değil tüm insanlığa karşı merhametli, cömert ve fedakâr olabilmesinde ve olumlu karakter özellikleri kazanabilmesinde isâr hasletinin ne kadar önemli olduğu hususu anlatılmıştır.¹⁰
- 10- Mustafa ALICI'nın "İslam'da Dindarlar Ve Diğerkâmlık: Kur'ân-ı Kerîm'de "İsar" Âyetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım" başlıklı makalesinde isâr kavramının etimolojik tahliline yer verildikten sonra isâr kavramının sosyo-psikolojik boyutları olan interaktif bir ilişkisinin olduğu üzerinde durulmuştur. Diğerkâmlığın Allah rızası gözetilmesinin haricinde başka niyetlerle yapılmaması gerektiğini belirtilmiş; empati, sevgi ve kıskançlık kavramları kullanılarak isâr kavramı ele alınmıştır.¹¹

1.4. Kavramsal Çerçeve

1.4.1. أثر Sözlük anlamı:

E-s-r, görülen ve görünmeyen her şeyden geriye kalan izdir.¹² E-s-r kökünden türeyen isâr da üç anlam bulunmaktadır: bir şeyi öne geçirmek, zikretmek, kalıcı olanı resmetmek.¹³ Esr çoğulu âsera şeklinde gelir. Âser: seçti, faziletli kıldı, tercih etti anlamındadır.¹⁴

إِثَارٌ (İsar): Bir nesneyi bir nesneye tabi kılmak mânâsındadır ki iz mânâsında olan أثر (eser) den çıkarılmıştır.¹⁵

E-s-r kökünden türeyen isâr kelimesi sözlükte "bir nesneyi ihtiyar eylemek"¹⁶, "bir şeyi veya bir kimseyi diğerine tercih etmek, yeğlemek, bir şeye karşı sevgisi olmak, meylî olmak, öncelik vermek, üstün tutmak, ikram etmek" gibi mânâlara gelmektedir.¹⁷

Güzel ahlâka ilişkin rivayetlere مآثر adı verilir. أثر de istiare olarak üstünlük; إيثارا ise, kendi ihtiyacı olduğu halde başkasını kendisine tercih etmek mânâsına işaret eder.

Şemseddin Sâmî (1850-1904), Kâmûs-ı Türkî'de: İsar'ın: 1- İkrâm, i'zâz (ağırlama, ikramda bulunma, saygı gösterme); 2- İhtiyar, intihab (tercih etme, seçme) anlamında olduğunu kaydettikten sonra: "Kullanılmakta olan sözlüklerimizde, cömertçe verme anlamı veriliyorsa da Arapça' da böyle bir anlamı olduğuna bir yerde

⁹ Ghoson Ghannam Nayef Fayez, 2014, "Kur'ân ve Sünnette İsar", Yüksek Lisans Tezi, An-Najah National University, Faculty of Graduate Studies, Nablus, Palestine.

¹⁰ Recep Demir, 2016, "Kur'ân'da İsar Kavramı", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu, 10-12 Haziran, Ordu, ss. 499-515.

¹¹ Mustafa Alıcı, 2019, "İslam'da Dindarlar ve Diğerkâmlık: Kur'ân-ı Kerîm'de "İsar" Âyetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım", Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, VII/17, ss. 13-20.

¹² el-Hafil b. Ahmed, 2003, *Kitâbü'l-'Ayn*, Bab-ül hemze, Beyrut, I, s. 56 1.

¹³ İbn Faris el-Hemedânî, 1969, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, (Tah.: Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Kahire, I, s. 53.

¹⁴ Muhammed bin Murteza ez-Zebîdî, ts., *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâr'ul Hidaye, X, s. 20,

¹⁵ Mütercim Âsım Efendi, 2013, *Kâmûs-ül Muhit Tercümesi*, (Haz.: Eyyüp Tanrıverdi ve Mustafa Koç), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, II, s. 1714.

¹⁶ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs-ül Muhit Tercümesi*, I, s. 744.

¹⁷ İsmail bin Hammâd el-Cevherî, 1982, *es-Sihâh*, Tah.: Ahmed Abdülgafûr Attar, Kahire, II; İbn Manzûr, ts., *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, IV, s. 7.

rastlayamadık” der.¹⁸ Türkçe de îsâr karşılığı olarak “diğerkâmlık ve özgecilik” terimleri kullanılır.¹⁹

Eseruş şey u “Bir nesnenin mevcudiyetine delalet edecek bir şeyin husule gelmesi; ortaya çıkması. Çoğulu “Âsartuhu” şeklinde gelir. El-eseru sözcüğü müstear olarak ‘fazl; üstünlük’ anlamında, el-îsâr sözcüğü de ‘tafazzul; kendini üstün tutma’ anlamında kullanılır. (Onu tercih ettim anlamındaki) “âsartuhu” kullanımını da buradan gelir.²⁰

1.4.2. أثر Terim anlamı:

Kurtûbî (ö. 671/1273) *el-Câmi ’u li-Ahkâmi ’l-Kur’ân*, adlı eserinde îsârı şöyle tarif eder: Îsâr, dünyevi hazlarda başkasının nefsinin kendine tercih etmek ve ahiret lezzetlerine rağbet etmek manasındadır. Ahiret inancının kuvvetli olması, muhabbetin güçlü olması ve meşakkatlere karşı sabırlı olmak bundan kaynaklanır. Denilir: böylece onu tercih ettim, onu seçtim, faziletli kıldım.²¹

Îsâr, ahlâk terimi olarak “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içerisinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” demektir.²²

Başka bir ifade ile başkalarının hak ve menfaatlerini, kendi hak ve menfaatlerinden önde tutmaktır.²³

İbnü’l-A’râbî (ö.230-845) îsârı şöyle tarif eder: “Îsâr, insanın âhiret mutluluğunu elde etmek amacıyla başkalarını dünya mutluluk ve hazlarında kendine tercih etmesidir. Bu tutum kuvvetli iman, sağlam sevgi ve meşakkatlere karşı sabırlı olmaktan ileri gelir.”²⁴

Îsâr: istek ve arzu duyduğu şeyi fazileti yönünden başkasına vermeyi tercih etmektir.²⁵ Îsâr nefis için bir fazilettir ki insan başkalarını kendine tercih ederek bazı ihtiyaçlarından ferâgat eder.²⁶

İbn Kayyim el-Cevziyye’ye (ö. 761/1360) göre; başkasını kendi ihtiyacına tercih etmek olarak tanımlanmıştır.²⁷

¹⁸ Şemseddin Sâmî, ts., *Kâmûs-i Türkî*, TDK yayımları, Ankara, I, s. 236

¹⁹ İsmail Karagöz v.dğr., 2010, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, s. 322.

²⁰ el-İsfahânî, 2012, “*Müfredât Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, (Çev.: Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu), s. 65

²¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, 2011, *El-Câmiu Li Ahkâmi ’l Kur’ân*, (Çev.: M. Beşir Eryarsoy), İstanbul, XX, s. 368-369.

²² el-İsfahânî, “*Müfredât Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, s. 256; Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, ts., *Besâiru zevi ’t-temyîz*, el-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut, III, s. 300; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, 1986, *İhyâu ’ulûmi ’d-dîn*, (Çev.: Ahmed Serdaroğlu), Bedir Yayınevi, İstanbul, III, s. 569; Mustafa Çağrırcı, 2000, “Îsâr”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, XXII, s. 490; İsmail Hakkı Bursevî, 1997, *Kitâbu ’n-netice*, hazırlayanlar: Ali Namlı-İmdat Yavaş, İnsan Yayınları, İstanbul, II, s. 258; İsmail Ankaravî, 1996, *Minhâcu ’l-fukara (Fakirlerin Yolu)*, Haz. Saadettin Ekici, İnsan Yayınları, İstanbul, s. 263; Ethem Cebecioğlu, 1997, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara, s. 400; Abdürrezzak Kâşânî, 2004, *Tasavvuf Sözlüğü: Letaifu’l A’lam fi İşarati Ehli’l İlham*, (Çev.: Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul, s. 94-98.

²³ Süleyman Uludağ, 1999, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, s. 272.

²⁴ el-Kurtubî, *El-Câmiu Li Ahkâmi ’l Kur’ân*, XVIII, s. 26; Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah İbnü’l-A’râbî, ts., *Ahkâmü ’l-Kur’ân*, (Neşr.: Muhammed Abdulkâdir Atâ), Beyrut, IV, s. 420.

²⁵ İbn. Fûrek el-İsfahânî en-Nisâbüri, 2009, *Tefsîrü İbn Fûrek*, Suudi Arabistan, III, s. 144.

²⁶ İbn Miskeveyh, ts., *Tehzîbü’l-ahlâk ve tahtîrû’l-a’râk*, I, s. 130.

²⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, 1996, *Medâricü ’s-sâlikîn (beyne menâzili “iyyâke na ’bûdü ve iyyâke neste ’in”)*, 3. Baskı, Beyrut, II, s. 283

Cürcânî (ö. 816/1413) ise îsârı “kişinin başkasının faydasını kendi faydasına tercih etmesi veya bir zarardan öncelikle onu koruması” şeklinde tarif ederek bu anlayışın din kardeşliğinin en ileri derecesi olduğunu belirtmiştir.²⁸

“Îsâr” anlamına gelmek üzere batı dillerinde kullanılan “altrüizm” karşılığında, modern Arapçada daha çok “gayriyye” (fedakârlık, başkalarını düşünme), Türkçe ’de “diğerkâmlık” ve “özgecilik” terimleri kullanılmaktadır. Bir kimsenin cömertlikte “îsâr” derecesine ulaşabilmesi için ikram ettiği şeye kendisinin fiilen muhtaç durumda bulunması şart değildir. Burada önemli olan kişinin, -kendisi muhtaç olsa dahi- başkasını kendisine tercih edebilecek bir ahlâkî anlayışa ve güçlü bir iradeye sahip bulunmasıdır.²⁹

Bu tariflerden îsârın sözlük veya lügat manalarının birbirine yakın olduğu, herhangi bir çelişkinin görülmediği neticesine varılmıştır.

Tanımlardan yola çıkarak îsâr ile ilgili şunu söyleyebiliriz:

Îsâr; toplumsal bir varlık olan insanın bireysel çıkarlarından vazgeçerek, etrafındaki insanlara karşı duyarlı olması, diğer insanları kendine dünya veya âhiret menfaatlerinde tercih etmesi, tercih ederken de sadece Allah rızasını gözetmesidir. Allah’ın kendisine cömertçe lütfettiği gibi onun da elindeki nimetleri insanların istifadesine cömertçe sunması ya da sunabilecek ahlâkî erdeme sahip olması, başkaları için özveride bulunmasıdır. Kısaca îsâr ahlâken olgunlaşmanın neticesinde oluşan davranışlardır diyebiliriz. Îsâr bir tercihtir ancak her tercih doğru bir îsâr demek değildir. Tercihimiz Allah rızasını esas alıyorsa orada Kur’ân’ın istediği doğru bir îsâr söz konusudur.

Îsârda kişinin başkasını kendisine tercih etmesi vardır. Senden daha muhtacı olduğunda onu kendine tercih edebilmek, senden daha liyakatli olduğunda onun hakkıdır diyebilmektir. Sadece Allah’ın rızası gözetilerek yapılan davranışlar Kur’ân’da “*Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz.*”³⁰ şeklinde ifade edilir. Bu niyete sahip olan müslüman kullar arasında Allah sevgisinin neticesi olarak îsâr hasleti, birbirlerine karşı sevgi, saygı, yardımlaşma, paylaşma, cömertlik, hemhâl olma gibi güzel ahlâk dediğimiz davranışlar ortaya çıkar. Bu davranışlar ise toplum hayatında huzurun ve düzenin sağlanmasında, İslam kardeşliğinin pekişmesinde önem arz eder. Toplumda bu kardeşliğinin hâkim olmasını isteyen Hz. Peygamber de bir hadisinde “*Kendisi için sevip arzu ettiği şeyi din kardeşi için de sevip istemedikçe (gerçek anlamda) iman etmiş olmaz.*”³¹ buyurmuştur.

Îsâr kavramını ele alan çalışmalarda bu kavram daha çok cömertlik olarak açıklanmıştır. İslam düşünürleri ise cömertliği çeşitli derecelere ayırmışlardır.³² Kaynaklarda cömertliğin “sehâ”, “cûd” ve “îsâr” olarak başlıca üç derecesinden bahsedilir.³³

Buna göre bir kimsenin elindeki imkânların bir kısmını başkasına ikram edip bir kısmını kendisine ayırmasına “sehâ”, çoğunu başkasına verip çok az bir kısmını kendisi için ayırmasına “cûd” ve imkânlarının tamamını başkaları için kullanmasına da “îsâr” denir.³⁴

²⁸ Seyyid Şerif Cürcânî, 1997, *Kitâbu't-ta'rifât*, Beyrut, s. 31.

²⁹ Çağrı, “Îsâr”, TDV İslam Ansiklopedisi, XXII, s. 490.

³⁰ İnsân 76:9.

³¹ Buhari, İman, 6-7; Müslim, İman, 71-72

³² Abdurrahman Kasapoğlu, 2010, *Kur’ân da İki Zıt Karakter Şuhh ve Îsâr, Kur’ân Psikoloji Atlası 2*, EKM Ofset Matbaacılık, s. 322.

³³ Çağrı, Cömertlik, TDV İslam Ansiklopedisi, VIII, s. 72.

³⁴ Abdülkerim bin Hevâzin el-Kuşeyrî, 2003, *Er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, (Haz.: Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul, s. 248.

Kaynaklarda, bir kimsenin sıkıntı içinde bulunmasına rağmen imkânlarını başkası için kullanıp nefsinin mahrum bırakmasının câiz olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çoğunluğun benimsediği görüşe göre mahrumiyet ve sıkıntıya sabredebilenler için îsâr, halinden şikâyet edecek veya başkalarına el açabilecek yapıda olanlar için malına sahip olmak (imsak) daha hayırlıdır.³⁵ Bu konuda İslam'ın öngördüğü denge prensibini ve Hz. Peygamberin bir kimsenin elindeki imkânların tamamını muhtaçlara verip sonra da başkalarından yardım istemesini kınadığı hadisini de dikkate almak gerekir.³⁶

Bu ifadelerden îsâr kavramının; Allah rızasını gözetmek, infâkta bulunmak, cömertlik, fedakârlık, sevgi, merhamet gibi kavramlarla yakın anlamlı olduğunu anlarız.

1.4.3. Kur'ân'da e-s-r kökünün geçtiği âyetler

Esr kökü Kur'ân'ı Kerîm'de türevleriyle beraber 21 yerde zikredilmektedir. Çizelge 1. de geçen e-s-r kökünün türev ve anlamları Muhammed Fuad Abdülbaki "Mu'cemül Müfehres li elfâzıl Kur'ân", çev. Mahmut Çanga'dan³⁷ alınmıştır.

³⁵ el-Kurtubî, *El-Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'ân*, XVIII, s. 23-32

³⁶ Dârimî, *Zekât*, 25

³⁷ Abdülbaki, *Mu'cemül Müfehres li Elfazıl Kur'ân*, s. 46.

Çizelge 1.1. Kur'ân'da "esr" ve türevlerinin geçtiği âyetler

Fiil İsim	Âyetlerin Geçtiği form	Âyette Geçen Mânâsı	Sıra No	Sûre Adı	Sûre No	Âyet No	Sûrenin Mushaf Sırası	Sûrenin Nuzul Yeri
İsim	أثر	eseri, iz	1	Tâhâ	20	96	45	Mekke
			2	Fetih	48	29	111	Medine
	أثار	eserlerine	3	Rum	30	50	84	Mekke
			4	Ahkaf	46	4	66	Mekke
İsim (+Zamir)	آثارهم	İlimden geriye kalan	5	Maide	5	46	112	Medine
			6	Kehf	18	6	69	Mekke
			7	Saffat	37	70	56	Mekke
			8	Zuhruf	43	22	63	Mekke
			9		23			
	10	Hadid	57	27	94	Medine		
	آثارهما	izleri	11	Kehf	18	64	69	Mekke
آثرى	Benim izim	12	Tâhâ	20	84	45	Mekke	
(Bağlaç+) İsim (+Zamir)	وآثارهم	Ve eserlerini	13	Yasin	36	12	41	Mekke
(Bağlaç+) İsim	وآثرًا	ve eserleri bakımından	14	Mü'min	40	21	60	Mekke
			15		82			
Fiil	يؤثر	Rivayet edilen	16	Müddessir	74	24	4	Mekke
Fiil (+Zamir)	أترك	Üstün tutmak	17	Yûsuf	12	91	53	Mekke
	تؤثر	Seni tercih edemeyiz	18	Tâhâ	20	72	45	Mekke
	تؤثرون	Tercih ediyorsunuz	19	A'lâ	87	16	8	Mekke
(Bağlaç+) Fiil (+Zamir)	ويؤثرون	Ve tercih ederler	20	Haşr	59	9	101	Medine
(Bağlaç+) Fiil	وآثر	Ve üstün tutmuşsa	21	Nâziât	79	38	81	Mekke

1.4.4. Kur'ân'da أثر fiili ile yakın anlamda kullanılan kelimeler

Kur'ân'da muhabbet (kin'in zıddı)³⁸ ve ihtiyar (tercih etmek) kelimelerinin de îsârın sözlük anlamına yakın anlamda kullanıldığı görülür.

Altta üç âyette muhabbet kelimesi "tercih etmek" anlamında kullanılmıştır.

استحبوا الكفر على الإيمان "Şayet inkârı imana tercih ederlerse"³⁹ bu âyette istehabbü kelimesi küfrü imana tercih ederlerse anlamında kullanılmıştır.

بأنهم استحبوا الحياة الدنيا على الآخرة "Bu, onların dünya hayatını âhirete tercih etmelerindedir".⁴⁰

فاستحبوا العلى على الهدى "Körlüğü doğru yolu görmeye tercih ettiler".⁴¹

Aşağıdaki âyette de İhtiyar kelimesi "seçmek, tercih etmek" anlamında kullanımı:

³⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, s. 289.

³⁹ Tevbe 9:23.

⁴⁰ Nahl 16:108.

⁴¹ Fussilet 41:17.

وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا “Mûsâ tayin ettiğimiz vakit ve yerde bulunmak üzere kavminden yetmiş adam seçti”.⁴²

1.4.5. Kur’ân’da أثر fiili ile zıt anlamda kullanılan kelimeler

Üstü’sira: الاستتار Bir şey de tek kalmak⁴³ başkasında olmayan bir şeyle akrasından ayrılmaktır.⁴⁴ Falanca öldüğü zaman Allah onu seçti, cennete seçilen kişi için denilir.⁴⁵

Îsârın zıddı ise kendini başkasına tercih ederek bencilleşmek ve nefsini üstün tutmak, enaniyet göstermektir. Arapça’da “ben” anlamına gelen ene kelimesinden yapılmış bir masdar-isim olan enâniyyet (bencillik) Kur’ân-ı Kerîm’de, hadislerde ve ilk döneme ait İslâmî kaynaklarda geçmez. Enaniyyet bencillik olarak yakın anlamlar ifade eden esere ile isti’sâr (الأثرة) kelimeleri hadislerde ve diğer bazı kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁶

Kur’ân’ı Kerîm’de kendini üstün tutarak enaniyet gösterenlerden ibretle bahseder. Şeytanın Hz. Âdem’den üstün olduğunu söyleyerek Allah’ın emrine itaat etmemesi ve büyüklük taslaması şu şekilde anlatılır “*Hani, meleklerle, "Âdem’e secde edin" demiştik. İblîs’in dışında hepsi secde ettiler. İblîs, "Ben, çamurdan yarattığın kimseye secde eder miyim!" dedi.*⁴⁷ Şeytanın kıyamete kadar insanları kendi günahkârlık yoluna çekeceğine ant içmesi⁴⁸ kibri ve kıskançlığı sebebiyledir.

Kârûn, insanlara ihsânda bulunması konusundaki uyarılara karşılık tüm sahip olduklarının kendisindeki ilim sayesinde olduğunu söyler⁴⁹ İlmî ve servetiyle övünür, soydaşlarına karşı büyüklük taslardı. Ne var ki inançsızlığı, kibir ve gururu yüzünden helâk olup gitmiştir.⁵⁰

Firavun’un halkına, “*Ben sizin en yüce tanrınızım*”⁵¹ demesi kendisini makamı ve zenginliği sayesinde tek otorite görmesi bencillik örneği olarak gösterilebilir.

Arapçada enâniyyet olarak tanımlanan bencillik, İslam literatüründe çoğunlukla kibir (büyüklenme), ucb (kendini beğenme), fahr (övünme), buhl (cimrilik) ve şuhh (pintilik) gibi kavramlarla tanımlanabilmektedir. Kişiyi yalnızlığa ve doyumumsuzluğa iten bu özellikler toplumda mutsuzluk ve huzursuzluğun artmasına, rekabet ve düşmanlığın oluşmasına sebep olmaktadır.

İslam’ın istediği gibi bir müslüman olabilmenin, özgeci bir karakter oluşturabilmenin yolu ise bencilikten arınmaktan geçer. Allah’ın emirleri doğrultusunda yaşayamaya çalışan, rızasını kazanmak için infakta bulunan, nefsinin cimriliğinden, bencilliğinden korunan kişilerin de kurtulacağı müjdesi verilmiştir.⁵²

Bu tanımlardan îsâr kavramının; bencillik, kibir, cimrilik, övünme, kıskançlık gibi kavramlarla da zıt anlam içerdiğini görürüz.

⁴² Â’râf 9:155.

⁴³ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, IV, s. 8.

⁴⁴ el-İsfahânî, “*Müfredât*” *Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, s. 66.

⁴⁵ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbü’l-Ayn*, Bab-ül hemze, I, s. 56.

⁴⁶ Hayati Hökekleli, TDV İslam Ansiklopedisi, XI, s. 170-171.

⁴⁷ İsrâ, 17:61.

⁴⁸ Hayreddin Karaman v.dğr., 2012, *Kur’ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, III, s. 499.

⁴⁹ el-Kasas 28:76-79.

⁵⁰ et-Taberi, *Camiul-Beyan*, XX, s. 105-106; Şevkânî, Muhammet b.Ali, 1996, *Neylü’l-Evtar Min Ehadisi Seyyidi’l-Ahbâr*, Daru’l-Hayr, Beyrut, IV, s. 179.

⁵¹ en-Nâziât 79:24.

⁵² Teğâbün 64:16.

Bencilliğin bir neticesi olan cimrilikten korunmak ve iyiliğe ulaşmak için sevilen şeylerden infakta bulunulması⁵³ öğütlenmiş, bu öğüde uyanların da kurtuluşa erecekleri “*Kim nefsinin bencilliğinden korunursa, işte onlar umduklarına erenlerdir.*”⁵⁴ âyetinde müjdelenmiştir.

Îsâr toplumsal hayatta yardımlaşma ve paylaşmayı sağlayarak sosyal hayatın düzenine katkı sağladığı gibi; zıddı olan bencillik ise kibir, kıskançlık, cimrilik, aç gözlülük gibi kötü ahlâki özelliklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu durum öncelikle kişinin bireysel hayatına sonrasında da toplumsal hayatın huzuruna darbe vuran bir haslet olarak görülmektedir.

⁵³ Âl-i İmrân, 3:92.

⁵⁴ Haşr, 59:9.

2. KUR'ÂN'DA İSÂR KAVRAMININ KULLANIMI

İsâr kelimesi Mekkî sûrelerin dört tanesinde mazi formunda “tercih etmek, üstün tutmak” mânâlarında kullanılmıştır. Bu âyetlerin mealleri:

- قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ أَتَرَكْنَا اللَّهَ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِبِينَ Dediler ki: “Allah'a and olsun, hakikaten Allah seni bize **üstün kılmış**. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.”⁵⁵
- قَالُوا لَنْ نُؤْتِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ النَّبَاتِ اapaçık kanıtlara ve bizi yaratana asla **tercih edemeyiz**. Artık sen neye hükmedecekken et; ama sen ancak bu dünya hayatında hükümünü geçirebilirsin.⁵⁶
- وَأَنْتَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا Azan ve dünya hayatını **âhirete tercih eden** kişi.⁵⁷
- بَلْ تُؤْتِرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا Fakat siz dünya hayatını **tercih ediyorsunuz**.⁵⁸

Kur'ân-ı Kerîm de isâr kavramı dört âyette⁵⁹ sözlük anlamında (tercih etmek mânâsında); bir âyette⁶⁰ de terim anlamında kullanılmıştır. Bu sûrelerin dördü Mekke döneminde, biri de Medine döneminde inmiştir. Vahyin on üç yılı Mekke’de, on yılı da Medine’de geçmiştir. Mekkî ve Medenî âyetleri bilmenin faydası önceden ve sonradan inen âyetleri öğrenmektir.

Mekkî ve Medenî âyetleri bilmenin faydası önceden ve sonradan inen âyetleri öğrenmektir. Böylece sonradan inen âyetin nasih, bazılarına göre de muhassis âyet olduğu anlaşılır. Süyûtî’ye (ö.911-1505) göre Mekkî ve Medenî sûrelerle ilgili olarak ulema üç görüş ileri sürmüştür;

1- Bunlardan en meşhuru Mekke’de veya Medine’de, Mekke’nin fethi veya vedâ haccı senesinde yahut gazvelerden birinde olsun, hicretten önce inenler Mekkî, hicretten sonra inenler de Medenî’dir.

2- Hicretten sonra olsa bile Mekke’de inen âyetler Mekkî, Medine’de inen âyetler Medenî’dir. Buna göre gazveler esnasında inen âyetler, ne Mekkî, ne de Medenî’dir.

3- Mekke’lilere hitaben inen âyetler Mekkî, Medine’lilere hitaben inen âyetlere de Medenî âyetler denir.⁶¹

Zerkeşî (ö. 794/1392) *el-Burhân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân* adlı eserinde de üç görüşten bahsetmiştir. Ancak meşhur olanın ikinci görüş olan Hicretten önce inenlerin Mekkî, hicretten sonra inenlerin de Medenî olarak kabul edildiği olmuştur.⁶²

Cerrahoğlu’na göre de sûrelerin Mekkî ve Medenî oluşu hakkındaki görüşler üç grupta toplanmaktadır. Meşhur olan görüş ise hicretten önce nâzil olan vahiylerin el-Mekkî, hicretten sonrakilerin de el-Medenî addedilmeleridir.⁶³

Sûrelerin Mekkî ya da Medenî olduğunu bilmek, nâzil olduğu ortamdaki muhatabın özelliklerini dikkate alarak Kur’ân âyetlerini doğru anlamada bize yardımcı olacaktır.

⁵⁵ Yûsuf 12:91.

⁵⁶ Tâhâ 20:72.

⁵⁷ Nâziât 79:37-38.

⁵⁸ A’lâ 87:16.

⁵⁹ Yûsuf 12:91; Tâhâ 20:72; Nâziât 79:38; A’lâ 87:16.

⁶⁰ Haşr 59:9.

⁶¹ Celâlüddin es-Süyûtî, *El-İtkân fi Ulumi’l Kur’ân*, s. 31.

⁶² ez-Zerkeşî, 2006, *el-Burhân fi Ulûmi’l- Kur’ân*, (Tah.: Muhammed Ebu’l Fadl Dimiyati), Dar’ul Hadis, Beyrut, s. 132.

⁶³ İsmail Cerrahoğlu, 1985, *Tefsir Usulü*, 5. Baskı, Emel matbaacılık, Ankara, s. 60.

Mekkî âyetlerin bir eğitim öğretim programını içerdiği söylenebilir. Mekke döneminde inananlar tedrici olarak eğitilerek İslam ahlakına sahip müminler haline dönüşmeye başlamışlardır. Bu dönemde sık olarak hak-batıl, iman-küfür, tevhid-şirk, adalet-zulüm, güzel ahlâk- kötü ahlâk, sorumluluklar, sevap-ceza, cennet-cehennem konuları üzerinde durulmuş ve mü'minlerin, tevhid bilinci, adalet, güzel ahlâk, görev ve sorumluluk bilincini kabullenilip özümsemesiyle yepyeni bir toplum, İslâm toplumu ortaya çıkmıştır.⁶⁴ Medenî sûrelerdeki ahkâm âyetleriyle de sahabenin kazanmış olduğu İslâm ahlakı pekiştirilmiştir.

Bir ahlâk terimi olan îsâr ise, Mekke toplumu için son derece önemli bir kavramdır. Zira güçlünün zayıfı ezdiği, hak ve hukukun zenginden yana olduğu, merhametten yoksun hâle gelen Mekkelilerin hasbelkader yaptıkları iyiliklerin sebebinin riyadan başka bir şey olmadığı yıllarda, iman etmenin ve îsâr hasletine sahip olabilmenin ne kadar büyük bir erdem olduğu açıktır. Bedensel hazların insanı huzura ulaştıramayacağını, İnsanı kâmil olma yolunda ilerlemek için ruhun terbiyesinin şart olduğu, bu terbiyenin basamaklarından birisinin de îsâr hasletine sahip olabilmek olduğu da ortadadır.

Vahyin ilk muhatapları olan Mekke toplumunun âhret inançlarının problemlili olması ve hayatın bu dünya hayatından ibaret olduğunu düşünmeleri, dünya nimetlerine sahip olma konusunda son derece hırsa kapılmaları, nasihatlere kulaklarını tıkamalarının ve ilahi vahiy karşısında kör, sağır ve dilsiz olmalarının⁶⁵ sebeplerindedir. Bu sebeple nâzil olan ilk âyetlerde muhatabının özelliklerine göre mesajlar içermektedir.

Çizelge 2.1. Nüzûl sırasına göre îsar kelimesinin geçtiği âyetler

Sıra	Kaç Defa Geçtiği	Mazi / Muzari	Âyet	Sûre Adı	Sûre No	Âyet No	Mekki / Medeni
1	1	Fiili Muzari ك Zamirine Muzaaftır	قَالُوا لَنْ نُؤْتِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ	Taha	20	72	Mekki
2	1	Fiili Muzari ك Zamirine Muzaaftır	قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ أَتَرَكِ اللَّهُ عَلَيْنَا	Yusuf	12	91	Mekki
3	1	Fiili Mazi	وَأَتَرَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا	Naziat	79	38	Mekki
4	1	Fiili Muzari Cemi و'ına Muttasıl	بَلْ نُؤْتِرُونَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا	Âla	87	16	Mekki
5	1	Fiili Mazi Cemi و'ına Muttasıl	وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ حَصَاصَةٌ	Haşr	59	9	Medeni

⁶⁴ DİB, 2019, Mekki ve Medenî Sûre, <https://kuran.diyaret.gov.tr/kuran-sozlugu/detay/40-mekki-ve-medeni-sure> (02.03.2019).

⁶⁵ Bakara 2:18.

2.1. Îsâr Kavramının “Dünya Hayatını Tercih” Anlamında Kullanımı

Îsâr kelimesi iki sûrede dünya hayatını âhiret hayatına tercih etmek mânâsında kullanılmıştır.

“*Fakat siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret daha hayırlı ve süreklidir.*”⁶⁶

“*Azan ve dünya hayatını âhirete tercih eden kişi Cehennem işte onun için tek barınaktır.*”⁶⁷

A'lâ sûresinin genel muhtevasında tebliğ karşısında insanların farklı tavır takımları ve bunun ebedî hayattaki sonuçlarının,⁶⁸ Nâziât sûresi'nde de ağırlıklı olarak kıyamet halleri, hesap, ceza ve mükâfat konuları, Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme gibi inanç esaslarının ele alındığını görürüz.⁶⁹

Îsâr kelimesi her iki âyette de dünyanın âhirete tercihi mânâsında kullanılmıştır. Her iki sûrenin genel muhtevasında terazinin dünya hayatı yönünde ağır basmasının, âhiret hayatında ne gibi sonuçlar doğuracağı üzerinde durulmuştur.

Âhiret inancının zayıflığı, kibir, menfaatlerin ön planda olması, cimrilik, nefsin hevâsına uymak, kulu yanlış tercihe götüren sebepler arasındadır. Yanlış tercihin âkıbetinin de cehennem olacağı bildirilerek, A'lâ ve Nâziât sûrelerindeki îsâr âyetleriyle tercihin dünya hayatından yana yapılmasının neticeleri konusunda insanoğlu uyarılmıştır.

Kur'ân'ın dünya ve âhiret hayatından kast ettiği mânâyı doğru bilmek, âyetleri ve Kur'ân kavramlarını doğru anlamak bakımından çok önemlidir. Canlı bir varlık olarak kabul edilen dilin zaman içerisinde farklı mânâlar yüklediği, anlam kayması, daralması ya da genişlemesine uğradığını bilmekteyiz. O halde âyetlerde verilen mesajları doğru anlayabilmek için dünya ve âhiret hayatından kast edilen mânânın ne olduğunu da doğru bilmek durumundayız.

Âyetlerde geçen “dünya” ifadelerini, yeryüzü anlamında değil de ölümden önceki hayatı anlatmak için kullanılan bir terim olarak düşünmek gerekir.⁷⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de 100 küsur yerde geçen dünya kelimesi esasında isim olarak değil, sıfat olarak kullanılmaktadır ve yüzde doksandan fazlasıyla hayat kelimesini nitelendirmektedir. Dünya, denâet kökünden bir sıfat olup basit, adi, iğreti, ölümlü anlamlarına gelmektedir. Kur'ân yüze yakın yerde iğreti, adi, basit hayat (el-Hayat ed-Dünya) deyimine yer vermekte ve insanı böyle bir hayata tenezzül etmemeye çağırılmaktadır.⁷¹

Ancak dünya kelimesi söylendiğinde halk arasında genellikle yerküre anlamı akla gelmektedir. Bunun sebep olduğu yanlış anlayış Kur'ân'ın dünyayı kötülediği, insanı dünyadan yüz çevirmeye çağırdığı düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Oysaki bu düşünce yanlıştır. Kur'ân, yerküre anlamında arz kelimesini kullanmıştır. Arzın bir emanet olduğu imar ve inşasının, korunması ve güzelleştirilmesinin gerektiği insana hatırlatılır. Kur'ân'ın kabih gördüğü dünya ise insanı Allah'tan uzaklaştıran her şeyin genel adıdır. Bu anlamda dünya, insanın kötü sıfatlarının sembol adı olan nefstir. Kötülenen dünya, nefis olduğuna göre Allah ile gönlümüz arasına

⁶⁶ A'lâ 87:16-17.

⁶⁷ Nâziât 79:37-38-39.

⁶⁸ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, V, s. 533.

⁶⁹ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, V, s. 469.

⁷⁰ Bekir Tatlı, 2005, “Kur'ân'da "Dünya" ve "Arz" Kelimelerinin Kullanımı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 46 (2), s. 265

⁷¹ Yaşar Nuri Öztürk, 1994, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, s. 95-96.

perde olan her şeyi dünya görmek gerekir. Bu; para, karşı cins ve şöhret olabileceği gibi ibadetlerden kaynaklanan gurur da olabilir.⁷²

Nefsin hevâsına uyması, zevk duyduğu şeylere eğilim göstermesidir. Hz. Ali'ye nispet edilen mevkuf bir rivayette şöyledir:

*“Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey, hevâlarınıza tabi olmanız ve uzun emel-sahibi olmanızdır. Hevâsına tabi olmak kişiyi haktan uzaklaştırır. Tûl-i emel ise âhireti unutturur.”*⁷³

O halde dünyayı îsâr etmek yani dünyayı tercih etmek demek; nefsin hevâsına uymak, haram ve helallere dikkat etmemek, kişiyi Allah'tan uzaklaştırarak, günahlara sürükleyen her türlü iş, dünyada sahip olunan geçici menfaatleri muhafaza uğruna âhiretinden taviz vermek demektir.

Dünya hayatı Kur'ân'da temelde üç şekilde ele alınır;

- Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelli ettiği yer olarak dünya
- Âhireti kazanma yeri olarak dünya
- Dünyalık kazanma yeri olarak dünya.

Kaynaklarda ilk iki anlamdaki dünya övülen; üçüncü olarak zikredilen dünya ise yerilen dünyadır. Îsâr kelimesinin geçmiş olduğu A'lâ ve Nâziât sûrelerindeki âyetlerde de dünya hayatı bu üçüncü anlamda yerilen dünya yani “dünyalık kazanma yeri” anlamında kullanılmıştır.

Kıyamet gününde insanlar mutlular ve bedbahtlar olarak iki kısma ayrılacaktır. Özgür iradesiyle dünyayı âhirete tercih edip ömrünü inkâr, isyan ve taşkınlıkla geçirerek tövbe ve iman etmeden Allah'ın huzuruna çıkanlar bedbahtlardır; bunların barınacakları yer ise cehennemdir. Rabbinin huzurunda hesap vereceğine inanan ve o huzura günahkâr olarak çıkmaktan korkarak nefsini kötülüklerden sakındıranlar ise bahtiyar kimselerdir; bunların barınacakları yer de cennettir.⁷⁴

Âyet ve hadislerde sırf dünya nimetlerine bel bağlamanın kalıcı olan âhiret mutluluğunu tehlikeye sokabileceğine dikkat çekmek amacıyla insanoğlunun arzulanabileceği nimetler sıralanarak, bu nimetlere duyulabilecek aşırı istek karşısında âhiret inancı zihinlerde diri tutulmaya çalışılmıştır. Dünya nimetlerine sahip olma konusundaki aşırı istek insanın sadece kendisine zarar vermeyip, dengelerin bozulmasına, yeryüzünde fesad ve bozgunculuk çıkmasına da sebep olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar ki zamanda meydana gelen savaşlar, açlıktan ölümler ve katliamların temelinde insanın daha fazlasına sahip olma hırsı vardır.

İnsanoğlunun hırsla sahip olmaya çalıştığı, yeryüzünde düzenin bozulmasına sebep olan dünya nimetlerinden bazıları ise âyette şu şekilde sıralanmıştır:

*“Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu ve özel yetiştirilmiş atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılındı. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır”*⁷⁵

Dünya hayatı altına, gümüşe, arabalara, hayvanlara, kazanca, giyim ve yeme araçlarına karşı beslenen tutkulardır.⁷⁶ Övünme vesilesi olarak bunlar hayatın gayesi haline getirilir ve ebedi yurt âhiret unutulur. Oysaki dünya hayatı sonlu, âhiret hayatı ise sonsuzdur.

⁷² Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, s. 95-96

⁷³ Beyhakî, *Şuâbü'l-îmân*, VII, 369 (10613)

⁷⁴ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, V, s. 474.

⁷⁵ Âli İmran 3:14.

⁷⁶ Ali Ünal, 2011, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul, s. 215.

Dünyaya dünya denilmesi tesadüfî değildir. Dünya çabucak gelip geçici olduğu gibi düşürücü ve aşağılaştırıcıdır da. Hâlbuki âhiret daha hayırlı ve daha bâkidir. Mahiyeti itibariyle hayırlı, zamanı itibariyle devamlıdır. Bu gerçeğin ışığında dünyayı âhirete tercih etmek aptallık ve kötü değerlendirme olarak ortaya çıkmaktadır. Akıllı, sağduyu sahibi hiç kimse onu âhirete tercih edemez.⁷⁷

Cüz'i iradesiyle dünya hayatının geçici menfaatlerini tercih edenlerin âhirette ziyana uğrayacakları dünya ve âhiret saadetini kaçıracakları belirtilerek, “*ne bir an öne alınan ne de bir an ertelenen*”⁷⁸ ömür sermayesi kaybedildiğinde, “*Rabbim ne olur bana azıcık daha süre tanisan da gönüllü yardımlarda bulunsam ve iyi kişilerden olsam*”⁷⁹ pişmanlığının insana hiçbir fayda vermeyeceği de unutulmamalıdır.

“*Kim bu geçici dünyayı isterse burada istediğimiz kimseye dilediğimiz şeyleri veririz; sonra da onu kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme göndeririz. Kim de âhireti ister ve bir mü'min olarak âhiret için ona yaraşır bir çabayla çalışırsa işte böylelerinin çabaları karşılık görecektir.*”⁸⁰

Dünya aşağılık ve fânîdir, âhiret ise değerli ve bakîdir. Öyleyse akıllı bir kişi, geçici olan bir şeyi kalıcı olan bir şeye nasıl tercih edebilir de kısa zamanda yıkılıp gidecek olana değer verir ve kalıcı, ebedî olana önem vermez?⁸¹ İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Hüseyin İbn Mes'ûd. Hz. Âişe'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Dünya; evi olmayanın evi, malı olmayanın malıdır. Akıllı olmayan dünya için toplar.⁸²

Dünya hayatı imtihan yeri olduğundan mutlak adalet dünyada değil âhirettedir. Âhiret, oradaki mutlak adalet, dünya düzeninin, İslami yaşayışın kişi vicdanındaki en güvenilir destekleridir. Dünya sevgisi, bu destekleri vicdanlardan söküp atarsa, insanlar canavarlaşır, toplumlar dağılır. Çünkü “sevgi insanı kör ve sağır eder”. Âhireti seven, cihad düşüncesiyle dünyayı da değerlendirir. Fakat dünyayı seven, aceleci ve peşinci zihniyet ve yaratılışının da etkisiyle inançlarından ve âhiretten fedakârlık yapmakta, taviz vermekte bir sakınca görmez.⁸³

Bu yüzden, dünya düzeni, âhiret mutluluğu ve insan gerçeği açılarından İslamiyet, dünyayı ve nimetlerini değil bunların Allah'ı unutturacak olan sevgisini, onlara kalben bağlanılmasını yasaklamıştır. Bu mânâda Hz. Peygamber de “*Bütün kötülüklerin, bütün hataların başı, dünya sevgisidir.*”⁸⁴ buyurmuştur.⁸⁵

Dünya hayatına karşı zikredilen âhiret hayatını kıyametin kopması, hesabın görülmesi ve hesap sonrası ebedî hayatın başlaması şeklinde üç merhalede ele alıp incelemek mümkündür.⁸⁶

⁷⁷ Seyyid Kutub, 1968, *Fîzülâl-il Kur'ân*, (Çev.: Mehmet Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, XVI, s. 173.

⁷⁸ Yunus 10:49.

⁷⁹ Münafikun 63:10.

⁸⁰ İsra 17:18-19.

⁸¹ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, 2010, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, (Haz.: Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, s. 1112.

⁸² el-Gazâlî, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, IV, s. 360.

⁸³ İsmail Lütüfî Çakan, 1975, “Dünya Hayatına Karşı Müslümanların Tutumları”, Diyanet Dergisi, Sayı: 1, s. 20.

⁸⁴ Ebu Davud, Edeb, 125

⁸⁵ Çakan, “Dünya Hayatına Karşı Müslümanların Tutumları”, s. 20

⁸⁶ Bekir Topaloğlu, 1988, “Âhiret”, TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, I, s. 546.

Âhiret, sözlükte, öldükten sonra tekrar devam edecek olan cismani ve ruhani hayat olarak tarif edilir. Ölümden önce zevk alınan her şey dünya kavramı içinde ifade edildiği gibi, ölümden sonra tadılacak her şey de âhiret kavramı içinde anlaşılmaktadır.⁸⁷

İnsan için esasında iki hayat vardır: dünya hayatı ve âhiret hayatı. Yaratılan varlıklar içinde görev ve sorumluluğu olan, bu sorumlulukla da değer verilen insan dünyaya gönderildikten sonra başıboş bir hayat yaşayarak sorumluluklarını ihmal ederse gerçek anlamda insanlık değerini de kaybetmiş demektir. Allah'ın yüklemiş olduğu sorumluluktan insan için dünya hayatında kaçmak mümkün olsa da âhiret yurdunda kimse kaçamayacak ve dünya hayatındaki tercihlerinin neticesinde ilahi adaletle karşı karşıya kalacaktır.

Âhiret hayatını tercih edip dünyanın geçici menfaatlerine aldanmayarak işlediği “*zerre kadar hayr ya da şerden*”⁸⁸ hesaba çekileceği bilinciyle hareket eden ve yaşantısında âhireti îsâr ederek amellerde bulunan kullar bahtiyar kullardan olup, cennetle ödüllendirileceklerdir.

Kim Rabbinin huzurunda (durmaktan) korktu, nefsini hevâdan alıkoyduysa, işte muhakkak ki cennet onun varacağı yerin ta kendisidir. Kim de Allah'ın önünde durmaktan korkar, kıyamet günü Allah'ın onun hakkındaki hükmünden çekinirse, Allah'ın azamet ve celâlini kavrır, nefsini kötülüklerden engeller, mâsiyet ve arzuladığı haramlara mâni olur ve onu Rabbinin itaatine çevirirse, başka yer değil cennet onun varacağı yer ve makam olacaktır.⁸⁹

Âhiret inancının diri tutulması hayatın bu dünyadan ibaret olmadığı bilincinin zihinlere yerleşmesi hayatın her alanında Allah' a kul olmanın sorumluluğu hatırlanarak dünya ve âhiret dengesinin kurulması gerekir. Evrendeki bütün münasebetler denge prensibine muhtaçtır. İnsana yüklenen sorumluluklar, emir ve yasaklar fert-cemiyet, beden-ruh, dünya-âhiret dengesinin sağlanmasına yöneliktir. Âhirete iman aynı zamanda kulu Allah'ın çizmiş olduğu sınırlar içerisinde yaşamaya sevk eden bir inançtır.

Âhiret” ile “dünya” kavramlarının Kur'ân âyetlerinde yan yana kullanımı ve birbirleriyle yakın ilişkileri de dikkati çeker. Zira her iki kelime 60 küsur âyette yan yana zikredilmiştir. Bu zikredilmelerde de görülür ki Kur'ân'a göre âhiret dünyanın gayesidir ve dünya hayatı ile âhiret hayatı birbirinden ayrı değildir; her iki hayat birbirine bağlıdır ve biri diğeri için temadidir.⁹⁰

Dünya ve âhiret konusunda dengenin sağlanabilmesi için Kur'ân-ı Kerîm'in şu tavsiyesi iyi anlaşılmalıdır: “*Allah'ın sana verdiğinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.*”⁹¹

Bu Âyet-i Kerîme siyak ve sibak dikkate alınarak değerlendirildiğinde daha çok âhiretin tercih edilmesi, dünyadan da nasibin alınması tavsiye edildiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca insana çok güzel bir ölçü verilmektedir. Dünyaya dünyanın değeri kadar âhirete de âhiretin kıymeti kadar değer verilmesi istenmektedir.⁹²

⁸⁷ Ahmet Coşkun, 1990, Kur'ân-ı Kerîm'in Dünya ve Âhirete Bakışı, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:4, s. 273

⁸⁸ Zilzal 99:7-8.

⁸⁹ Vehbe bin Mustafa ez-Zuhaylî, 2005, *Tefsiru'l Münir*, (Çev.: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Hamdi Arslan, Halil İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız.), Risale Yayınları, İstanbul, XV, s. 357.

⁹⁰ Mesut Okumuş, 2006, “Kur'ân'a Göre Dünya Âhiret ilişkisi”, VIII. Kur'ân Sempozyumu: Günümüz Dünyasında Müslümanlar, 14-15 Mayıs 2005 / Yozgat, Fecr Yayınları: 94, Ankara, s. 121.

⁹¹ Kasas 28:77.

⁹² Ayhan Işık, 2015, “İslam ve Hristiyanlıkta Dünya Âhiret Dengesi”, Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmi Mecmuası, (24), s. 246.

Yüce Allah “*Kim dünya nimetini isterse kendisine verileceği; kim âhiret nimetini isterse ona da ondan vereceğini ve şükredenleri ödüllendireceğini*”⁹³ bildirmiştir.

Birbiriyle ilişkileri bağlamında bakıldığında denilebilir ki İslamiyet, insanlara manastırlarda yaşamayı öğütleyen, dünya hayatına ve dünyevi zevklere tamamen sırtını çevirmiş uhrevi ve münzevi bir din değildir. Yine İslam, âhireti yadsıyarak hayatı yalnızca bu dünyada yaşanandan ve görünür olandan ibaret kabul eden, tamamen maddi ve materyalist bir düşünce sistemi de değildir. Kur’ân, dünya ve âhiret hayatını bir bütün ve bir diğerinin devamı olarak görürken, dünya hayatını aldatıcı ve fani, âhireti ise gerçek ve baki olarak kabul eder. Kur’ân'a göre âhiret dünya hayatının temadisidir; dünya hayatı ebedi olan âhiret yurdunu kazanmak için bir imtihan ve konaklama yeridir.⁹⁴

Dinimiz ne dünyayı ne de âhireti terk etmemizi ister. Aksine Kur’ân ve sünnet insanın dünya ve âhiret mutluluğuna kavuşmasını, dünya ve âhiret dengesini kurmasını ister. Ancak dünya hayatının geçiciliğini, âhiret hayatının daha hayırlı ve ebedi olduğunu da bildirir. Âyetlerde zemmedilen dünya nimetlerinin kendisi değil, insanın dünya nimetlerine kalben bağlanması, mal sahibi olmayı hayatının amacı haline getirmesidir.

Âhiret yurdunun varlığına inanan bir insan elbette ki davranışlarında ölçülü olacaktır. İyi niyet ve insan sevgisiyle yapılan her şey hem dünyada hem de âhiret’ de neticelenecektir. Zerre kadar hayr ya da şer karşılığını bulacaksa insana düşen de Kur’ân ve sünnetten öğüdünü almaktır.

Şüphesiz ki bütün belaların temeli dünya hayatını tercih etmektir. Öğütten kaçmak da bu kötü tercihten doğmaktadır. Çünkü öğüt alan kimse her zaman âhireti hesaba katmaya ve âhireti tercih etmeye mecburdur. Onlar ise dünya hayatını istemekte ve onu tercih etmektedirler.⁹⁵

Dünya hayatını tercih etmenin olumsuz mânâda kullanılması; dünyaya ve insanlara çok bağlanıp kalınması, dünyanın ebedî bir vatan gibi görülmesi neticesinde ömrün israf edilerek Âhiret yurduna hazırlık yapılmaması konusunda ilahi bir uyarıdır.

Dünya ve dünyadaki hayat hakkında söylenen bu küçültücü ifadeler, hep âhiret hayatına, ebedi âleme kıyasen söylenmiştir. Aynı zamanda insanın ihtirasını ve dünyaya olan düşkünlüğünü dengelemek için söylenmiştir.

Dünya hayatının yerilmesi anlamındaki ifadeler, dünyayı terk etmek gerektiği mânâsını taşımamakta, ama ebedi olması itibarıyla âhiretin tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Zaten dünyayı da yaratan Allah’tır. Maksat fani olanı değil, ebedi olanı tercih etmektir. Ama fani olanın da hakkını vermektir.⁹⁶ Çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “*Allah'ın sana verdiğiinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de nisanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.*”⁹⁷

Dikkat çekilen husus insanın nimetlerin asıl sahibini, âhireti unutmaması ve dünya hayatının cazibesine kanarak nefsi arzularının peşinden giderek dünya hayatını âhiret hayatına isâr etmesidir. Âyet ve hadislerin işaret ettiği gibi zemmedilen dünya nimetleri değil insanın dünya nimetlerine karşı tutumu âhiret mutluluğu yerine geçici olan dünya nimetlerini tercih etmesidir. İsâr kavramının Nâziât ve A’lâ sûrelerinde “tercih etmek” anlamında kullanımının da bu mânâda olduğunu anlıyoruz.

⁹³ Âli İmran 3:145.

⁹⁴ Okumuş, “Kur’ân'a Göre Dünya Âhiret ilişkisi”, s. 146.

⁹⁵ Kutub, *Fîzilâl-il Kur’ân*, XVI, s. 173.

⁹⁶ S. Kemal Sandıkçı, 1990, “Hz. Peygamber’in Dünya Hayatına Bakışı”, Dünden Bugüne İslâm Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu, 16-17 Haziran, Bursa, s. 68.

⁹⁷ Kasas 28:77.

Dünya nimetlerinin bir müslüman için ne öyle vesile-i kibr-ü gurur olacak derecede nefis, ne de istihfaf ve tahkiri gerektirecek şekilde hasis olması uygundur. Orta halli bir kullanım yolu, İslam'ın her konuda tavsiye ettiği "i'tidal" esasının gereğidir. Dünya nimetlerinden yararlanmakta tereddüt göstermek de doğru değildir.⁹⁸

Allah dünya ve ahiret nimetlerini kulları için yaratmıştır. Kullarına verdiği nimetlerin helal ve temiz olanlarından şırmadan ve yeryüzünde fesat çıkarmadan yararlanmalarını ister. "*Şüphesiz ki Allah, nimetinin eserini kulunun üzerinde görmekten hoşlanır.*"⁹⁹ Mü'minler de bu nimetlerden istifade ederken ne cimrilik ne de israf boyutuna varan orta yollu bir harcama içinde olmalıdır. Bununla ilgili şöyle buyrulur:

"*De ki: Allah'ın, kulları için yarattığı süsü temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı? De ki onlar dünya hayatında mü'minlere yaraşır; Kıyamet günü ise yalnız onlara mahsus olacaktır. İşte bilmek isteyen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.*"¹⁰⁰

Müfessirler,¹⁰¹ âyetin "*De ki: O nimetler dünya hayatında mü'minlere yaraşır*" meâlindeki kısmından hareketle, bunların esas itibariyle mü'minlere lütuf olmak üzere yaratıldığını ve onlar sayesinde bu nimetlerden herkesin yararlanmalarına imkân verildiğini belirtirler. Âyetin anlatımına göre mânevî kemal ve güzellikler gibi birey ve toplumun refah, sağlık, güvenlik ve esenliğine katkıda bulunacak her türlü maddî imkânlar da öncelikle mü'minlere yaraşır. Bu imkânlarda geri olan bir toplum, Kur'ân bakımından ideal bir toplum değildir. Zühde ve kanaate teşvik eden açıklamalarla bu yöndeki uygulamalar ise, dünya nimetlerini araç olarak görmek yerine amaç kılmayı hedefleyen eğilimleri önlemeye yöneliktir.¹⁰²

İbn-i Ömer (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah omuzumdan tuttu:

- "*Dünyada bir garip ya da bir yolcu gibi ol. Kendini ölümlerden say*" buyurdu.¹⁰³

Dünya ve âhiret, birbirine bağlı iki vagonudur. Her ikisini idare eden lokomotif aynıdır. Yalnız dünya vagonu, bir müddet sonra devreden çıkacaktır. Sadece âhiret vagonu kalacaktır. Ama âhiret vagonuna da, mutlaka dünya vagonundan geçerek gidilir. Oraya gitmenin başka hiçbir yolu yoktur. İnsan, ilk mekânı olan dünyayı gerektiği şekilde mamur etmeli ki, ebedi mekânı olan âhiret vagonunda mutlu olmaya hakkı olsun.¹⁰⁴

İşte bu sebeptir ki insanın yapısına ve yaratılışına uygun olan İslam dini de, dengeli bir hayat sürdürmeyi; yani "dünya için âhireti, âhiret için de dünyayı ihmal etmemeyi" öngörmektedir. İslam'ın temel kaynaklarından ikincisi olan Allah Resûlünün sünnetinde de dünya ve âhiret dengesinin kurulmasına yönelik pek çok uygulamayla karşılaşmaktayız. Bunlardan birisi de şöyledir:

Enes bin Mâlik şöyle dedi:

Hz. Peygamber'in nafil ibadetlerini öğrenmek üzere, üç kişilik bir grup, Peygamber'imizin hanımlarının evlerine geldiler. Kendilerine efendimizin ibadetleri bildirilince, onlar kendi ibadetlerini azımsayarak;

- "Allah'ın Resûlü nerede biz neredeyiz? Onun geçmişteki ve gelecekteki günahları bağışlanmıştır" dediler.

İçlerinden biri:

⁹⁸ Çakan, "Dünya Hayatına Karşı Müslümanların Tutumları", s. 11.

⁹⁹ Tirmizi, Edeb, 54; Ebu Davud, Libas, 17

¹⁰⁰ A'râf 7:32.

¹⁰¹ Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberi, 1995, *Camiul-Beyan*, an tefsiri'l-Kur'ân, Beyrut, IV, s. 36-37; Kutub, *Fizilâl-il Kur'ân*, VI, s. 66; Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, II, s. 519-520.

¹⁰² Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, II, s. 519-520.

¹⁰³ Buhârî, Rikak 3; Tirmizî, Zühhd 25; İbni Mâce, Zühhd 3

¹⁰⁴ Sandıkçı, "Hz. Peygamber'in Dünya Hayatına Bakışı", s. 63

– “Ben ömrümün sonuna kadar, bütün gece uyumaksızın namaz kılacağım” dedi.
 Bir diğeri:
 – “Ben de hayatım boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim” dedi.
 Üçüncü kişi de:
 – “Ben de sağ olduğum sürece kadınlardan uzak kalacak, asla evlenmeyeceğim” diye söz verdi.

Bir müddet sonra Peygamber efendimiz onlarla karşılaştı ve kendilerine şunları söyledi:

– “Biraz önce şöyle şöyle diyen sizler misiniz?” buyurdu.

Onlar:

– “Evet, ey Allah’ın Elçisi.” dediler.

Resûlullah:

– “Sizi uyarıyorum! Allah’a yemin ederim ki, ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve O’na en saygılı olanınızım. Fakat ben bazen oruç tutar, bazen tutmam. Geceleri hem namaz kılar, hem de uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o kimse benden değildir” buyurdular.¹⁰⁵

Yüce Allah’ın Kur’ân-ı Kerîm’de Kârûn’a, “Dünyadan da nasibini unutma”¹⁰⁶ şeklinde öğütte bulunması, İnsanı dünya için çalışmaya teşvik ederken aynı zamanda da büsbütün dünyaya dalmanın insanı felakete götüreceğini hatırlatır. İnsanın dünya ve âhiret dengesini kurabilmesi için de şöyle bir tavsiyede bulunur: “Ama insanlardan öyleleri vardır ki, “Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver” diye dua ederler. Böyle bir kimsenin âhiretten hiç nasibi yoktur. İnsanlardan öyleleri de vardır ki, “Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver; bizi cehennem azabından koru” derler. İşte kazandıklarından bir payı olanlar bunlardır. Allah, hesabı çok çabuk görür!”¹⁰⁷

Kur’ân’daki kıssalar içerisinde seçtiğimiz Kasas sûresinde geçen Kârûn ve Kehf sûresinde bahsedilen bahçe sahipleri dünya nimetlerinin çokluğuna aldanarak zenginliğine güvenen Allaha âsi olan ve dünyayı âhirete isâr eden iki örneği olarak gösterilmiştir.

Hz. Mûsâ’nın kavminden olan ve hazinelerini ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği Kârûn, kavminin “şımarma” uyarılarına kulak asmayıp, kazandığı servetin kendi bilgisi sayesinde olduğunu iddia ederek şımarmıştır. Sahip olduğu servet için “*bu serveti bende bulunan bir bilgi sayesinde elde ettim.*”¹⁰⁸ demesi sebebiyle Allah da onu sarayı ile beraber yerin dibine geçirmiştir.

Dünya nimetlerinin çokluğuna aldanarak şımarılması ve kibirlenmemesi konusunda uyarılan özelde Kârûn, genelde ise tüm insanlardır. Geçici menfaatlerin ebedi âlemi unutturması ve dünya hayatının âhiret hayatına isâr edilmesi sonucu insan şımarıklığa ve kibre kapılarak Allah’ın razı olmadığı bir kul olarak sermayesi olan ömrünü boşa harcamış olur.

Kârûn’a öğüt veren mü’minlerin öğütlerine dikkat ettiğimizde, Allah’ın nimetlerini kullanmak ve malı harcamakla ilgili kapsamlı ve genel geçer şu kuralları içerdiğini görürüz.

Yukarıda verilmiş olan Kasas sûresinin 77. Âyetinden şu uyarıları alabiliriz:

a- Allah’ın sana verdiği şeyde âhiret yurdunu kazanmaya bak.

b- Dünyadan da payını unutma.

¹⁰⁵ Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5.

¹⁰⁶ Kasas 28:77.

¹⁰⁷ Bakara 2:200-201-202.

¹⁰⁸ Kasas 28:6-82.

c- Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap.

d- Yeryüzünde bozgunculuk çıkarma. Allah'ın sana verdiği nimetleri kötüye kullanarak zalim olma.

e- Şüphesiz Allah bozgunculuk yapanları sevmez. Allah'ın verdiği nimetleri kullanarak kötülük yaparak, zulüm ve haksızlığa sebep olarak yeryüzünde fesat çıkarıcıları Allah sevmez.

İnsana “belli süreye kadar faydalanacağı” malı hususunda nasıl bir tasarrufta bulunması gerektiğini Kur'ân'da bildirmiştir. Kul, Allah'ın kendisine bol bol ikram ettiği gibi kendisi de muhtaç kullara ikramda bulunmalı, sahip olduklarıyla azmamalı, nimetlerin şükrünü eda etmelidir.

Dünya nimetleri ile ilgili tasarruflarımız konusunda da Kur'ân dengeli davranılmasını hatırlatmış “Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, kaybettiklerinin hasretini çeker kalırsın.” buyurmuştur. Cimrilik ya da israf derecesinde harcama yapmak İslam'ın belirlediği sosyal adalete terstir.

İnsan dünyada kimseye muhtaç olmadan ihtiyaçlarını karşılayarak, kendisine verilen nimetlerden zekât, sadaka vererek, infakta bulunarak âhîret hayatına yatırım yapmış ve sahip olduğu bir kısım nimetleri âhîret azığına dönüştürmeyi îsâr etmiş olacaktır.

Âhîretini unutarak aldanan ve dünyayı âhîretine tercih etme bedbahtlığına düşenlere bir başka örnek olarak da bahçe sahiplerini verebiliriz;

Bahçe sahipleri ürünlerini devşirmek için sabah erkenden kalkıp bahçelerine giderken o gün hiçbir fakirle karşılaşmamayı murat ediyorlardı. Ancak bu düşünceleri neticesinde ilahi bir ikaz olarak bahçelerini kökünden kuruyuvermiş olarak buldular.

İnsanoğlu çok açgözlü ve doyumsuz bir varlıktır. Kendisine sınırlarını hatırlatan ilahi kelama kulak tıkadığında ise nefsinin ve arzularının kölesi olarak dünya ve âhîrette kalbedenlerden olacaktır.

İnsan dünyanın ve içindeki nimetlerin faniliğini, verilen emanetlerden dolayı hesaba çekileceğini unutmayarak ilahi kelama uygun bir hayat nizamı kurduğunda, geçici nimetlerden alınan hazzın Allah'ın rızasını kazanma yolunda yapılan amellerden alınan haz yanında çok küçük kaldığını idrak edecektir. Bu idrak insanı, pratik hayatta Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olacak ameller işlemeye ve îsâr ahlâkına sahip olmaya yöneltecektir.

İslam; dünyanın ne köhne ve metruk bir meta' haline dönüşmesini, ne de mabud kabul edilecek kadar aşırı bir iltifata mazhar olmasını kabul eder. O, her varlığa olduğu gibi dünya ve nimetlerine de yaratılış gayesine uygun, layık oldukları önemin verilmesini tavsiye eder.¹⁰⁹

İsâr kelimesinin geçtiği bu iki âyette dünya hayatının tercih edilmesinin olumsuz mânâda kullanımı, dünya-âhîret dengesinin kurulamayıp, dünyada ebedi kalacakmış gibi amel edilmesi ve yaratılış gayemiz olan Allah'a kulluğun unutulmasındandır. Hâlbuki insanın, ebedi hayatını kazanması için bir tarla hükmünde olan dünya hayatını¹¹⁰ âhîretini kazanma vesilesi yaparken bu dünyadaki nimetlerden de helal dairesinde istifade etmesi olumsuzluk kapsamında değerlendirilmemektedir.

Kur'ân'da yer alan bütün iyi ameller ve kötü amellerin iyi ve kötü şeklindeki tasnifi, hesabın ve cezânın neticesiyle ve âhîretle olduğu kadar, dünyayla da yakından alakalıdır. Mücazat âhîrette olduğu gibi, dünyada da olabilir. “*Bu yüzden Allah onlara dünya nimetini ve âhîret nimetinin de güzelini verdi. Allah, işini güzel yapanları*

¹⁰⁹ Çakan, “Dünya Hayatına Karşı Müslümanların Tutumları”, s. 20.

¹¹⁰ Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, 1351, Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-İlbâs 'amme'stehere mine'l-eḥâdîs 'alâ elsineti'n-nâs, Beyrut, C 1, s. 412

sever.”¹¹¹ “ Onlar için dünya hayatında büyük bir azap vardır; âhiret azabı ise elbette daha çetindir; onları Allah'a karşı koruyacak kimse de yoktur”.¹¹²

Netice itibarıyla, Kur'ân'da öte dünya ve burası, hep birbiriyle bağlantılıdır. Burada yapılan her şey öbürünü etkilemekte; öbürünün bilincinde ve şuurunda olmak da buradaki eylemlere tesir etmektedir. Kur'ân'a göre iyi müslüman; Âhiretin farkında ve O'nun rahmetinden ümitvar olup şöyle yalvarandır:¹¹³ “*Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver âhirette de iyilik ver*”.¹¹⁴

2.2. Îsâr Kavramının “İmanı Küfre Tercih” Anlamında Kullanımı

Îsâr kelimesi Mekkî sûrelerden birisi olan Tâhâ sûresi 20/72. âyette imanın küfre tercih edilmesi anlamında kullanılmış, sûrenin devam eden âyetlerinde ise imanın tercih edilmesinin neticeleri üzerinde durulmuştur. Hz. Musa'ya iman ederek imanı küfre isar eden sihirbazlar bu imanlarını şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Onlar şu cevabı verdiler: “Bize gelen bunca apaçık kanıtlara ve bizi yaratana karşı asla seni tercih edemeyiz. Artık sen neye hükmedeceksen et; ama sen ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin.”¹¹⁵

Hz. Musa'nın sihirbazların maharetlerini boşa çıkarması üzerine sihirbazlar karşılardakinin apaçık mucize olduğunu görerek iman etmişler ancak Firavun ve adamları küfründe inat etmişlerdir. Sihirbazların iman etmesi üzerine Firavun onları ceza ve işkence ile tehdit etme yoluna gitmiştir. Birkaç saat öncesine kadar Firavun'un gözüne girip ödül alma niyetindeki bu insanlar imanın lezzetini tattıktan sonra bunu hiçbir ödülle değişmeyeceklerini Firavun'a şu şekilde ifade etmişlerdir;¹¹⁶

Sihirbazlar: “Bize gelen bunca apaçık kanıtlara ve bizi yaratana karşı asla seni tercih edemeyiz” demişlerdir ki bu, Firavun'un onlardan, bu imandan dönmelerini istediğine, aksi halde başlarına tehdit ettiği işi getireceğini söylediğine delalet eder. Çünkü onlar, Firavun'un söylediğine bir cevap olarak, “Seni asla tercih etmeyeceğiz” demişler ve bunun sebebini açıklamışlardır. Bu sebep de, kendilerine bir takım beyyînâtın (mucize ve delillerin) gelmiş olması, Firavun'un teklif ettiği şeylerin sırf dünyevi oluşu ve dünyevi fayda ve zararlarının, âhiret fayda ve zararları yanında bir kıymet ifade etmeyişidir.¹¹⁷

Tâhâ sûresinde Firavun'u hak dine davette büyük sıkıntılara katlanan Hz. Mûsâ'nın azgın Firavun ile olan kıssası zikredilmiştir. Bu, Hz. Peygamber'in kavminin yalanlaması ve aşırı inatları, davetinden yüz çevirmeleri hususunda teselli olsun diyedir. Aynı zamanda kâfirlere, kendilerinden daha güçlü, daha küstah olana gelen musibetin onlara da geleceği tehdidi vardır. Küfürlerinde ısrar eder, inatlarını sürdürürlerse Allah onları yakalar ve kendisinden sonrakilere bir öğüt ve ibret yapar.¹¹⁸

Tâhâ sûresinde îsâr kavramı, imanın küfre tercihi mânâsında kullanılmıştır. Firavun karşısında imanı tercih ederek sabah müşrikler iken akşam şehitler olan sihirbazların âhireti kazanmaları; güç ve otorite sahibi müşriklerin karşısında imanlarını

¹¹¹ Ali İmran 3:148.

¹¹² Rad 13:34.

¹¹³ Şehmus Demir, 1998, “Kur'ân'da Âhiret-Dünya ve Dünya Hayatı”, Ekev Akademi Dergisi, 1 (3), s. 333.

¹¹⁴ Bakara 2:201.

¹¹⁵ Tâhâ 20:72.

¹¹⁶ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, II, s. 546-547.

¹¹⁷ Fahrudin er-Râzî, 2013, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, (Çev.: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Doğru, Sadık Kılıç), Huzur Yayınları, İstanbul, XV, s. 566-568.

¹¹⁸ ez-Zuhaylî, *Tefsiru'l Münir*, XV, s. 348.

muhafazaya çabalayan ilk mü'minlere de sabretmeleri sonucunda âhireti kazanacaklarına dair bir müjde olmuştur.

*Dediler ki; "Ey Mûsâ!" Ya sen at, yahut ilk atan biz olalım." O "Hayır, siz atın" dedi. Bir de baktı ki, onların ipleri ve sopaları yaptıkları sihirden ötürü kendisine doğru akıp geliyor gibi görünüyor!*¹¹⁹

Sihirbazlar, yapılanın hileli bir sihir olmadığını anladıkları anda hepsi secdeye kapanarak " *Âlemlerin rabbine, Mûsâ ve Harun'un rabbine iman ettik*"¹²⁰ dediler. Ellerin ve ayaklarının çaprazlama kesilip idam edilecekleri tehdidine¹²¹ aldırmandan imanlarında sebat eden sihirbazlar şehitler olarak ruhlarını teslim ederler.

Korku ve zulüm karşısında imanın küfre îsârı elbette ki kuvvetli bir imanın neticesidir. Böyle bir durumda Allah'ın yardımı da her zaman gelmiştir. Örneklerine Kur'ân kıssalarında, Hz. peygamberin hayatında, Peygamberlerin ve mü'minlerin hayatlarında rastlarız.

Kur'ân'ın tamamı, özelde de bu âyetler sadece hitap edilen peygambere veya ümmete ait olmayıp kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlara bir hitap olduğundan dolayı âyetten şu kanaate de ulaşabiliriz; İman eden ve bütün zorluklara rağmen imanında sebat gösterenlerin kazanacağı, küfründe inat edenlerin ise ne kadar güçlü de olsalar kaybedeceği, dünyada da âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacağı muhakkaktır.

Küfür ve iman insanın Allah katındaki konumunu belirleyen ve birbirinin zıddı olan iki kavramdır. İman hayrın, iyilik ve güzelliğin, dünya âhiret mutluluğunun yoludur; Küfür ise şerrin, kötülük ve çirkinliğin, dünya ve âhirette ziyana uğramanın sebebidir.

İman nasıl bir güçtür ki sihirbazlara işkence ile ölümü hiçe sayacak bir cesaret vermiştir. Başlarına gelecekleri bildikleri halde imanlarından vazgeçmemişlerdir. Îsâr kelimesinin "tercih etmek" anlamında kullanıldığı bu âyetin daha iyi anlaşılması açısından beyyinât, küfür ve iman kavramları üzerinde kısaca durmamızda faydalı olacaktır.

Ragıp el-İsfahânî'ye (ö. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği) göre beyyine "ister akla dayalı olsun, ister somut olsun açık delil" demektir.¹²²

Bütün peygamberler birer beyyinedir. Son peygamber de bir beyyinedir. Öyle bir beyyinedir ki O, Allah'tan gelen bir elçi sıfatıyla, içinde ölmez pörsümez mesajların bulunduğu tertemiz sayfaları insanlara okur. Kur'ân bunun da ötesine geçerek insan, vahiy ve evren üçlüsünün birbirine bağlı üç kitap oluşturduğunu ve bu kitapların beyyinelerle yüklü âyetlerden meydana geldiğini defalarca ifadeye koyar.¹²³ Her şey zıddı ile bilinir kaidesince beyyinenin yani delilin ortaya çıkması için de şüphe gerekir.

Allah'ın varlığı hakkında şüpheye düştüklerini söyleyen sahabilerine Hz. Muhammed:

"İşte bu, imanın ta kendisidir" demiş ve yaratıcıya, bağlılarını şüpheyle yüz yüze getirdiği için hamd etmiştir.¹²⁴

Hız. Mûsâ'nın doğru söylediği hususunda şüphe içinde olan sihirbazlar, gösteri anında onun delilini gördüklerinde (Asanın yılanı dönüşmesi ve Hız. Mûsâ'nın elinin bembeyaz olarak parlaması)¹²⁵ bunun sihir olmadığını anladıklarından şüpheleri gitmiş ve iman etmişlerdir. Şüpheleri onlara delili görmelerine, delilin hakikat olduğunu fark

¹¹⁹ A'râf, 7:115-116; Tâhâ, 20:65-66.

¹²⁰ A'râf, 7:121-122; Şuara, 26:46-48.

¹²¹ Tâhâ 20:72-73.

¹²² el-İsfahânî, "Müfredât" Kur'ân Kavramları Sözlüğü, s. 184.

¹²³ Öztürk, Kur'ân'ın Temel Kavramları, s. 70.

¹²⁴ Ebu Davud, Edeb, 109; İbn Hanbel, 2, 326, 441

¹²⁵ A'râf 7:107-108.

etmeleri de kalben iman etmelerine sebep olmuştur. Hiçbir işkenceye aldırılmayarak Firavunun dünyevi tekliflerini ve küfrü seçmeyip imanî isâr etmelerinin neticesi de onları Allah katında makbul bir makama ulaştırmıştır.

Diğer bir kelime olan Küfür, Kur'ân'da kadirbilmezlik ve imanın karşıtı olan inançsızlık olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. Allah'ın insanlara bahşettiği ve şükretmeyi gerektiren nimetler karşısında zihinde hayranlık ve huşu uyanması ve onları Kadir-i Mutlak'a iman etmeye götürmesi gerekir. Bunu yapmayı reddeden kâfirdir.¹²⁶

Kâfir, gerçeği örten, nimeti saklayıp inkâr eden kişi demektir. Yaratıcı'nın en büyük nimetleri olan Allah ile diyalog, peygamberlik vs. yi saklamak veya görmezlikten gelmek ise kâfirlığın en berbat şeklidir.¹²⁷

*Ey Ehl-i kitap! Gerçeği görüp durduğunuz halde niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?*¹²⁸

*Muhakkak ki biz bu Kur'ân'da insanlara (gerçekleri anlatmak için) her türlü misali denedik. Yine de insanların çoğu inkârcılıkta direndikçe direndiler.*¹²⁹

Rabbimizin yarattığı her şey o'nun varlığına ve birliğine delalet eden âyetlerdir. Bu âyetler, beyinâtlar karşısında; kibir ve hased içinde olmak, büyükmek (istikbar), haddi aşarak taşkınlık göstermek, istiğnâ etmek (kendilerini yeterli görmeleri), büyüklük taslamak, İlahi çağrıya lakayt kalarak hakikatler karşısında kör, sağır ve dilsiz olmak, küfrün sebeplerindendir. Burada küfre götüren sebepler de önem arz etmektedir ki dünyevi menfaatleri isâr etmek aslında küfrün sebebidir diyebiliriz. İsar kavramını incelediğimizden dolayı bu konuda detaya girmemeyi tercih ettik.

*"Rabbinizden size indirilene uyun; O'nu bırakıp da başka önderlerin ardından gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz"*¹³⁰

Kâfirler, peygamberlerinde kendileri gibi bir beşer olduğunu söyleyerek¹³¹ ilahi vahyin de peygamberin uydurduğu söz¹³² ya da sihir olduğunu iddia ederek¹³³ *Bir insan mı bize doğru yolu gösterecekmiş*¹³⁴ demişler, sıradan bir beşer olarak gördükleri peygamberleri yalanlayarak değersizleştirmeye çalışmışlardır.

Allah Resûlü'nün peygamber olduğunu anladıkları halde sırf menfaatlerinin kesintiye uğramasını ve kendileri gibi asil birinin değil de fakir bir insanın hatta melek yerine bir insanın peygamber olarak görevlendirilmesini kabullenmeyerek hakikatlere gözlerini, kulaklarını, basiretini kapatarak deve kuşu gibi saklanmak için başını kuma gömen müşrikler Allah ile iletişim de bütün yolları kendi taraflarından kapatmışlardır.

*"Ehli kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki haset duygusundan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah hükmünü ortaya koyuncaya kadar affedin ve hoşgörün. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."*¹³⁵

Kur'ân'ın ifadesiyle bu durum sadece müşrikler için değil ehli kitap içinde söz konusudur. Kendi milletlerinden olmayan bir peygamberin ilahi mesajlarını doğru

¹²⁶ Toshihiko İzutsu, 2010, Kur'ân'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar, (Çev.: Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul

¹²⁷ Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, s. 331.

¹²⁸ Âl-i İmran 3:70.

¹²⁹ İsra 17:89.

¹³⁰ A'râf 7:3.

¹³¹ Hud 11:27; Mü'minun 23:24-33.

¹³² Furkan 25:4.

¹³³ En'am 6:7; Sebe 34:43.

¹³⁴ Tegabün 64:6.

¹³⁵ Bakara 2:109.

olduğunu bildikleri halde kibirlerinden dolayı kabul etmemekte direnerek inkârlarında ısrar etmişlerdir.

Kur'ân kıssalarında ve Hz. Peygamberin hayatında bile bile inkâr edenlerle ilgili örneklere rastlarız. Allah'ın âyetlerinin, O'nun varlığına ve birliğine delalet eden beyyinâtın dünyevi menfaatler için görülmemekte ısrar edilmesi, kişinin dünya hayatındaki menfaatleri tercih etmesi ebedi hayatında ziyana uğrayanlardan olmasını neticeler.

Yukarıda verdiğimiz âyetlerle birlikte Tâhâ sûresi 72. Âyeti değerlendirdiğimizde sihirbazların küfre karşı imanı tercih etmelerinin sebeplerinden biri olarak şöyle bir kanaate de ulaşabiliriz:

Allah'ın âyetlerinin, peygamberlerin yaşadıkları dönemde ileri seviyede olan ilimlerde gösterdikleri mucizelerin ve yaratılmış her şey üzerinde kendini gösteren Allah'ın varlık ve birliğine ait olan delillerin kul tarafından çeşitli sebeplerle görmezden gelinmesi Allah ile kul arasındaki iletişimi koparmakta ve kulun iman etmesine engel teşkil ederek küfrüne sebep olmaktadır. Farklı bir bakış açısı olması açısından bu durumun benzeri insanlar arasındaki iletişimde de söz konusudur diyebiliriz.

İletişim; “İki ya da daha çok kişi arasında bir anlaşma, düşünsel açıdan bir yaklaşma doğmasını sağlayan ve karşılıklı konuşmaya dayalı ilişki, diyalog” şeklinde tanımlayabiliriz.¹³⁶

İletişimin temel unsurlarından olan Kaynak, ileti, alıcı, kanal ve dönüt'ü ele alarak, sihirbazların durumuna kıyas yaptığımızda şöyle söyleyebiliriz:

Kaynak olan asıl kişi iletişim kurduğu kişiye iletisini açık ve anlaşılır biçimde ve doğru bir yöntemle iletildiğinde; alıcı da bu iletiye açık ve ön yargıdan uzak olarak anlamaya yönelik yaklaşırsa insanlar arasında da doğru bir iletişim gerçekleşecektir. Nasıl ki beyyinât karşısında inkârda inat etmeyen sihirbazların işlerinin imanla neticelenmesi gibi, İnsani ilişkilerde de doğru ve açık ifade, doğru yöntemle önyargıdan uzak olarak alıcıya ulaştığında toplumsal ilişkiler güzel neticelerle sonuçlanabilir diyebiliriz.

Tâhâ sûresi 72. âyette isâr kavramını açıklarken değinmek istediğimiz 3. Kelime ise iman kelimesidir.

E-m-n kökünden gelen imanın filolojik açıdan iki anlamı vardır:

İman sözlükte: “emniyet ve güven duymak ve güven vermek” anlamlarıyla ön plana çıkmaktadır. Bu anlamların her ikisi de önemlidir. Mü'min olan kişi kendisine güveni olan, hem de başkasına güven veren kişidir. İman ise mutlak tasdik etmek, doğrulamaktır. Haber, nesne, hüküm ve şahsı doğrulamaktır. Te'yid etmek, içten gelerek samimiyetle bağlanmak, inanmak doğruluğunda şüphe olmadığını kabul etmek, kabullenmek ve öylece benimsemektir.¹³⁷

Mü'min “hem güvenen hem de başkalarına güven veren, koruyup gözetin”¹³⁸ mânâlarına gelir. Kul, âlemlerin Rabbine iman ederek kendini güvende hisseder, sahip olduklarının bir emanet olduğunu, verilenlerden hesaba çekileceğini bildiği için emanetin sahibine karşı sınırlarını aşmamaya dikkat eder. Korkmamak, korkulan olmamak mü'minin en önemli niteliklerindedir.

¹³⁶ E. Özgür Gönenç, 2007, “İletişimin Tarihsel Süreci”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (28), s. 89.

¹³⁷ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, XIII, s. 21; Âsım Efendi, Kamus Tercemesi, İstanbul, 1231, I/675.

¹³⁸ Haşr 59:24.

İman sahibi kişi (mü'min) de hem inandığı gücün sağladığı güvenin içinde olan, hem de kendisi başkalarına güven veren demektir. İman sahibine mü'min denir ki bir anlamı da emanet taşıyan kişi demektir.¹³⁹

İslami değer ölçülerine göre üstünlüğün belirleyici şartı imandır. İmanı olmayan imanı olandan hayırlı ve üstün olamaz. İmanlılar arasında da takvası olanlar olmayanlardan üstün, değerli ve hayırlıdır.¹⁴⁰

İnandığı değerlere samimiyetle bağlanana bu doğrultuda bir yaşam sürmek gerekir. İmanı küfre tercih edenlerin dünya ve âhiret saadetine erişen kullardan olacağı âyet ve hadislerle sabittir. Bu bağlamda Kur'ân'da isâr kavramının geçmediği, ancak yapılan işin imanın küfre tercihi olduğu konusunda farklı örnekler bulabiliriz.

Kur'ân'da iman ve sâlih amellerin birlikte zikredilmesi de dikkat çekicidir. İman eden kişi imanını sâlih amellerle göstermelidir. Sihirbazlarda da bu söz konusu olmuştur. Onlar ne bir zarardan kaçmak ne de bir menfaat elde etmek için iman etmişlerdir. İşkence ve ölüm tehdidinde aldırılmayarak iman etmelerinin, imanda sabit kalmayı, birbirlerine sabrı ve hakkı tavsiye etmelerinin sebebi olarak hak olanı batıl olana isâr etmeleridir diyebiliriz.

İmanları sebebiyle Firavun tarafından nasıl bir cezaya çarptırılacaklarını bilen ve hiç tereddüt göstermeden bu cezayı kabullenen sihirbazlar, Asr sûresinde imanının devamında sayılan diğer üç âyeti adeta tecelli ettirmişlerdir.

Asr sûresinde insanoğlunun ziyanda olduğu ancak iman eden, sâlih ameller işleyen, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin bunun dışında olduğu ifade edilir. Ahiretin, dünyaya isâr edilmesi de diyebileceğimiz bu özellikler insanı kaybeden kullar olmaktan kurtaran niteliklerdir.

Sihirbazların Firavun karşısındaki durumunu Asr sûresi bağlamında düşündüğümüzde onlar; Firavun'un Rab iddiasına karşı Allah'a imanını isâr etmeleriyle;

Firavun'un servet ve makam teklifine hayır deyip imanlarının gereği olarak dünya nimetlerini ahiret nimetlerine isâr etmemeleriyle;

"*Ama ahdim olsun ben de sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım!*"¹⁴¹ tehdidine karşı birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye ederek imanını küfre isâr etmeleriyle ziyanda olmayan kullardan olduklarını göstermişlerdir.

O halde bir mü'min imanını; makama, canına ve menfaate değişmezse bu onun Allah katında isâr edilen bir kul olmasına sebep olabilir. Çünkü musibet karşısında imanını muhafazaya devam edebilmek, sebat etmek ancak güçlü bir iman ile olur. Bunun neticesi de Allah'ın rızalığı ve cennettir. İman, sabır ve bunlarda sebatı isâr etmek hususu Kur'ân-ı Kerim'de aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

"*Ey iman edenler! Bir düşman birliği ile çatıştığınız vakit sebat ediniz ve Allah'ı çok anınız ki zafer sizin olsun!*"¹⁴²

Başarının altın kuralları, bütün müminlere hitap eden bu âyette ve devamındaki 60. âyette şöyle sıralanmaktadır: Harekette sebat ve istikrar, Allah'ı devamlı anmak ve asla unutmamak, Allah ve Resûlü'ne itaat, birlik ve beraberliği korumak, düşmana karşı caydırıcı güç edinmek, başarının gerektirdiği kadar hazırlıklı ve sabırlı olmak.¹⁴³

¹³⁹ Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, s. 233.

¹⁴⁰ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, XXIII, s. 253.

¹⁴¹ Tâhâ 20:71.

¹⁴² Enfâl 8:45.

¹⁴³ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, II, s. 548.

Allah'ın dininde sebat etmek ayaklarının sıratı müstakim üzere kalmasını istemek her Müslümanın duasında vardır.

Dünya hayatının geçici menfaatlerine aldanmayarak âhiretini dünyaya îsâr edenlere vereceğimiz bu örneklerin ortak özelliği, insanların hidayeti için hayatlarını hiçe saymalarıdır. Bu da îsâr hasletinin en üst seviyesidir.

Firavun karşısında gösterdiği cesaret ve imanındaki kararlılıkla dünyadaki bütün nimetleri –para-makam-ihtişam-saraylar- Allah'ın rızasına tercih eden Hz. Âsiye can ile îsârın en güzel örneklerinden biridir.

Hz. Âsiye'nin yaşadığı zulüm karşısında yapmış olduğu dua şöyledir:

*“Rabbim! Yüce katında cennette benim için bir ev yap; beni Firavundan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selamete çıkar!”*¹⁴⁴

Hz. Âsiye sahip olduğu mevki ve dünya nimetleri ile zevk içinde imansız bir ömür yaşamaktansa tüm bu nimetlerin yerine imanlı bir hayatı ve âhîret saadetini tercih etmiştir. Saraylarda küfür içerisinde yaşamaktansa cennette bir evi Rabbinden dilemiştir. Hz. Âsiye sadece dünya nimetlerini terk ederek değil, nazik bedeninin en ağır işkencelere uğrayarak iman etmenin bedelini canıyla ödeyeceğini bilerek tercihini yapmıştır. Zalim bir hükümdar karşısında cesaretle imanını savunmak, bunu canıyla ödemek ve sahip olduğu her şeyden vaz geçebilmek can ile îsâr hasletine verilebilecek en güzel örneklerdendir. Hz. Âsiye'nin sahip olduğu güçlü iman, imanından aldığı kuvvet ve cesaret, imanını canına ve malına îsâr ederek yapmış olduğu duası binlerce yıl ötelelerden bizlere kadar ulaşmıştır.

Gücünü imanından alan bir mü'min her türlü zorlukla baş edebilecek kuvvete sahip olur. Bir kadın da olsa en zalim hükümdar karşısında imanını sayesinde dik durabilir. İmanını güçlü olan ise bedeni ne kadar zayıf dahi olsa âhîret yurdunu tercih etmekte hiç tereddüt göstermez. Tıpkı Hz. Âsiye gibi. Dünyanın küfür dolu saraylarında yaşamaktansa cennette bir ev de yaşamayı îsâr ederek ruhunu teslim eder.

Can ile îsâr kapsamında değerlendirebileceğimiz bir başka örnek ise Mü'min sûresinde anlatılan ve Firavun ailesinden olduğu bildirilen kişidir. Bu Mü'min; *“Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir mü'min kişi şöyle dedi: “Adamı Rabbim Allah'tır dediği için öldürecek misiniz?”*¹⁴⁵ demek sûretiyle imanını cesurca açığa vurur. Kur'ân'da mü'min olarak bahsedilen bu kişinin bulunduğu konumu kaybetmeyi ve öldürülmeyi göze alması, Firavun karşısında Hz. Mûsâ'yı savunması bir îsâr örneğidir.

Âlimler, Firavun hanedanından olan şahsın kimliği hususunda ihtilaf lıdır. Bu kişinin, Firavunun amcasının oğlu olup, onun adına hareket edebildiği veya emniyet teşkilâtı başkanının yetkilerine sahip olduğu ileri sürüldüğü gibi, onun akrabasından olmayıp Firavun kavminden bir kıptî olduğu da ileri sürülmüştür.¹⁴⁶

Âyette açık bir ifade olmamakla birlikte Elmalılı, *“...bana tâbi olun...”* ifadesinden hareketle inanmış kişinin Firavun'la ipleri kopararak Hz. Mûsâ'ya yardım için onun karşısında açıkça mücadeleye başladığını; halkını kendisine tâbi olmaya davet ettiğini söylemektedir.¹⁴⁷

Bu mü'minin sahip olduğu iman onu hayatın görünüşlerine ve geçici makamlarına iltifat etmemeye, Allah'ın vereceklerini dünyanın geçici mevki ve makamına tercih

¹⁴⁴ Tahrîm 66:11.

¹⁴⁵ Mü'min 40:28.

¹⁴⁶ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, XIX, s. 285-286.

¹⁴⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI, s. 3327.

etmeye götürmüştür. Onun için imanın gereklerini yiğitçe yerine getirmiş, bütün zorluklara cür'et, cesaret ve izzetle göğüs germiştir.¹⁴⁸

Mü'min sûresi'nde geçen bu kişi, hak peygamber olan Hz. Mûsâ'nın peygamber olduğuna inanarak, bâtılın yanında iyi bir konuma sahip olmaktansa hakkın yanında olup malını ve canını feda etmeyi îsâr etmiştir.

Elçilere destek olmak için, halkının karşısına çıkan, canı pahasına korkusuzca hakkı savunan zulüm karşısında susarak yaşamaktansa hakkı savunarak ölmeyi tercih eden ve şehit edilen bir diğer örnek ise Yasin sûresinde bahsedilen kişidir.

Yâsîn sûresi'nde karye olarak geçen yerin müfessirlerin bir kısmı tarafından Şam'a bağlı Antakya kasabası olduğu ve burada Bizans yönetiminde bulunan hristiyan halkın yaşadığı rivayet edilmiştir.¹⁴⁹

İbn Abbas, İbn İshak ve müfessirlerin çoğuna göre elçilerin davetini kabul edip onlara tabi olunmasını öneren mü'min kişi Habîb'dir. Kaynaklarda Habîb en-Neccâr, Habîb b. Mûsâ, Habîb b. İsrâil, Habîb b. İsrâil en-Neccâr, Habîb b. Mer'î veya Habîb bin Murri gibi isimler de zikredilmektedir.¹⁵⁰

"Ey kavmim! bu elçilere uyun. Sizden hiçbir ücret istemeyen o kimselere tabi olun; onlar doğru yoldadırlar."¹⁵¹ dediği için kavmi tarafından şehit edilen Habîb en-Neccâr, doğru söylediklerini bildiği elçilere destek olmak için imanını açığa vuran ve can ile îsâr örneği gösteren kişilere örnektir.

Habîb en-Neccâr'ı öldürerek intikam aldıklarını, kendisinden zahiren kurtulduklarını sanan halkı, aslında onun, hayatı ve zevkleri sonsuz olan cennete kavuşmasına sebep olmuşlardır. Habîb en-Neccâr halkı için hayatta iken ve öldükten sonra da onlara hidâyet dilemiştir. "*Rabbimin beni nasıl bağışladığını ve ikrama erenlerden kaldığını bilselerdi*" demiştir.¹⁵²

Şehadetinden sonra da verilen müjde sonrasında "keşke halkım bilselerdi" diyerek beddua etmektense halkı için iyilik temenni etmesi yapılan bu zulüm karşısında bile halkına dua etmeyi tercih etmesi de yapılan kötülüğü affetmeye yönelik îsâr örneğidir.

Can ile îsâr konusunda verdiğimiz örneklerde dikkatimizi çeken şu husus olmuştur. Bu örneklerde îsâr hasletinin gösterildiği durum normal şartlar altında yaşanan bir zaman diliminde değil, aksine zalimin ve zulmün gücü karşısında çaresiz ve yalnızken gösterilmiş olmasıdır. İsârın kaynağı güçlü bir iman ve teslimiyettir ki bu ahlâka sahip olan kul tek başına iken bile korkmadan zalime zulmünü haykırabilecek cesareti bulur ve canını Allah yolunda vermekte tereddüt göstermez. Zalim yönetici karşısında hakkı savunmak, hak uğruna canından, sevdiklerinden, vazgeçmek îsârın zirvesidir. İsar güçlü bir iman sayesinde gerçekleşir.

Can ve mal ile îsârda bulunanlara örnek olarak verebileceğimiz pek çok Kur'ân kıssası vardır. Ashab-ı kehf ve Ashab-ı Uhdud kıssaları da bu konuda verilebilecek diğer örnekler arasında sayılabilir.

¹⁴⁸ Halidi, *Kur'ân Öyküleri*, I, s. 93-94.

¹⁴⁹ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, V, s. 1209; el-Kurtubî, *El-Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'ân*, V, s. 1272.

¹⁵⁰ et-Taberi, *Camiul-Beyan*, VII, s. 6824; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, 1998, *el-Keşşâf An Hakâiki Gavâmidu't-Tenzil ve Uyûnu'lekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, (Tah.: Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavvad), Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, V, s. 171; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, 1993, *Hadislerle Kur'ân Kerîm Tefsiri*, (Çev.: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, XII, s. 6729-6732. Habîb en-Neccâr hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Necmettin Çalışkan, 2017, "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ashâbü'l-Karye ve Habîb En-Neccâr", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), s. 108-122.

¹⁵¹ Yasin 36:20-21.

¹⁵² Halidi, *Kur'ân Öyküleri*, III, 260-262.

İman eden bir kimsenin, yürüdüğü yolun sıratı müstakim olduğuna dair güveni de tam olursa o yolda yürüme kararlılığı daha kuvvetli olur. Önüne konulan engeller kendisini hak bildiği yoldan çevirmeye yetmez. Bununla ilgili peygamberlerin hayatlarında örnekler bulunduğu gibi onlara tabi olup iman edenler arasında da örnekler çoktur. Bu örneklerden biri de hak ve hakikati görüp Firavun karşısında imanı îsâr eden ve imanında sebatan vazgeçmeyen sihirbazların örneğidir.

Sebata en çok yardım geciktiği zaman, sabrın sonuna geldik dediğimiz zaman, bittim dediğimiz zaman ayaklarımız kaymasın diye ihtiyaç duyarız.

Rivayete göre Habbâb b. Eret Hz. Peygamber'e, "Müşriklerden büyük sıkıntı çektik. (Bunların zulmünden kurtuluşumuz için) Allah'a dua etmez misiniz?" demişti. Hz. Peygamber bu talepte mücadeleden yılma ve üzerine düşeni yapmaktan geri durma niyeti sezdiği için yüzü kıpkırmızı olduğu halde (yaslandığı yerden) doğrulup oturdu ve şöyle buyurdu: "*Sizden önce demir taraklarla kişinin etleri ve sinirleri kemiklerine kadar taranırdı da bu işkence onu dininden döndüremezdi. Başının ortasına testere konarak başı ikiye bölünürdü, bu işkence dahi onu dininden döndüremezdi.*"¹⁵³

Onların sözü şunu demekten ibaretti: "*Rabbimiz! Günahlarımızdan ve işimizdeki aşırılıklardan ötürü bizi bağışla, sebatımızı arttır, kâfir topluluğa karşı bize yardım et! Bu yüzden Allah onlara dünya nimetini ve âhiret nimetinin de güzelini verdi. Allah işini güzel yapanları sever.*"¹⁵⁴

Yüce Allah zorluklar karşısında sabır gösteren ve her türlü sıkıntıya katlanarak İmanlarında sebat gösterenlerin samimi dileklerini kabul buyurmuş, onlara dünya mükâfatı olarak zafer ve ganimet nasip ederken, âhiret sevabının da güzelini vermiştir.¹⁵⁵

"*Hiç kimse sabırdan daha hayırlı ve bol bir hediye ile ödüllendirilmedi*"¹⁵⁶ buyuran Hz. Peygamber İslam'ın ilk yıllarından itibaren bütün peygamberler gibi sabrın en büyüğünü göstermiştir. Sabrın en şiddetlisi ise musibetle ilk karşılaşma anındadır. Kişi beklemediği bir felaketle karşılaştığında çöküntü yaşar ve sabrı yoksa kararlılığını kaybeder, bu yüzden de ilk andaki sabrın mükâfatı büyüktür. Sabırda sebat göstererek İmanı muhafaza edebilmenin neticesi ise dünya ve âhiret mutluluğudur.

Dünya hayatı baştan sona bir imtihan olduğundan dolayı ömrün son anına kadar İman üzere olmak, musibet zamanlarında da İmanda istikametten ayrılmamak için Allah'tan yardım dileriz. Fatıha sûresinde bu yardımı Allah'tan her gün en az kırk defa diler, bizleri sıratı müstakimde sabit kılması için dua ederiz.

Halisane bir niyetle Allah'ın emirlerini dinleyen bir insan imanı îsâr edecek, imanının kuvveti ile de musibetler karşısında imanında sebat ermeyi îsâr edecek neticesinde de Allah'ın îsâr ettiği bir kul olarak dünya ve âhiret huzurunu elde edeceği beklenecektir.

2.3. İsâr Kavramının "Üstün Tutmak, Yeğlemek Anlamında" Kullanımı

İsâr kavramının kullanıldığı Mekki sûrelerin dördüncüsünde ise;

"*Dediler ki: Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.*"¹⁵⁷ meâlinde olduğu gibi "tercih etti, üstün kıldı" anlamında kullanılmıştır.

¹⁵³ Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 29

¹⁵⁴ Ali İmran 3:147-148.

¹⁵⁵ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, I, s. 686-687.

¹⁵⁶ Buhârî, Zekât 50, Rikak 20; Müslim, Zekât 124

¹⁵⁷ Yûsuf 12: 91.

Allah insanları öncelikle “*kendine kul olmaları*”¹⁵⁸ için yaratmıştır. Kulluk görevlerini nasıl yapacakları hususunda rehberler görevlendirmiştir. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den başlayan peygamberler zincirinin son halkası ise Hz. Muhammed olmuştur. Bütün peygamberlerin ortak sorumluluğu dini tebliğ, tebyin ve temsil etmektir. İlâhi vahiy karşısında bazı insanlar iman ederek alâ-yi illiyyîn mertebesine yükselirken, bazıları ise inkârı seçerek esfel-i sâfilîn derecesine düşebilir. Cüz'i iradesi ile seçimi insana bırakan Allah, tercih edilen yolların neticesini de cennet ve cehennem olarak bildirmiştir. İmanı îsâr eden kul, dünya ve âhirette saadete ererken, küfrü îsâr eden kullar ise dünyada ve âhirette kaybeden, nefesine zulmeden, hüsrana uğrayan kullardan olmuşlardır.

İman, kişi için ağacın kökü gibidir. Kök nasıl ağacı sağlam tutar, dallarını, yapraklarını beslerse; iman da insanın sıkıntılara göğüs germesine, güzel ameller işlemesine sebep olur. İman eden kulların çeşitli imtihanlardan geçirilerek sınanacağı da Kur'ân'da şu şekilde bildirilmiştir;

*“İnsanlar, denenip sınavdan geçirilmeden sadece, 'iman ettik' demekle bırakılacaklarını mı sanıyorlar? And olsun, biz onlardan öncekileri de sınamıştık. Allah elbette doğru olanları ortaya çıkaracaktır; keza O, yalancıları da mutlaka ortaya çıkaracaktır.”*¹⁵⁹

Kur'ân Yolu tefsirinde, İbn Atıyye'nin (ö. 541/1147) Ankebut 29:2-3'teki âyetlerin her ne kadar belirtilen tarihsel bağlamla ilgili olarak indiği kabul edilirse de içerdiği anlam ve mesajın sürekli ve evrensel olduğunu; kapsamının da insanoğlunun karşılaşılabileceği yoksulluk, hastalık, ölüm, savaş gibi bütün acı olayları, hatta yerine getirmek zorunda olduğu ödev ve sorumluluklara katlanmayı da içine alacak kadar geniş olduğunu ifade ettiği belirtilmiştir.¹⁶⁰

Âyette de bildirildiği gibi peygamberler de dahil bütün inananlar imtihana tabi olmuştur. Hz. Yûsuf' da musibetler karşısında göstermiş olduğu güzel ahlak neticesinde Allah katında üstün bir konuma yükselerek iman edenler arasından Allah'ın îsâr ettiği bir kul olmuştur.

İman etmek ve etmemek nasıl ki insanları mü'minler ve kafirler olmak üzere iki gruba ayırıyorsa; imanı ile birlikte sergiledikleri birtakım ahlâkî özellikler sebebiyle de bazı kullar iman edenlerin de arasından seçilerek adeta kutup yıldızı gibi bizlere örnek teşkil etmektedir. Yüzünün güzelliği yanında ahlâkî güzelliği ile de bize tanıtılan Hz. Yûsuf'un Allah tarafından îsâr edilmesini yani iman sahibi ve peygamber çocuğu olan kardeşleri arasından seçilerek daha üstün bir konumda olmasının sebeplerini inceleyerek iman edenler arasından Allah'ın îsâr ettiği kulların hangi vasıflara sahip olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Yûsuf sûresinde, iman sahibi olan kardeşleri arasından seçilen Hz. Yûsuf örnek verilerek iffet sahibi, sabırlı, affedici, cömert olabilen, imanını sâlih amellere dönüştürebilen kulların Allah katında daha üstün mertebede olacağı belirtilmiştir.

Kıssaların en güzeli (ahsenü'l-kasas)¹⁶¹ olarak nitelendirilen Yûsuf kıssasında kıskançlık, şehvet, ihanet, intikam gibi “kötülük” dürtülerinin arasından iffet, doğruluk, erdem gibi “iyilik ve ahlâk” değerlerinin öne çıkarak pratik hayata yansması dikkat çeker. Hz. Yûsuf'un hayatı, üç gömlek etrafında örülmüş gibidir. Çocukluk dönemini hatırlatan kanlı gömleği onun mazlum ve mağduriyetini; Mısır sosyetesinin en önde gelen kadınlarından

¹⁵⁸ Zâriyât 51: 56.

¹⁵⁹ Ankebût 29:2-3.

¹⁶⁰ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, s. 240-241.

¹⁶¹ Yûsuf 12:3.

biri olan Züleyha'nın fitnesine karşı güçlü iradesiyle direnirken arkadan yırtılan gömleği iffet ve ismetini; kardeşleri vasıtasıyla babası Hz. Yakup'a gönderdiği gömleği ise olgunluk ve iktidar dönemindeki istikametini simgeler.¹⁶²

Hız. Yûsuf'un model kişiliğini oluşturan özellikler arasında iffet, affedicilik ve ihlâslı olma konusunda sergilemiş olduğu ahlâkî olgunluk ise özellikle dikkat çekmektedir. Hız. Yûsuf'un iman sahibi kardeşleri arasında üstün tutulmasından hareketle iman eden kullar arasında da Allah katında daha üstün konumda olabilecek mü'minlerin hangi özelliklere sahip olabileceğiyle ilgili yine Hız. Yûsuf kıssasından hareketle şunları söyleyebiliriz:

Hız. Yûsuf, Aziz'in karısının çirkin teklifi karşısında iffetsizlik yerine İffetini muhafaza ederek onurlu bir duruş sergilemeyi ve zindana girmeyi tercih etmiştir. Allah katında isâr edilmenin bir sebebi olan iffeti şöyle tanımlayabiliriz:

İffeti “yeme içme ve cinsî arzu konusunda ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem” şeklinde özetlemek mümkündür.¹⁶³

İffet, haram olan, güzel olmayan, aşağılık ve bayağı işlerden ve davranışlardan uzak durmak demektir. Kur'ân-ı Kerîm müslümanın onurlu bir hayat yaşamasını ister ve bu da mü'minin iffetli olması ile yakından ilgilidir. Arzularını kontrol edemeyen, onlara gem vuramayan insan, her zaman onursuz davranışlarla karşı karşıya kalabilir. Hatta bu onursuzluk bazen gelecek nesline de olumsuz bir miras olarak kalır.¹⁶⁴

Pek çok filozofun da üzerinde durduğu gibi şehvet insanla hayvanın ortak yönünü oluşturur. İnsanî şehveti, hayvanî olandan ayıran dolayısıyla insan onurunu temsil eden onun itidal çizgisinde tutulması yani yerli yerinde doğru biçimde kullanılmasıdır. İffet fazileti de bundan doğar.¹⁶⁵ Bir başka ifadeyle şehveti normal ölçüler içinde tutmaya da İslam ahlâkında iffet denmiştir.¹⁶⁶

Nefsî istekleri helal dairesi içerisinde karşılayarak haramlardan uzak durmak, insan onuruna yakışır bir hayat sergilemek, her zaman ve mekânda nefse değil ilahi emre uymak kişiyi iffet sahibi yapar.

Allah insanı “*yeryüzünün halifesi*”¹⁶⁷ olarak yaratmış, Kâinatı onun emrine vermiştir.¹⁶⁸ Yaratılmışlar içinde üstün bir konumda olan insan ise kendisine verilen emaneti hakkıyla ifa edebilmek için onurlu bir duruş sergilemelidir. Allah'ın kendisini seçkin bir konumda yaratmasının karşılığı olarak hem kendi onurunu korumalı hem diğer insanların onuruna saygı duyacak davranışlar sergilemeli, hem de gelecek nesillerin temiz kalabilmelerini sağlamalıdır. Dinimizin güvence altına aldığı beş şeyden birisi olan ırzın korunması, yani hem kendi hem de başkasının iffetine zarar vermeyecek ahlâkî olgunluğa sahip olabilmek insanın en temel görevlerindedir.

“Müslüman erkekler, müslüman kadınlar; mü'min erkekler, mü'min kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden

¹⁶² Kamil Yaşaroğlu, 2013, “Hz. Yûsuf'un Çağımız İnsanına Model Olabilecek İffet Ahlâkı”, Din ve Hayat: TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, (19), s. 45.

¹⁶³ Çağrıcı, “İffet”, TDV İslam Ansiklopedisi, XXI, s. 507

¹⁶⁴ Rahmi Yaran, 2013, “İffet: Arzu ve isteklere karşı nefis kontrolü”, Din ve Hayat: TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, (19), s. 12.

¹⁶⁵ Saffet Köse, 2013, “Nefse Karşı Onurlu Duruş: İffet”, Din ve Hayat, s. 9

¹⁶⁶ Ahmet Abay, 2012, *Kur'ân'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, s. 286

¹⁶⁷ Bakara 2:30; En'am, 6:165.

¹⁶⁸ Bakara 2:29; İbrahim 14:32.

*kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; (Allah için) yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.*¹⁶⁹

Allah'ın emirlerine uymada kadın erkek arasında da fark yoktur. İffet sahibi olma konusunda kadın ve erkek eşit derecede Allah'a karşı sorumlu tutulmuşlardır. Hz. Yûsuf'un uygun ortamın sağlanmasına rağmen böyle bir ahlâksız teklifi reddetmesi, iffetini muhafaza etmesi onun ihlâslı bir kul olmasının da neticesidir. Kendisine yapılan bu çirkin teklifi kabul ettiğinde kimsenin haberi olmayacaktı, bunun için hazırlık yapılmıştı ancak Allah her yerde ve zamanda kulundan haberdar olduğu ve Hz. Yûsuf'un da nefesine uymamak için Allah'tan yardım dilemesi, sırf Allah'ın razı olması için nefesine hâkim olması onu Allah katında îsâr edilen, tercih edilerek üstün konuma getirilen kullardan olmasına sebep olmuştur.

İffet sahibi olmak îsâr edilen kullardan olmanın bir sebebi ise her zaman ve ortamda gerçek veya sanal ortamlarda iffeti muhafaza etmek gerekmektedir. Kimsenin görüyor olması değil, Allah'ın görüyor olması onurlu ve iffetli bir insan olmak için yeterli bir sebeptir. Âlemlerin tek Rabbi Allah'tır, sanal ve gerçek âlemde Allah'ın mülküne dâhildir. Özellikle sanal âlemde her türlü iffetsizliğin mübâh kabul edildiği günümüzde Hz. Yûsuf'un durumunu yani Allah'tan başka kimsenin görmediği bir ortamda günahtan kendisini korumasının sanal âleme kıyas edilerek anlatılması da önem arz etmektedir. İffet her zaman ve mekânda mü'minin onuruna, yaratılış gayesine yakışır ahlâkî bir güzelliştir, dolayısıyla iffet Allah katında da üstün konumda olan insanların özelliklerindedir.

Hz. Yûsuf "*Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler*"¹⁷⁰ dedi. Hz. Yusuf'un kendisine yapılan iyiliklere kötülükle karşılık vermemesi, nefsinin arzularına kapılmayarak Allah'a sığınmayı tercih etmesi bir îsâr örneğidir diyebiliriz.

Rabbim, mâlikim ve efendim beni güzelce ağırladı, iyi bir mevki verdi. Nitekim sana, benim hakkımda: "Onu hoş tut, ona değer ver!" dememiş miydi? Binaenaleyh akıllı olanın böylesi bir iyiliğe, öyle bir kötülükle karşılık vermesi yakışmaz. Çünkü, iyiliklere kötülükle karşılık veren zâlimler iflâh olmaz" demektir. Hz. Yûsuf'un, "zalimler" sözü ile, "zina edenler" mânâsını kastettiği, çünkü zina edenlerin, zina etmek suretiyle kendilerine zulmetmiş oldukları söylenmiştir.¹⁷¹

İnsana bunca nimeti veren Allah'a aidiyetini dil ve hal lisanı ile söylemek, Allah katında o kişinin konumunu yücelttiği ve inananlar arasında üstün bir konuma getirdiği gibi; kendisine iyilik eden kişilere karşı da vefalı olmak, ihanet içinde olmamak ve nankörlük yapmamak o kişinin insanlar nazarında üstün konuma gelmesine vesilesidir.

Mükerrem bir varlık olan insanın helal dairesi dışına çıkarak kendine zulmetmesi Allah katında değerini düşürdüğü gibi; kendisi gibi mükerrem yaratılan bir kulun hakkına girmesi de hem Allah katında hem de insanlar nazarında kıymetinin düşmesine sebeptir.

Kullukta yüksek mertebelere ulaşmak için iman, ibadet, iffet, sabır gibi ahlâkî konularda da gayretli olmak gerekir. Hz. Yûsuf'un kendisi gibi iman etmiş ve peygamber çocukları olan kardeşleri arasında üstün tutulmasının bir diğer sebebi de güç ve kudret kendinde iken af yolunu seçmesidir.

¹⁶⁹ Ahzâb 46:35.

¹⁷⁰ Yûsuf 12:23.

¹⁷¹ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, XIII, s. 200.

Affetmek, İslâm'da bütün faziletlerin temelini teşkil eden takvâyâ en yakın meziyettir.¹⁷² Bu sebeple Kur'ân'da müslümanlar bu fazilete çağırılırken, “*Onlar affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizleri bağışlamasını istemez misiniz?*”¹⁷³ buyurulmaktadır.

Af; hata, kusur, kabahat ve günahı bağışlamak, suç işleyeni kınamamak ve ondan dolayı cezalandırmamak demektir. “Safh” da, affetme, bağışlama ve müsamahalı davranma mânâlarına gelmektedir. İslâm ahlâkçıları affetmeyi müslümanlar arasında riayet edilmesi gereken bir din kardeşliği görevi ve hakkı olarak düşünmüşlerdir.¹⁷⁴

Hz. Yûsuf; hakaret, değer bilmeme, vefasızlık, ihanet, dedikodu, kıskanma, iftira, haset gibi nefsî fenalıklara karşı mücadele ederken taşıdığı bazı karakter nitelikleri ve vasıflardan dolayı muhataplarına kısas uygulamak yerine “affi tercih etmiştir.”¹⁷⁵

İnananlar arsında isâr edilen, üstün tutulan bir kul olabilmenin bir diğer yolu affedici olmaktan geçer. Yapılan haksızlığa, kısas hakkı verilmiştir ancak bundan vazgeçerek affedene Allah, büyük mükâfat vaad eder.¹⁷⁶ İslâm ahlâkında "kötülüğe karşı iyilikle muamele etmek" kuralı vardır. Fıtratı, temel insanlık nitelikleri bozulmamış insanları ıslah etmenin, kötü yoldan çevirmenin, yeniden erdemli topluluğa katmanın yollarından biri de budur.¹⁷⁷

*“İşte onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever. Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar da hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki? Onlar, yaptıklarında bile bile ısrar etmezler. İşte onların yaptıklarının karşılığı rableri tarafından bir bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Onlar orada temelli kalacaklardır. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir.”*¹⁷⁸

İnsan, başkasını affetmekle Allah'ın da kendisini affetmesine lâyık olur.¹⁷⁹ Nitekim âyette geçen kâzm (çoğulu kâzımın) kelimesi "öfkesini yenen, gücü yettiği halde, zarar gördüğü kimselere karşı intikama kalkışmayan, sabreden" anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁰ Takva sahibi ve güzel ahlâka sahip olanların bir özelliğidir.

Yüce Allah kötü davrananları cahil olarak nitelemiş ve onların davranışlarına aynen karşılık vermeyi doğru bulmamıştır. Bu davranışın yerine, affetmeyi ve iyi davranmayı tavsiye etmiştir. Kötülüğe kötülükle karşılık vermeyi bilgisizlik olarak niteleyen Allah dolaylı olarak affetmeyi de bilgece bir tutum olarak takdim etmiştir.¹⁸¹

*“Öfkesinin gereğini yerine getirebilecek güçte olduğu halde öfkesini yutan kimsenin kalbini, Allah emniyet/güven ve iman ile doldurur.”*¹⁸²

¹⁷² Bakara 2:237.

¹⁷³ Nûr 24:22.

¹⁷⁴ Çağrıcı, “Af”, TDV İslam Ansiklopedisi, I, s. 394-395.

¹⁷⁵ Mehmet Cihat Üstün, 2015, “Nefsî Fenalıklara Karşı Affedicilik Ve Hz. Yûsuf Örneği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (37), Nisan, s. 1071.

¹⁷⁶ Şûrâ 42:40.

¹⁷⁷ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, s. 90.

¹⁷⁸ Ali İmran 3:134-135-136.

¹⁷⁹ Nûr, 24:22

¹⁸⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, 2016, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sadeleştiren: L. Cebeci, S. Kılıç, O. Atalar), Akçağ Yayınları, İstanbul, II, s. 1177.

¹⁸¹ Abdurrahman Kasapoğlu, 2007, “Kur'ân'da affetme olgusu: İnsanların Birbirlerini Affetmeleri”, Diyanet İlmi Dergi, 43 (4), s. 21.

¹⁸² Ebû Dâvud, Edeb 3, IV/248

H.z. Yûsuf'da kardeşlerine “ *Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir*”¹⁸³ demek suretiyle güç kendisinde iken af yolunu tercih etmiştir.

Allah katında isâr edilen bir kul olan H.z. Yûsuf'un üstün vasıflarından birisi de ihlâslı bir kul olmasıdır.

Saf ve halis olmak, karışık ve şâibeli olmamak anlamlarındaki h.l.s. kökünden gelen “ihlâs” kelimesi bir şeyi halis kılmak, seçmek demektir.¹⁸⁴

Terim olarak ihlâs; ibadette sadece bir olan Allah'a kulluğun kastedilmesidir.¹⁸⁵

Kur'ân'da H.z. Mûsâ'nın¹⁸⁶ ve H.z. Yûsuf'un¹⁸⁷ İhlâslı kullardan olduğu da bildirilmiştir. H.z. Yûsuf hakkında Kur'ân'da Yüce Allah "O ihlâslı kullarımızdandır"¹⁸⁸ buyurmuş, ihlâslı kullara Şeytanın zarar veremeyeceğini bildirmiştir.

O halde bir mü'min böyle bir imtihanla karşı karşıya geldiğinde, H.z. Yûsuf gibi imtihanı başarıyla geçebilme gücüne sahiptir. Namus ve şeref, sadakat ve bağlılığın, edep ve terbiyenin Allah korkusuyla birleşip bütünleştiği yerde, kimsenin onu bozmaya, saptırmaya herhalde gücü yetmez.¹⁸⁹

Muhlis şeklindeki kiraate göre bu kelime, “ibadeti yalnız Allah için yapan, O'na tahsis eden” mânâsına gelir. Bu da H.z. Mûsâ'nın Allah'a kulluktaki samimiyet ve ihlâsını ifade eder. H.z. Mûsâ ibadeti ve kulluğu sırf Allah'a ayıran, tahsis eden ve Allah'ı ulûhiyetinde birleyen O'na şirk koşmayan biriydi.¹⁹⁰

Âlûsî ise H.z. Yûsuf'un muhlis kul olarak nitelendirilmesini “Allah Yûsuf'u kınanacak ve ayıplanacak davranışlardan korumak suretiyle kendine kulluk için seçmiştir.” Şeklinde tefsir eder.¹⁹¹

İhlâslı olmak; Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirirken Allah'ın rızasının haricinde hiçbir menfaat gözetmemek, riya ve gösteriş yapmamak, doğruluktan hiçbir zaman ve şartta ayrılmamak, sonuç ne olursa olsun Allah'a olan sadakatten ayrılmamak demektir. İhlâslı olmak Allah katında tercih edilen, üstün tutulan kullardan olabilmenin sebeplerindedir. H.z. Mûsâ ve H.z. Yûsuf Kur'ân'da muhlis kullar olarak gösterilmiştir.

İhlâs daha geniş olarak şirk ve riyadan, bâtil inançlardan, kötü duygulardan, çıkar hesaplarından ve genel mânâda gösteriş arzusundan kalbi temizlemeyi, her türlü hayırlı faaliyete iyi niyetle yönelmeyi ve her durumda yalnızca Allah'ın rızasını gözetmeyi ifade eder.¹⁹²

Bu ahlâkî olgunlukların içinde en önemlisi, İstikametten sapmadan Allah yolunda yürüyen, karşılaştığı olumsuz durumlarda sabreden, her türlü kötü şart altında dahi iffetini koruyan bir insanın, ilahi kudret elinin yardımı sayesinde, en sonunda mutlaka maksuduna ulaşacağı gerçeğidir.¹⁹³

¹⁸³ Yûsuf 12:92.

¹⁸⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VII, s. 25-28.

¹⁸⁵ Ebul Beka el-Kefevî, 1993, *El-Külliyat*, s. 414, 434, Beyrut

¹⁸⁶ Meryem 19:51.

¹⁸⁷ Yûsuf 12:24.

¹⁸⁸ Yûsuf 12:24.

¹⁸⁹ Celal Yıldırım, 1991, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İstanbul, VI, s. 2951.

¹⁹⁰ et-Taberi, *Camiul-Beyan*, XVI, s. 118.

¹⁹¹ Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, ts., *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'î'l-meşânî*, Beyrut, XII, s. 326.

¹⁹² Süleyman Ateş, 2000, “İhlâs”, *DİA*, İstanbul, XXI, s. 536.

¹⁹³ Celil Kiraz, 2011, “Vani Mehmed Efendi'ye Göre H.z. Yûsuf Kıssası'ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler”, *Ulusal Vani Mehmed Efendi Sempozyumu*, 07-08 Kasım 2009, Kestel-Bursa -Bildiriler-, ss. 97-116.

Allah'a ihlâsla kulluk etmek anlamında kullanılan bir terim olan ihsan¹⁹⁴ da Allah'ın üstün kıldığı kulların niteliklerinden birisidir.

Cibril hadisi olarak bildiğimiz hadiste Cebrâil (a.s.), sahabenin bulunduğu bir ortamda Hz. Peygamber'e gelerek iman, islam ve ihsan nedir, sorularını sormuş, Hz. Peygamber de cevaplamıştır. İhsan sorusunun cevabında Hz. Muhammed, “Allah'ı görüyormuşsun gibi ibadet etmelidir. Çünkü sen O'nu görmeden de O, seni görüyordur” şeklinde cevap vermiştir.¹⁹⁵

Hz. Yûsuf'un azizin karısının teklifine hayır diyebilmesi ve her yerde Allah'ın gözetiminde olduğunu bilerek yalnızken bile harama yaklaşmaması, Kendisine iyilik eden azize karşı vefalı olarak hıyanet etmemesi, güç ve kudret sahibi iken öfkesini yutarak kardeşlerini affetmesi ve onlara ikramda bulunması ihlâslı kulların özelliklerindedir. Hz. Yusuf'un da Kur'ân'da ihlâslı bir kul olarak tanıtılması Allah katında onun îsâr edilmesine, inananlar içinden de seçilerek daha üstün mertebede olmasına sebep olmuştur.

Konumuz “Kur'ân'da îsâr kavramı” olduğu için Hz. Yûsuf'un ahlâkî özelliklerinin tamamını detaylıca anlatmayıp, ahlâkî güzelliklerinin sadece üç tanesine değinerek –iffeti, affediciliği ve ihlâslı olması– îsâr edilen bir kul olabilmenin bu ahlâkî erdemlere sahip olabilmekten geçtiği üzerinde durmayı tercih ettik. Elbette ki bu erdemler üçü ile sınırlı değil ancak konu bütünlüğünü sağlamak için biz bu kadarına yer vermeyi uygun gördük. Bu davranışlar kulun Allah katında kıymetini artırdığı gibi, toplumsal bir varlık olan insanında diğer insanların nazarında itibarının artmasına vesile olan güzel ahlâkî davranışlardır.

Hz. Yûsuf'un yapmış olduğu şu duada da Allah katında iyiler arasında olma niyazını yani Allah'ın seçtiği, üstün tuttuğu iyi kullardan olabilme arzusunu görürüz.

“Ey Rabbim, müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat.”¹⁹⁶

2.4. İsâr Kavramının “Kendine Tercih Etmek” Anlamında Kullanımı

İsâr kavramının terim anlamıyla kullanıldığı tek âyet Haşr sûresi 9. âyettir. İsâr terim olarak “Bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içerisinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” anlamındadır.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْنًا نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
“Onlardan Önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşta erecekler onlardır.”¹⁹⁷

İsâr âyeti olarak bilinen Haşr 59/9. âyet tefsirde; Ensâr'ın, ihtiyaçları olmasına rağmen muhâcirleri kendilerine tercih etmelerinin iki yönü vardır. 1) Fey ve ganimetten alacakları hisselerini muhâcirlere vermeleri, 2) Mallarını onlarla paylaşmaları.¹⁹⁸ olarak açıklanmıştır.

¹⁹⁴ Çağrı, “İhsan”, TDV İslam Ansiklopedisi, XXI, s. 544.

¹⁹⁵ Buhârî, Tefsîr, 31/2, İmân, 37; Müslim, İmân, 1

¹⁹⁶ Yûsuf 12:101.

¹⁹⁷ Haşr 59:9.

¹⁹⁸ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdi, ts., *en-Nüket ve'l-Uyûn (Tesîru'l - Mâverdi)*, Beyrut, V, s. 506.

Haşr Sûresinin dokuzuncu âyetinde sözü edilen daha önce Medine'yi yurt edinmiş olanlardan maksat Ensâr'dır. İbn Kesîr'in de belirttiği gibi bu âyette Yüce Rabbimiz Ensâr'ı övüyor, onların faziletlerini, şereflerini, cömertliklerini, kıskanç olmadıklarını, muhtaç olmalarına rağmen kardeşlerini kendilerine tercih ettiklerini belirtiyor.¹⁹⁹

Bu âyetin sebebi nüzulü ile ilgili Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

Bir adam Resûlullah'a gelerek dedi ki: Ey Allah'ın Resûlü! Ben çok aç ve fakir düştüm. Bunun üzerine Resûlullah hanımlarından birine, yanında bir şey olup olmadığını sormak üzere adam gönderdi. Hanımı: "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, yanımda sudan başka bir şey yoktur. Sonra diğer hanımına adam gönderdi. O da aynı şeyi söyledi. Bütün hanımları aynı şeyi söylediler. Bunun üzerine Resûlullah : *"Bu adamı kim bu gece misafir ederse Allah ona merhamet etsin"* buyurdu. Ensâr'dan Ebû Talha isimli bir şahıs kalkıp, "Ben, ey Allah'ın Resûlü!" dedi ve adamı evine götürdü. Hanımına dedi ki: "Bu, Resûlullah 'ın misafiridir. Hiçbir şeyi bundan esirgeme ve ikram et" Kadın: "Bende, çocukların yiyeceğinden başka bir şey yok" dedi. Adam: "Onları bir şeyle avut ve uyut. Misafirimiz içeri girdiğinde, bizim yemek yediğimizi ona göster. Sonra lambayı düzeltmek için kalk ve söndür" dedi. Kadın bunları yaptı. Oturdular, misafir yedi, onlar geceyi aç geçirdiler. Sabah olunca adam Resûlullah'a gitti, Resûlullah ona bakınca gülümsedi. Sonra, *"Bu gece misafirinize yaptığınızı Allah çok beğendi"* dedi²⁰⁰ ve Yüce Allah, *"Kendileri zaruret içerisinde bulunsalar bile, onları kendilerine tercih ederler"*²⁰¹ mealin deki âyeti indirdi.²⁰²

Bu âyette Ensâr'ın göstermiş olduğu îsar örneği anlatılmaktadır. Zira onlar, kendilerinin ihtiyacı olmasına rağmen muhâcirleri kendi nefislerine tercih etmektedirler.

Medine'ye daha önce yerleşmiş ve gönüllerine de imanı yerleştirmiş olan bu kimseler (Ensâr), daha sonra Mekke'den yurtlarına hicret eden Hz. Peygamber ve ashabına kucak açmışlar, onları bağrılarına basmışlar, onların her türlü yardımlarına koşmuşlar, bu uğurda üstün fedakârlık sergilemişler, İslam kardeşliğinin ve dostluğun en güzel örneklerini vermişlerdir. Maddi menfaatler söz konusu olduğunda onlara (Muhâcir'e) karşı gönüllerinde hiçbir kıskançlık duymamışlar, kıskançlık şöyle dursun, yeme-içme ve diğer hususlarda onları kendilerine tercih etmişlerdir. Yüce Rabbimiz de felaha ermek isteyen mü'minlerin örnek almaları için onlardaki bu îsar hasletinden Kur'ân-ı Kerîm'de övgüyle bahsetmiştir.

Elmalılı Hamdi Yazır, burada kardeşlerinin ihtiyaçlarını kendilerinininkinden daha önemli ve daha üstün tutarak onları kendi nefislerine tercih ettiklerini ve bu davranışın (İsar) ahlâkın, tok gözlülüğün en yüksek mertebesi olduğunu söylemektedir. İbn Abbas da mallarını ve evlerini vererek onları kendi nefislerine üstün tuttuklarını ifade eder.²⁰³

Nefsi arzularını dizginleyip, mü'min kardeşinin ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarına rağmen önceleyerek îsar hasletine sahip olan kullar Kur'ân'da müttakiler olarak da vasıflandırılırlar. Müttaki kulların vasıfları da âyette şu şekilde belirtilmiştir:

*"İşte onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever."*²⁰⁴

¹⁹⁹ İbn. Kesîr, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, IV, s. 337.

²⁰⁰ Buhârî, Tefsîr, 306; Tirmizi, Tefsîr, 60

²⁰¹ Haşr 59:9.

²⁰² Muhammed Ali es-Sâbûnî, 2016, *Safvetü't-Tefasir*, (Çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz, Ensâr Neşriyat, İstanbul, VI, s. 379-380.

²⁰³ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VII, s. 4812.

²⁰⁴ Al-i İmran 3:134.

Müttakilerin özelliklerinden bahseden bu âyette bollukta ve darlıkta infak edebilmek îsâr hasletiyle mümkün olabileceğinden îsâr ve infak kelimeleri her ne kadar Kur'ân'da birlikte kullanılmamış ve aralarında lügat yönünden bir bağ bulunmasa da iki kelime arasında anlam ilişkisi vardır diyebiliriz. İsâr âyeti olarak bilinen bu âyette de îsâr ve infak arasında anlam ilişkisi olduğunu görürüz.

İnfak: “Allah'ın verdiği servet, güç, zekâ, ilim gibi her türlü zenginlikten bir kısmını Allah yolunda ve/veya muhtaç olanlara geçimlik olacak şekilde, sadece Allah rızası için ve kimseyi minnet altında koymadan verme, harcamadır.”²⁰⁵

İnfakta bulunmanın en güzel örneğini veren Ensâr, cömertliğin zirvesi olan îsâr hasletine sahip olarak Allah katında övülmekle birlikte çağlar ötesine de örnek olarak gösterilir. Özellikle çağımızda insanların bencilleştiği bir dünyada “ne yapabilirimin değil, ne alabilirimin” derdinde olan ve toplumsal düzeni temelinden sarsan benmerkezcilik anlayışının hâkim olduğu bir ortamda diğerkâm olabilmek ve îsâr hasleti gösterebilmek kişiyi Allah katında ve kullar arasında kıymetli kılan makbul bir haslettir.

Medine'ye hicretin hemen akabinde ensâr'la muhâcirler arasında tesis edilen kardeşlik sayesinde büyük bir sosyal dayanışma örneği sergilenmiştir. Sergilenen bu kardeşlik ve sosyal dayanışma sayesinde, bütün mal varlıklarını anayurtları Mekke'de bırakarak Allah için hicret eden muhâcirler sefil olmaktan kurtulmuştur. Kur'ân, toplumda yüksek ahlâk ve sosyal dayanışmanın tesis edilmesini öngören bir kitaptır. O, toplumun çeşitli tabakalarını birbiriyle kaynaştırmış, bireyi toplumla bütünleştirmiş ve erdemli bir toplum inşa edilmesini inananlardan istemiştir. Nitekim Kur'ân'ın bu isteği ilk dönem Müslümanları tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁰⁶

İlk dönem Müslümanlar îsâr ahlâkını Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve kendi hayatlarına da aktarmışlardır. Çünkü Hz. Peygamberin hayatı îsârın en güzel örnekleri ile dolu idi. Peygamber olarak görevlendirilen bütün elçilerin ortak sorumlulukları Allah'tan aldıkları vahiyleri insanlara eksiksiz bir biçimde tebliğ ve tebyin etmek, yaşayarak da temsil etmektir. Hz. Peygamber de hayatı boyunca görevini kusursuz şekilde yerine getirmek için çalışmış hatta o'nun kendini helak edercesine çabalaması neticesinde “*onlar için üzümlere kendini helak etme*”²⁰⁷ âyeti nâzil olmuştur.

“Güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderilen”²⁰⁸ Mü'minler için “*üsve-i hasene*”²⁰⁹ olan Allah Resûlünün hayatı îsârın en güzel örnekleriyle doludur. O, sahip olduğu her şeyi Allah yolunda harcamış, kendisine teklif edilen dünya nimetleri karşısında peygamberlik vazifesini eksiksiz yerine getirmiş, İslam'ı yaymak hususunda da son derece cömert olmuştur.

Resûlullah dileseydi krallar gibi zengin ve rahat bir hayat sürebilirdi. Hizmetçileri, sürüleri, arazileri olur hem kendisi hem de ehli beyti sıkıntı çekmezdi çünkü Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur.

“*Bir de bilirsiniz ki savaşta elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ındır. Yani Resûlullah'a, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara (gariplere) aittir.*”²¹⁰

Ancak Resûlullah payına düşen ganimetleri suffa ashâbı başta olmak üzere fakir müslümanların yaşesi için harcayarak onları kendisinin ve ailesinin yerine îsâr etmiştir.

²⁰⁵ Ali Ünal, 2007, *Allah Kelamı Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İzmir, s. 1415.

²⁰⁶ Durmuş, “Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'ân'ın Öngördüğü İdeal Model: İsâr”, s. 27.

²⁰⁷ Fatır 35:8.

²⁰⁸ Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8.

²⁰⁹ Ahzâb 33:21.

²¹⁰ Enfal 8:41.

Hız. Peygamber “Sizden biriniz kendisi için istediğini mü'min kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.”²¹¹ buyurarak kendini düşündüğü kadar başkalarını da düşünmenin, yani diğerkâmlığın imanın gereği olduğunu vurgulamıştır. Bencilliğin sebep olduğu cimrilik, hased, merhametsizlik gibi kötü duygular ise İslam ahlakında ve kardeşliğinde yeri olmayan toplumsal düzeni bozan davranışları neticeler.

Allah Resûlü inananları infaka teşvik etmiş, kendisi de bolca infakta bulunmuştur. Paylaşma ve yardımlaşma, diğerkâm olma Allah'a yakınlaşmanın da bir vesilesidir. Konumuzun daha iyi anlaşılması için Hız. Peygamber'in isâr hasletiyle ilgili hadis kaynaklarında geçen çok sayıdaki örnekten birkaç tanesini zikredeceğiz:

Hız. Peygamberin cömertliği isâr mertebesinde idi. Ümmü Seleme annemiz bunu şöyle haber vermektedir:

“Bir gün Allah Resûlü yüzünün rengi değişmiş bir vaziyette yanıma çıka geldi. Onun bu hâlini gördüğüm zaman bunun herhangi bir ağrı ya da hastalık sebebiyle olabileceğini düşündüm. Bundan dolayı endişe ederek korktum ve ona sordum: ‘Ey Allah'ın Resûlü, neyiniz var, yüzünüzün rengi değişmiş?’ dedim. Allah Resûlü bana şu cevabı verdi: “Bize dün gelen yedi dinar vardı, işte onların yüzünden bu hâldeyim. Zira vakit akşam oldu ben ise hâlâ onları infak edemedim.”²¹²

Ashabının ihtiyaçlarını, ehli beytinin ihtiyaçlarına tercih ederek diğerkâmlığın en üstün mertebesini gösteren Hız. Peygamber bizlere kardeşlik hukukunu ve islam kardeşliğinin nasıl olması gerektiğini öğretmiştir. Hız. Ali'nin naklettiğine göre, Allah Resûlü'nün kızı Hız. Fâtıma, ev işlerinde kendisine yardımcı olacak bir hizmetçi istediği zaman Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Ben size ihsanda bulunup da Suffe ehlini iki büküm olmuş, kıvrandır vaziyette açlığa terk edemem.”²¹³Hız. Peygamber kendi ihtiyacı varken ve beğendiği bir hediyeye sahip olmuşken, onu isteyen bir başka sahabeye onu vermekte hiç tereddüt göstermemiştir. “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz.”²¹⁴ âyetinin nasıl yaşanacağını bize öğretmiştir.

Sehl b. Sa'd şöyle anlatıyor:

Bir gün bir kadın, kenarı dokunmuş bir bürde ile Allah'ın Resûlü'ne geldi. Kadın şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü, bu bürdeyi ben kendi ellerimle dokudum ki, Onu sana kendi ellerimle giydireceğim.” Bunun üzerine Allah'ın Resûlü, kadının dokunmuş olduğu o bürdeyi aldı ve giydi. Zaten kendisinin de böyle bir bürdeye ihtiyacı vardı. Daha Sonra Allah Resûlü, bu bürdeyi giyinmiş olduğu hâlde bizim yanımıza çıka geldi. Oradaki toplulukta bulunan bir sahabe, bu bürdeye eliyle dokundu: “Ey Allah'ın Resûlü bu ne güzel bir bürdeymiş. Bunu, bana giydir!” dedi. Allah Resûlü de: “Peki, olur.” dedi. Sonra evine döndü, akabinde o bürdeyi sırtından çıkarıp dürerek onu, isteyen adama gönderdi. Bu olaya şahit olan sahabeden bazıları onu isteyen sahabeyi kınarcasına şöyle dediler: “Allah Resûlü'nün ihtiyacı olduğu için onu alıp kabul etti. Ondaki herhangi bir şey istendiğinde, yok, demediğini bildiğin hâlde onu kendisinden neden istedin?” dediler. Bunun üzerine o zat: “Vallahi, bu bürdeyi giymek için istemedim. Ben onu, ancak öldüğüm gün benim kefenim olsun diye istedim.” dedi.²¹⁵

Hız. Peygamber'in hicretin ilk yıllarında maddi sıkıntı çektiği hususu kaynaklarda belirtilmektedir.²¹⁶ Ancak daha sonraki yıllarda ganimet elde edilmesi ve müslümanların

²¹¹ Buhârî, İmân 7; Müslim, İmân 71-72

²¹² İbn Hanbel, Müsned,4.

²¹³ İbn Hanbel, Müsned, 80, 107.

²¹⁴ Âli İmran 3:92.

²¹⁵ Buhârî, Libâs 18; Buhârî, Cenaiz 28.

²¹⁶ Buhârî, Eymân, 22; Müslim, Zühd, 21-23.

ekonomik yönden refaha ulaşması ile birlikte Hz. Peygamber de maddi anlamda daha iyi duruma sahip olmuştur. Fakat Hz. Peygamber yine de sade bir hayat yaşamayı ve elindeki imkânları fakir müslümanlarla paylaşmayı tercih etmiştir. Elbette ki onun bu cömertliği başkalarını kendine tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Hz. Peygamber başkalarını kendine tercih ederek hayatının her döneminde örnek almamız gereken bir îsâr hasleti göstermiştir.

Peygamber Efendimizin hayatı af örnekleriyle doludur. O, Taif'te kendisini taşıyan Taiflileri affetmiş ve İslamla şereflenmeleri için dua etmiştir. Hz. Hamza'yı şehit eden Vahşi'yi affetmiştir. Kızı Zeynep'i hamile vaziyetteyken devesinden düşüren Hebbâr b. Esved'i müslüman olduktan sonra affetmiştir. Kendisine yıllarca zulmeden ve Mekke'den çıkmak zorunda kalmasına rağmen Mekke'nin fetih günü "*hepiniz özgürsünüz*" diyerek Mekkelileri affetmiştir.²¹⁷

Öfke anında sabredebilmek, güç sahibi iken affedebilmek de bir îsâr hasletidir.

Hz. Peygamber'den toplumsal düzene zarar verecek, insanlar arasındaki sevgi ve yardımlaşmayı sekteye uğratacak, birlik ve beraberliği bozacak kötü hasletler konusunda insanları uyarıcı hadisler de rivayet edilmiştir. Bunlardan birisi de cömertliğin zıddı olan cimriliktir. Cimrilüğün ne kadar kötü sonuçlara sebep olacağıyla ilgili "Cimrilikten sakının. Çünkü o, sizden öncekileri yok etmiş, onları kan dökmeye ve haramları helal saymaya sevk etmiştir."²¹⁸ buyurmuş, kendisi de cimrilikten Allah'a sığınarak şöyle dua etmiştir.

*"Allah'im! Acizden, tembellikten, korkaklıktan, düşkünlük derecesine varan ihtiyarlıktan, cimrilikten sana sığınırım. Keza, kabir azabından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım."*²¹⁹

Bir mü'minin fedakârlıkta bulunması demek sevdiği şeylerden bir başkası için feragat etmesi demektir. Bu bazen kendine yapılan hataları affederek, bazen kendine yapılanlara sabrederek, bazen de daha çoğunu ve güzelini elde edebileceksen az olanla yetinmek şeklinde olabilir. Aslında yaratılıştta var olan bu duyguyu insan veya hayvan cinsinden olsun bütün annelerin evlatlarına olan karşılıksız şefkatinde de görebiliriz. Temelde fitratta var olan bu duygunun kaybedilmemesi için pratik hayatta yer bulması, yaşantılarda kendini göstermesi gerekir. İsâr hasleti ile mü'min kulun imanı arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü mal, can gibi kıymet ifade eden şeylerin hiçbir karşılık beklemezsizin feda edilmesi imanın neticesinde gerçekleşir.

Hz. Peygamber hayatı boyunca ahlâkında ve hadislerinde mü'minlere fedakârlıkta bulunmayı öğütlemiş kendisi de fedakârlığın zirvesini yaşamıştır. Medine'ye hicretinden sonra Ensâr ve Muhâcir kardeşliğini oluşturarak saygı, sevgi ve fedakârlığa dayanan bir toplumun temelini atmıştır.

Mü'minler iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek emrinde iyi ve güzel olan davranışlara teşvik edilmiş, kötü olanlardan da uzak durulması konusunda uyarılmışlardır. Asr-ı saâdetde olduğu gibi günümüzde de kardeşçe ve huzur içinde yaşanılan bir toplumun oluşmasında, sosyal adaletin sağlanmasında, arzu edilen birlik ve beraberliğin sağlanmasında toplumda îsâr hasletine sahip bireylerin çoğalmasının önemi büyüktür.

²¹⁷ Vahit Gökaş, 2014, "Tasavvuf'ta İncitmeme Prensipli ve Alvarlı Efe'nin Bazı Şiirlerinde İncitmemenin Önemi", Tasavvuf Yazıları, 1. Baskı, İlahiyat Yayınları, Çankaya / Ankara, Ankamat Matbaası, s. 327.

²¹⁸ Müslim, "Birr", 56; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 160, 191, 195, 421; III, 223

²¹⁹ Buhâri, Daavât 37, 38, 40, 42, Cihâd 25; Müslim, Zikr 52; Tirmizî, Daavât 71

Hız. Peygamberin eğitiminden geçen sahabede isârî hayatına aktararak Kur'ân'ın istediği kâmil mü'min olmayı başarmış ve bu özellikleri sayesinde de Allah katında övülerek tüm çağlara örnek teşkil etmişlerdir.

İslam dininde mü'minler arasındaki ilişkiler "*Bütün mü'minler kardeşler*"²²⁰ hükmünce kardeşlik hukukuna dayanmaktadır. İnsanların birbirine karşı zenginlik, asalet, soy, renk ve dil gibi farklılıkları üstünlük vesilesi kabul edilmemekte, "*üstünlüğün ancak takva ile olduğu*"²²¹ bildirilmektedir. Allah sevgisi üzerine bir araya gelme ve ayrılma İslam'ın önem verdiği değerlerden biridir. Bu minvalde Hız. Peygamber'den rivayet edilen pek çok hadisten birisi de şudur: "Kıyamet gününde arşın gölgesinde barındırılacak yedi sınıf insandan birisinin birbirini sadece Allah için seven insanlar olduğu"²²² müjdesidir.

Sahabenin birbirine olan sevgisi iman kardeşliği üzerine kurulu olduğundan ihtiyaç sahibi bir mü'mini kendilerine tercih etmeleri bu kardeşliğin bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Hız. Peygamberi örnek alarak isâr hasletine sahip olan sahabe, yaptıklarının karşılığında ise sadece Allah rızasını gözetiyorlardı.

Vahyin ilk yıllarından itibaren Allah'a ve Hız. Peygamberin bildirdiklerine iman edenler İslam'ı yaşayabilmek için canlarını ve mallarını feda etmişlerdi. Mü'minlerin imanı küfre tercih etmeleri neticesinde önce Habeşistan'a daha sonra da Medine'ye hicretle sahip oldukları her türlü maddi varlıklarını Mekke'de bırakarak Habeşistan'da ve daha sonra da Medine'de inandıkları din üzere yaşayabilmeyi tercih etmeleri bir isâr örneğidir.

Hicretten sonraki yıllarda da Muhâcir ve Ensâr canları ve mallarıyla Allah Resûlünün yanında olarak isâr örneği göstermişlerdir. Allah Resûlünün cömertliğini kendilerine şiar edinerek sahip olduklarında son derece cömert davranışlar sergilemişlerdir.

Medine'ye daha önce yerleşmiş ve gönüllerine de imanı yerleştirmiş olan Ensâr, daha sonra Mekke'den yurtlarına hicret eden Hız. Peygamber ve ashabına kucak açmışlar, onların her türlü yardımlarına koşarak, bu uğurda üstün fedakârlık sergilemişler, kardeşlik ve dostluğun en güzel örneklerini vermişlerdir. Maddi menfaatler söz konusu olduğunda muhâcirlere karşı gönüllerinde hiçbir kıskançlık duymamışlar, kıskançlık şöyle dursun, yeme-içme ve diğer hususlarda onları kendilerine isâr etmişlerdir. Konu ile ilgili âyet bkz.²²³

Hız. Peygamber son derece cömert olduğu gibi ashabına da cömert olmayı tavsiye etmiş ve "*Cömert, Allah'a, cennete, insanlara yakın, ateşten ise uzaktır; cimri ise Allah'tan, cennetten ve insanlardan uzaktır, ateşe ise yakındır. Muhakkak cömert bir cahil, Allah Teâlâ'ya cimri bir âbiddin daha sevimidir.*"²²⁴ buyurmuştur. Hız. Peygamberi örnek alan ashab malını mülkünü iman kardeşliği yolunda harcamaktan çekinmemiştir.

İslâm ordusunun teçhiz edilmesi için Hız. Ömer malının yarısını getirmiş, Hız. Ebû Bekir ise, bütün malını tasadduk edince Hız. Peygamber, "*Ya Eba Bekir, ehlin ve evlatların için geride ne bıraktın?*" Diye sordu." O da, "onlara Allah ve Rasûlünü bıraktım" cevabını vermişti.²²⁵ Hız. Osman, malını toplum yararına kullanmaktan hiçbir

²²⁰ Hucurât 49:10.

²²¹ Hucurât 49:13.

²²² Buhârî, Ezân 36; Müslim, Zekât 91

²²³ Haşr 59:9.

²²⁴ Tirmizî, Birr, 40

²²⁵ Ebû Davud, Zekât, 40; Tirmizî, Menâkıb, 16

zaman geri durmamıştır. Rûme kuyusundan hiçbir kimsenin parasız su içemediği bir zamanda, kuyuyu satın alarak gelen geçene sebil yapmıştır.²²⁶

Hz. Peygambere ilk iman eden ve bu tebliğde tüm malını seve seve harcayan Hz. Hatice, îsâr hasletinin en güzel örneklerinden birini göstermiştir.²²⁷

Ahzâb Sûresi 33/29. âyet, Peygamberin eşlerini yol ayırımına getirmekte ve onlardan tercihte bulunmalarını istemektedir. İsteyemeyecekleri şey hem Peygamber eşleri olmak hem de dünya nimetlerinden diğer kadınlar gibi yararlanmak, ziynet ve refah içinde yaşamaktır.²²⁸ Mü'minlerin annelerinin dünya nimetlerini değil Allah Resûlünün eşi olarak kalmayı istemeleri bir îsâr örneğidir.

Hz. Âişe vefat ettiği zaman hücre-i saadetlerinde defnedilmiş olan Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekr'in yanında sadece bir kişinin defnedilebileceği yer olarak kalan kısma kendinin defnedilmesini arzu ediyordu. Hem kendi odası olması hem de eşi ve babasının defnedildiği yer olması dolayısıyla burayı kendisi için ayırmıştı. Hz. Ömer şehit edilmesine sebep olan suikaste uğradığında Hz. Âişe'ye haber göndererek Hz. Peygamber'in yanına defnedilmek için izin istedi. Hz. Âişe annemiz ise Hz. Ömer'e buraya defnedilmesi için müsaade etmiş ve onu kendine tercih etmiştir. Hz. Âişe annemizin bu davranışı büyük bir îsâr örneğidir.²²⁹

Îsârın can ile yapılanına sahabeden verilecek örnekler de çok fazladır. Uhud savaşında Müslümanların, savaşın ikinci safhasında dağılmaya başladıkları sırada Hz. Peygamber'i düşman oklarından ve tehlikelerden koruyabilmek için can siperane karşı koymaları verilebilecek güzel örneklerden biridir.²³⁰

Hicretin on üçüncü yılında Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminin son günlerinde Bizanslılarla İslam ordusu arasında, bugün Ürdün sınırları içerisinde bulunan Yermük'te çetin bir savaş başlamış, Hz. Ömer'in hilafetinin ilk günlerinde Müslümanların zaferiyle neticelenmişti. Bizanslılar büyük kayıplar vererek mağlup olmuşlar, Müslümanlar da üç bin şehit vermişlerdi. Huzeyfetü'l-Adevî Yermük vakasında bizzat yaşamış olduğu bir olayı şöyle anlatıyor:

Yermük vak'ası günü kimi canlı yatan, kimi cansız serilen müslüman cesetleri arasında amcamın oğlunu arıyordum. Yanımda azıcık su vardı. Şayet henüz ölmemişse hem bir iki yudum içiririm, hem de yüzünü gözünü silerim, diyordum. Nihayet kendisini baygın bir halde buldum: "Su ister misin?" dedim. Gözleriyle:

"Evet" cevabını verdi.

Lakin bu arada öte taraftan bir inilti işitildi. Amcazadem suyu ona götürmemi işaret etti. Gittim, baktım ki Hişam b. As imiş. Tam ağzına bir iki yudum su vereceğim anda biraz arkadan bir inilti daha duyuldu. Bu sefer de Hişam suyu içmekten vazgeçerek, gözleriyle "ona götür", dedi. Ben de o son nefesin geldiği yere gittim, lakin bîçareyi ölmüş buldum

Hemen koşarak Hişam'ın yanına geldim, baktım ki ölmüş. Amcazademe koştum, o da ölmüş.²³¹

²²⁶ Tirmizî, Menâkıb, 19

²²⁷ Muhammed Abdülmelik İbnu Hişâm, 2006, *İslam Tarihi, Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, (Çev.: Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul, I, s. 319.

²²⁸ Buhârî, "Tefsir", 33/4-5; Müslim, "Talâk", 30-35

²²⁹ Muhammed bin Sa'd, 2015, *Kitabü't-Tabakâti'l-Kebîr*, (Çev.: Mehmet Dilek, Ali Bakkal, Ed.: Adnan Demircan), Sıyer Yayınları, III, s. 367.

²³⁰ Buhârî, Cihâd, 80, Menâkıbu'l-Ensâr, 18

²³¹ Hâkim, Müstedrek, V, 1889; Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, III, 259; el-Gazâlî, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, III, s. 572.

Başta dört halife olmak üzere Talha b. Ubeydullah, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ubâde gibi mal sahibi bir grup sahabe, Hz. Peygamberin yanında malları ve canlarıyla yer almışlardır.

Sahabe Hz. Peygamberin îsâr hasletini örnek alarak, sahip olduklarını mü'min kardeşleri için kullanmakta hiç tereddüt etmemişler, kendi menfaatlerine karşılık muhtaç durumda olanlara infakta bulunmayı tercih etmişlerdir. Sahabe ve onları takip eden nesiller bu güzel hasleti örnek alarak tarih boyunca yardımlaşmanın, fedakârlığın en güzel örneklerini göstermişlerdir. Hatta ecdadımız cömertliklerini çağlara taşıyarak mallarını vakfetmişler ve îsâr hasletini yeni nesilleri de kapsayacak kadar genişletmişlerdir.

Toplumların huzur ve refaha kavuşması için fertlerinin birbirlerine karşı sevgi, merhamet, kardeşlik gibi ulvi duygularla kenetlenmiş olması gerekir. Sahabede en üst mertebeye çıkan bu kardeşlik duygusu îsâr hasletinin en büyüğünü göstermekle neticelenmiştir. Asr-ı saâdet olarak isimlendirilen bu devirde yardımlaşmanın, fedakârlığın, İslam kardeşliğinin zirvesine ulaşılmış, Allah'ın övgüsüne mazhar olan ve sonraki çağlara emsal teşkil eden îsâr örnekleri yaşanmıştır.

Medine toplumunun sahip olduğu İslam kardeşliğini çağımıza taşıyarak bu ahlâka sahip nesiller yetiştirebilmek, nasıl faydalanabilirim değil de nasıl faydalı olabilirim diyebilen bireylerin sayısını çoğaltabilmek ve asr-ı saâdet'in o huzur dolu ortamını şimdilerde de hissedebilmek her müslümanın temennisidir. Bu ise ancak îsâr hasletine sahip bireylerin sayısının toplumda çoğalmasıyla mümkün olabilir.

Îsâr âyeti olarak kabul edilen Haşr sûresi 9. âyette yüce Allah, maddi menfaatler konusunda hiçbir kıskançlık göstermeyerek mü'min kardeşinin nefsinin kendi nefesine tercih edebilecek, hatta verilenden ötürü kıskançlık bile duymayacak kadar güzel ahlâka sahip olan Ensâr'dan övgü ile söz etmiştir. Toplumsal huzurun sağlanmasında ve İslam kardeşliğinin oluşmasında da Medine toplumu bütün çağlara örnek teşkil etmiştir.

2.5. Tasavvufta Îsâr Kavramının Kullanımı

Bu bölümde sûfî hareketle ortaya çıkan ve önemli bir yere sahip olan fütüvvet, âhilik ve melâmet kavramları üzerinden îsârı açıklamaya çalışacağız.

İslâm öncesinde ekseriya kerem ve cömertlik mânâsında kullanılan fetâ kavramı, sonraları cömert ve kâmil kimselerin vasfı olmuştur. Zira cahiliye dönemindeki Araplar, fetâ terimiyle, zihninde ideal olarak yaşattığı "kâmil insan"ı kastedirdi. Fetâ'nın misafirperverliği ve eli açıklığı, kendisinin hiçbir şeyi kalmayınca ve tamamıyla fakir düşünceye kadar devam ederdi. Aynı zamanda fetâ, arkadaşları uğruna hayatını ortaya koyardı. Bundan dolayı fütüvvet, fedakârlığın en yüksek mertebesi olarak görülmüştür.²³²

İbnü'l-A'râbî, fetâdan bahsederken, "îsâr, fetânın zinetidir... o, arzular güçleriyle onu sarsa bile başkasını yeğler" der. Bundan dolayı asıl fütüvvet; kişinin başkasının işiyle ilgilenmesi ve onun yararına hareket etmesi demektir.²³³

Tasavvufî ekolde sûfîler, insanın kim olursa olsun kıymetli olduğu, bir canı incitmenin büyük günah, insan kalbinin de nazargâh-ı ilâhî olduğu ve incitmemenin insan-ı kâmil olma yolundaki adımlardan biri olduğu düşüncesini prensip edinmişlerdir. Bu düşüncedeki sûfîler, ahlâkî olgunluğa ulaşmak için gönül kırmamaya, tüm insanları "yaratandan ötürü yaratılanı sevmek" düsturuyla sevmeye ve cömertçe paylaşımlarda bulunmaya kendilerini adanmışlardır.

²³² Köle, "Tasavvuf Perspektifinde Fütüvvetin Anlam Boyutu", s. 5.

²³³ el-Kuşeyrî, *Er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s. 390.

İlk dönemden itibaren (9-12.yy.) mutasavvıflar, mahlûkat içerisinde yegâne şuur sahibi varlık olan insanı, bütün yönleri ile tanımaya ve özellikle onun manevî cephesini keşfetmeye çalışmışlardır. İnsan, vahdet-i vücud ekolüne mensup mutasavvıflar tarafından insan-ı kâmil telakkisi çerçevesinde Cenab-ı Hakk'ın en yüksek derecede muhatabı olarak ele alınmakta, onun hem süflî, hem de ulvî yönleri tafsilatlı bir şekilde tahlile tabi tutulmaktadır.

Allah'ın yaratması sebebiyle mahlûkata karşı sevgi ve saygının davranış olarak ortaya çıkması mü'minden istenilen ahlâkî olgunluğun göstergesidir. Bu bağlamda “Yumuşak başlılık, merhamet, şefkat, iffet, çalışkanlık, adalet, cömertlik, fedakârlık, feragat, îsâr, mâlâyânî şeylerden uzak durmak, kişinin kendisi için istediğini başkaları için de istemesi ve benzeri vasıflar da “güzel ahlâk” kapsamında değerlendirilmektedir.²³⁴

“*Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır*”²³⁵ âyeti ile, Allah Resûlu'nun ifade ettiği “Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim”²³⁶ hadisi Allah Resûlünün hayatını öğrenmek, hayatımızı da bu yönde şekillendirmek gerektiği konusunda ışık tutmaktadır. Allah Resûlünün fedakârlığı, sabrı, hoşgörüsü, mü'minleri kendine tercih etmesi, isteyene yok dememesi, cömertliği gibi güzel ahlâkî meziyetlere sahip olabilmek îsâr âyeti olarak bilinen Haşr sûresi 9. âyetin sonundaki “felaha erenler” müjdesine ulaştıracak ahlâkî erdemlerdir.

Tasavvufî kaynaklarda olgun insan olma yolundaki adımlardan biri olan îsâr ahlâkî gerek sözlüklerde, gerek menkıbelerde gerekse şiir ve nasihatlerde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Kısaca insanı kâmil olma yolundaki adımlardan biri olan îsâr ahlâkî Kaşani'nin Tasavvuf sözlüğünde de detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. İsâr kelimesinin farklı tamlamalarla açıklandığı bölümden tezimizle ilgili olduğunu düşündüğümüz kısımlardan bazıları şunlardır:

İsâr: Başkasını kendine tercih etmek.

İsâru'l îsâr: İsâr fiiliyle “yaratıkları tercih” anlamında kullanılabilirdiği gibi “Hakkı tercih” anlamında da kullanılabilir.

Halkı tercih iki şekilde olabilir: Allah'ın yapmayı nasip ettiği iyi amellerin sevaplarını isteyenlere bağışlamak; ikincisi ise kendi makamına onları tercih etmek. İsâr fiiliyle hakkı tercih etmek Hakkı kendi nefesine tercihtir.

İsâru'-müste'sir: Sâlih amelleri bağışlamak.

Örnek olarak Kur'ân-ı Kerîm okuma sevabını veya sadakanın veya haccın veya umre gibi nafîle ibadetlerin sevaplarını atalara, iyi akrabalara ve ‘sâlih’ diye bilinen kimselere bağışlamaktır. Böyle isimlendirilmesinin sebebi şudur: İyi amelinin sevabını hediye etmekle başkasını tercih eden kimsenin bu davranışı, îsâr fiilinin sevabının artmasını sağlar.

El-İsâr li'l-Hak: Hakkı tercih, kulun ayıp ve eksiklikleri kendisine ait görmekle Hakkı nefesine tercih etmesi.²³⁷

²³⁴ Necmettin Ergül, 2015, “İnsan-I Kâmil - Güzel Ahlâk İlişkisi”, International Journal of Social Science, (35), s. 260

²³⁵ Ahzâb 33:21.

²³⁶ Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, 2/381

²³⁷ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü: Letaifu'l A'lam fi İşarati Ehli'l İlham*, s. 95-98.

Îsâr, tasavvuf kaynaklarında çok daha geniş bir yelpazede ele alınmakta, konu değişik hikâye ve görüşlerle teferruatlı olarak, iman, sevgi, şefkat ve aşk coşkusunun bir tezahürü ve neticesi olarak anlatılmaktadır.²³⁸

Allah Rasulünün hayatında kötülüğe iyilikle karşılık vermek ve affetmek esastır. Ebu'l-Ahvas'ın babası, Hz. Peygamber'e; "Ey Allah'ın elçisi! Kendisine uğradığım halde beni misafir edip ağırlamayan bir adam bana uğradığında, kendisine aynı şeyi yapabilir miyim?" diye sorduğunda, "hayır (sen onu ağırla)" cevabını alır.²³⁹

Tasavvufî kaynaklarda cömertliğin sehâ, cûd ve îsâr olarak başlıca üç derecesinden bahsedilir. Buna göre bir kimsenin elindeki imkânların bir kısmını başkasına ikram edip bir kısmını kendisine ayırmasına sehâ, çoğunu başkasına verip çok az bir kısmını kendisi için ayırmasına cûd ve imkânlarının tamamını başkaları için kullanmasına da îsâr denir.²⁴⁰

Kuşeyrî, Cüneyd-i Bağdâdî'nin sûfî ile ilgili birkaç tarifini nakleder. Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre, "Sûfî yer gibidir, kötü olan her şey onun üzerine atılır, fakat ondan sadece güzel şeyler çıkar"; "Sûfî yer gibidir, iyi de kötü de üzerine basarak yürür. Bulut gibidir, iyiyi de kötüyü de gölgelendirir. Yağmur gibidir, ayırım yapmadan her yeri sular"; "Zâhirine özen gösteren bir sûfî gördünüz mü bilin ki içi haraptır"²⁴¹

Îsâr bir fedakârlık ve cömertliktir. Cömertliği ifade eden kerem, cûd, sehâ, ihsan gibi başka kelimeler de vardır. Fakat îsâr cömertliğin en üst derecesidir.²⁴²

Büyük mutasavvıf Ebû Hafs Haddâd'a (ö. 260/874) îsâr ve diğer kâmlık nedir, diye sorulunca: "Dünya ve âhiret işlerinde kardeşlerinin menfaatlerini kendi menfaatinden önde tutmaktır" diye cevap vermiştir.²⁴³

İmam Gazali (ö. 505/1111), cömertliği "Allah'ın ahlâkî sıfatlarından biri" olarak tanımlayarak en yüksek derecesinin ise îsâr olduğunu ifade etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in "*yüce bir ahlâka sahip*"²⁴⁴ olduğu belirtildiğine göre îsâr hasleti de, Peygamberin yaşantısının her anında hayat bulmuştur.²⁴⁵

Îsâr ahlâkı, asr-ı saâdetten sonraki müslümanlarda, özellikle sûfiler arasında temel ahlâkî özellik olmuştur. Bir defa büyük mutasavvıf Ahmed b. Asım Antâkî'nin (ö. 239/853) dostlarından otuz küsur kişi bir araya gelmişlerdi. Vakit gece idi, aç idiler, ama yanlarındaki ekmek hepsini doyuracak kadar değildi, az idi. Bu ekmekleri küçük küçük dilimlere bölüp lambayı söndürdüler ve sofraya oturdular, yemeye başladılar. Mumu tekrar yaktıklarında ekmek dilimlerinin yerli yerinde durdukları görüldü. Herkes kendi yememiş, kardeşini kendisine tercih etmişti.²⁴⁶

²³⁸ Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr Kavramına Verdiği Önem", s. 31-32; el-Gazâlî, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, III, ss. 569-573.

²³⁹ Ebu Abdurrahman Muhammed İbn el-Hüseyn Sülemî, *Fütüvvet*, s. 230. Bu hadis kaynaklarda az farklı bir metinle nakledilmektedir. Bk. Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l- Kebîr*, tahk. Hamdi Abdülmecîd es- Selefi, Kâhire: Mektebetü İbn-i Teymiyye, ts., XIX, 276, hadis no: 606; Bekir Köle, 2015, "Tasavvuf Perspektifinde Fütüvvetin Anlam Boyutu", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, (43), s. 348.

²⁴⁰ el-Kuşeyrî, *Er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s. 248.

²⁴¹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, II, 553

²⁴² Puzmaz, "Kur'ân'da Îsâr Kavramı", s. 82

²⁴³ Feridüddin Attar, 1984, *Tezkiretü'l-Evliyâ* (Haz.: Süleyman Uludağ), İlim ve Kültür Yayınları, Bursa, s. 433.

²⁴⁴ Kalem 68:4.

²⁴⁵ Durmuş, "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'ân'ın Öngördüğü İdeal Model: Îsâr", s. 23; el-Gazâlî, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, III, s. 569-573.

²⁴⁶ el-Kurtubî, *El-Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'ân*, XVIII, s. 29.

Ecdadımızın kurmuş olduğu, kaynağı tasavvuftan beslenen Ahilik teşkilatının temelinde fütüvvet kavramı da önemlidir.

Fetâ sözlükte “genç, yiğit, cömert”; fütüvvet ise “gençlik, kahramanlık, cömertlik” anlamlarına gelir. Tasavvuf kaynaklarında, II. (VIII.) yüzyıldan itibaren önde gelen sûfilerin fütüvvet kelimesini tasavvufî bir terim olarak kullanmaya başladıkları kaydedilir.²⁴⁷

Ahiliğin temelini teşkil eden fütüvvet kavramı olarak, genellikle başkasını kendine tercih etmek, engin bir mürüvvete sahip olmak demektir. Lügatte cesaret, yiğitlik ve mertlik anlamına gelen fütüvvet, tasavvuf çevrelerinde diğergâmlık, cömertlik ve şefkati de içine alan bir terim olmuştur. Bu özellikleri taşıyanlara ise feta (yiğit, cesur, cömert) denir. Fütüvvet kavramı Kuran'daki “isar” kavramı ile irtibatlı ve yakın anlamlıdır. Bu tanımlara baktığımızda fütüvvetin de tamamen ahlaki temeller üzerine oturduğunu çok rahat müşahede edebiliriz.²⁴⁸

Fütüvvet bencillikten sıyrılıp tüm Müslümanları düşünmek, sevmek, affetmek, kin tutmamak, başkasının sevinci ile sevinmek, üzüntüsü ile kederlenmek sadece kendini değil, ümmeti düşündürür.

Bilhassa Selçuklu ve Osmanlı döneminde, sûfiler kazanmak ile mânevî hayat arasında bir çelişki görmüyorlardı. Çünkü çalışmak bir erdem olduğu kadar onu daha önemli hale getiren şey îsâr, yani başkası için çalışmaktır.²⁴⁹

Kuşeyri, fetanın birçok özelliğini sayar. Konumuzla ilgili olanları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Başkasını kendine tercih etmek.
2. Başkasının kusurlarını hoş görmek ve ayıpları deşifre etmeyip setretmektir.
3. Misafir ve ev halkını bir görmektir.
4. Herkese ikramda bulunmaktır, insan ayırmamaktır.
5. İncitmemektir.
6. Biriktirmemektir.
7. Nimeti paylaşıp, mihneti gizlemektir.²⁵⁰

Tasavvuf zâhidliğin mal ve mülk edinme konusundaki tavrını eleştirirken bir değeri özenle öne çıkartmaya çalışmıştır. O da başkasına yük olmamak ve el emeğiyle geçinmektir. Sûfiler için bundan daha önemli bir iş yoktu ve Allah'a tevekkül başkasına yük olmamakla yakından irtibatlıydı.²⁵¹

Îsâr'ın tasavvuf kültüründe pratik hayata yansımalarıyla ilgili önemli bir role sahip olan bir diğer kavram melamet'tir.

"Melameti" ve "Melami" ise, kınanmaya, azarlanmaya konu olan demektir. Tasavvuf ıstılahı olarak yaygın tanımı şöyledir: "Yaptığı iyilikleri (gösteriş olur endişesiyle) gizlemek, yaptığı kötülükleri ve işlediği günahları (nefsiyle mücadele için) açığa vurmaktır" Yine Melamilik Horasan bölgesinde doğup gelişmesinden dolayı Melamilere "Horasaniler", "Horasan Erleri" ve "Horasan Erenleri" de denmiştir.²⁵²

²⁴⁷ Süleyman Uludağ, TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 13. cildinde, 259-261

²⁴⁸ Vahit Göktaş, 2011, "Ahilik Ve Tasavvuftaki Bazı Müşterek Ahlâkî Ögeler", Ahilik Uluslararası Sempozyumu-Kalite Merkezli Bir Yaşam, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 20-22 Eylül, Kayseri, s. 109.

²⁴⁹ Demirli, "Tasavvufta el emeğiyle geçinmek ve Îsâr: Hakka Halk'tan Vuslat", s. 93.

²⁵⁰ el-Kuşeyrî, *Er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s. 305-310.

²⁵¹ Demirli, "Tasavvufta el emeğiyle geçinmek ve Îsâr: Hakka Halk'tan Vuslat", s. 93.

²⁵² Abdurrezzak Tek, 2003, "Melamilik ve Bursalı Melamiler", Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü – 2, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Bursa Kitaplığı: 12, Bursa, s. 225.

İbnü'l-A'râbî melâmîliği İslâm dindarlığının ana karakteri olarak görür ve melâmîliği iki temel ilkedен hareketle tanımlar: Birincisi Allah yolunda hiçbir kimsenin kınamasından korkmamaktır.

Melâmîliğin ikinci yönü el emeğiyle geçinmektir. Sûfiler, başkasına yük olmamak, el emeğiyle geçinmek üzerinde özenle durmuşlardır. Üstelik burada sadece insanın kendi emeğiyle yetinmesini değil, 'veren el alan elden üstündür' ilkesinden hareketle başka insanlara yardımcı olmayı ahlâkî bir düstur haline getirerek başka bir kavrama ulaşmışlardır. O da esasî diğergâmlık ve isâr olan "fütüvvet"tir.²⁵³

Mevlana'ya atfedilen "Cömertlik ve yardım etmede, akarsu gibi ol!" sözünü hayatın her alanında ve her zamanında yaşamaya çalışmak esasında bir isâr davranışıdır. Kendi mutluluğumuz ve ihtiyaçlarımız kadar çağdaşı olduğumuz insanların arzu ve ihtiyaçlarını da önemsemek, hatta gelecek nesilleri, tüm canlıları düşünerek, yaşadığımız çevreyi temiz tutmak ve enerji kaynaklarını israf etmeden kullanmaya kadarki tüm bu dengeli davranışlar isâr kapsamında değerlendirilebilir.

Akarsuyun veya ırmağın özelliği nelerdir ki cömertlik ve yardımseverlikte örnek alalım? Herhalde en önemlileri, kendisine muhtaç olan insan-hayvan, zengin-fakir, siyah-beyaz vb. gibi ayrımlara tabi tutmaması ve bir de herkese hayati derecede gerekli ve yararlı olmasıdır. Su hayat kaynağıdır ve herkese cömertçe hayat bahşeder, huzur verir, temizler ve arındırır.²⁵⁴ Cömertlikte ve yardım etmede akarsu gibi olmak; ayırım yapmadan ve cömertçe sunmak demektir ki bu da zaten isâr ahlâkının tezahürüdür.

İsâr ahlâkı ile yapılan davranışların Allah katında makbul olmasının sebebi sadece Allah rızası için yapılmış olması, başka hiçbir menfaat hatta teşekkür bile beklenmemesidir. "Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz, asık suratlı çetin bir günde rabbimizden korkarız."²⁵⁵ deme erdeminde bulunan insanlar isâr ruhuna sahip olabilirler. Seven sevdiği için ne yapmaz misalince yapılan tüm iyiliklerin kaynağı Allah sevgisidir. "Yaratılanı sev Yaratandan ötürü" düşüncesinin hayata yansımış hali fedakârlık, cömertlik, isâr, diğerkâmlık Allah'ın kullarını kendisine öncelemek olarak ortaya çıkmaktadır. Tasavvuf kültüründe de nefsi süflî arzularından kurtarabilmek için nefis terbiyesi önemlidir. Bu terbiye için de isâr ahlâkına sahip olabilmek gerekir. Sevgide, malda, canda, menfaatte kardeşini kendine öncelemek demek olan isâr fütüvvetnamedeki düsturlardan biri olarak önem kazanmıştır.

İsâr kavramı genellikle maddî fedakârlıklar için kullanılmakla birlikte bazı kaynaklarda "can ile isâr"dan, yani kişinin sevdiği bir kimse için hayatını feda etmeyi göze almasından da bahsedilmekte, hatta bunun malla isârdan daha faziletli bir tutum olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı tasavvufta sevgi isâr olarak da tanımlanır. Çünkü en yüksek derecede sevgi, seven kişinin gerektiğinde sevdiği için canını seve seve feda etmeyi göze almasını sağlar. Allah yolunda şehîd olmanın değeri de buradan gelse gerek.²⁵⁶

Diğеr taraftan infak, sadaka, hizmet gibi sâlih ameller, zâhiren başkalarına faydalı olmak sûretinde görünse de, hakîkatte nefse doğruyu, güzeli ve hayırlıyı telkîndir. Çünkü iyilikler bu sûretle benlikte yer eder ve rûh, bunlara ünsiyet peydâ eder. Diğеr bütün sâlih amellerle birlikte sözlerin en güzeli ve en doğrusu olan Kur'ân-ı Kerîm'i okumak, nasîhatlerini can kulağıyla dinlemek ve ahkâmıyla âmil olmak da, nefsin ıslâhına en büyük

²⁵³ Demirli, "Tasavvufta el emeğiyle geçinmek ve İsâr: Hakka Halk'tan Vuslat", s. 93.

²⁵⁴ Cafer Sadık Yaran, 2007, "'Mevlana'nın Yedi Öğüdü': Evrensel Erdemler, Kozmik Temellendirmeler ve Aidiyet Meselesi", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (16), s. 30.

²⁵⁵ İnsan 76:9-10.

²⁵⁶ Durmuş, "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'ân'ın Öngördüğü İdeal Model: İsâr", s. 24.

vesîlelerden biridir. Hayatını bütünüyle Kur'ân istikâmetinde tanzîm eden bir kul, nefsinin şerrinden ve şeytanın desîselerinden kurtulur ve yalnız Hakk'ın rızasını talep hâlinde yaşar. Kalbi ilâhî lutuf tecellilerine mazhar olur. Bu duruma gelen bir kul için, artık gözün gördüğü, kulağın işittiği zâhirî iklimin ötesine mânevî bir pancur açılmış ve kâinât, hikmetli ve azametli bir kitâp hâline gelmiştir.

Anadolu Ahilerinin canlı tasvirlerini yapan İbn Battûta (ö. 770/1368-69), Ahilerin cömertlik dayanışma ve konukseverliğinden çok etkilenmiştir. Bir yabancı olarak ortaklaşa kullandıkları mekânlarda kalan ve onlardan sıcak bir ilgi ve cömertlik gören İbn Battûta, şükran duygusunun yanı sıra onların yaşantısını inceleme, onlarla ilgili ayrıntılı bilgi edinme imkânı da bulmuştur. Fütüvvet ve ahiliğin temel ilkesi cömertliktir. Ahinin eli, sofrası ve kapısı açık olmalıdır. Ahi ve fütüvvet ehli kişi öylesine cömert olmalıdır ki, sadece kendi akrabalarına ve yakınlarına ve Müslümanlara değil, Müslim gayr-ı Müslim hatta hayvanat bile bu cömertlikten istifade etmelidir.²⁵⁷

İslam kardeşliğinin oluşması ve olgunlaşmasında îsâr ahlâkı çok önemli bir yere sahiptir. Buz dağının görünen tarafı olan îsâr, bir medeniyet kurma iddiasıyla tarih sahnesine çıkan İslam kültürünün kardeşliğe ne denli önem verdiğinin bir göstergesidir. Müslümanlar arasında zengin-fakir, köle-hür, idareci-halk, kadın-erkek ve benzeri tüm farklılıklar, İslam kardeşliğinin önünde bir engel değildir; tam aksine, onların kardeşliklerinin denendiği bir imtihan aracıdır.²⁵⁸

Tasavvuf kültüründe îsâr ahlâkı önemli yer bulmuş, bilgiden pratiğe aktarılmış, fütüvvet, ahilik ve melamiliğin bel kemiği olmuştur. Allah için hiçbir menfaat gözetmeden cömertçe ikramda bulunmak ve kardeşinin ihtiyacını kendi ihtiyacına öncelemek tasavvuf kültürünün en önemli ahlâki öğretileri arasına girmiştir. İnsanın ahlâkî olarak kemale ulaşmak için nefsinin isteklerine set çekerek terbiye etmesi, iyiliğe ulaşmak için de “*sevdiği şeylerden infak etmesi*”²⁵⁹ gerekir. İnsanın bencillikten sıyrılarak “İnsanı Kamil” olma yolunda ilerlemesinde îsâr hasletinin son derece önemli olduğunu tasavvuf kültüründe de görmekteyiz.

²⁵⁷ Gökaş, “Ahilik ve Tasavvuftaki Bazı Müşterek Ahlâkî Ögeler”, s. 114; el-Kuşeyrî, *Er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s. 307.

²⁵⁸ Çağlayan, “İslam Kardeşliğinin Zirve Noktası: İsâr”, s. 303.

²⁵⁹ Ali İmran 3:92.

3. İSÂR'IN BİREY VE TOPLUM AÇISINDAN ÖNEMİ

Tezimizin “İsârın birey açısından önemi” başlıklı bölümünde iyiye de kötüye de meyilli olan insan psikolojisinin bu iki farklı eğilimine işaret eden âyetlere yer vereceğiz. Kişiyi doğru tercihe yönelten, yanlış tercihten sakındıran Tergîp ve Terhip mânâsını içeren âyet ve hadislerle değinip, diğerkâmlık veya bencilliğin insan psikolojisini nasıl etkilediği ile ilgili örnekler sunarak isâr kavramının birey açısından ne gibi sonuçlarının olduğunu anlatmaya çalışacağız.

3.1. İsârın Birey Açısından Önemi

Kur’ân insanın en güzel bir şekilde yaratıldığını²⁶⁰ belirtir. İnsan cüz-i iradesini kullanarak müspet veya menfi mânâda değişebilecek bir yapıya da sahiptir. Ruh ve bedenden mürekkep olan insan beden mükemmel olduğu gibi ruhen de mükemmelliğe ulaşabilmek için yaradılıştaki kendisine verilen kabiliyetleri ilahi emirler doğrultusunda geliştirmelidir. Her iki yöne de meyledebilecek durumda olan insan için kendini olumlu mânâda geliştirenlere Kur’ân müjdelere verirken, kabiliyetlerini olumsuz alana kanalizasyon eden insanlar da ikaz edilmektedirler.

Toplum oluşturulan bireylerin diğer bir adı olan insan kelimesinin, sözlük anlamı itibarıyla iki farklı kökten türediği ifade edilmektedir. Bunlardan birisi ünsiyet, diğeri de nisyan kelimeleridir. Ünsiyet, yakınlık, nefret etmenin zıddı demektir.²⁶¹

Toplu halde yaşayan ve sosyal bir varlık olan insan hem cinsleri ve diğer varlıklarla iletişim halindedir. Sevgi, saygı, merhamet ve paylaşma ilkelerine dayalı olan bu iletişim sosyal hayatın huzurunu ve insanlar arasında dayanışmayı sağlar. Sosyal hayatın düzenini bozan bencillik, kıskançlık, intikam gibi duygular ise huzuru kaçırdığı gibi insanlar arasındaki kaynaşmayı da baltalar.

İnsanın iç âleminde var olan bu zıt duygular; sevmek-nefret etmek; affetmek-intikam, bencillik-diğerkâmlık gibi birey ve toplumun huzuru açısından oldukça önem taşır.

Kur’ân-ı Kerîm ve hadisi şerifler insan psikolojisini ele alırken, onun birtakım duyguları, eğilimleri, hayallerle, dolu canlı bir iç âleminin varlığına işaret ederek organizmalarının gerek kendi içlerinden, gerekse dış dünyadan gelen etkiler karşısında yaptıkları davranışlarını tespit eder. Bu tespit neticesinde insanın değişen iki psikolojik davranış içerisinde bulunduğunu, bu davranışlarının bir kısmı organizmasının içinden gelen ve onu faaliyete sevk eden fizyolojik sürükleyiciler, (açlık, susuzluk, cinsiyet) birtakım ihtiraslar (çocuk, altın, gümüş, at, deve ve ekine karşı), diğer bir kısmı ise sosyal kaynaklı psikolojik duygular (birlikte yaşama, üstün olma, güven, korku, feragat, şefkat, merhamet, adalet, cömertlik, cimrilik, kıskançlık, kin ve nefret, husumet) olduğunu belirtir.²⁶²

İnsanın değişken psikolojik davranışlarına dair Kur’ân’da örnekler verilmiştir. Bu örneklerden bazıları ise şöyledir: “Başlarına bir sıkıntı gelince Rablerine yalvarırlar, refahta da ortak koşmaya başlarlar.”²⁶³; “Zarar geldiğinde duaya başlar, Refah ve bolluk

²⁶⁰ Tin, 95/4

²⁶¹ Musa Bilgiz, 2012, “Kur’ân’da İnsan ve Toplum”, Diyanet İlmî Dergi • Kur’ân Özel Sayısı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-856, İlmî Eserler-138, 2.Baskı, Ankara, s. 688-689

²⁶² Mehmet Tütüncü, 1986, “Kur’ân ve Hadislerde İnsan Psikolojisi” Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (3), s. 193.

²⁶³ Rum, 30/33-34

halinde inkarcılığa düşer."²⁶⁴; "*İnsanların içinden kimileri Allah'a şartlı iman eder başlarına iyilik gelince memnun olur, sıkıntıda yüz çevirir.*"²⁶⁵

İnsan bazen nefesine uyarak arzu ve emellerine boyun eğmekte, kısa süreliğine kendisine verilen emanetlerin sahibi olduğunu telakki ederek cimri, kıskanç, bencil, kin duyan bir insan olmakta; bazen de ilahi emirlere kulak vererek nefesine dur diyebilen, cömert, merhametli, affedici, faydalı şeyler karşısında başkalarını kendine tercih edebilecek kadar üstün ahlâkî meziyetlere sahip olabilmektedir.

Her iki davranış modelini de gösterebilen insanın menfi tutum ve davranışlarının disipline edilerek kendisine ve topluma zarar vermeyecek şekilde terbiye edilmesi gerekir. Toplumun huzur ve menfaatinin sağlanabilmesi için bu kontrolü yapmak yazılı hukuk kuralları ile sağlansa da yeterli olmamaktadır. Her bireyin, yalnız olduğu zamanlarda davranışlarını disipline edecek iç kontrolü sağlayabilmesi gerekir. İç kontrolün sağlanması ancak iman esaslarından olan Allah, âhiret, cennet ve cehennem inancının sağlam olması ve bu inancında amellerde tezahür etmesiyle mümkündür.

Varlıklar âleminin en üst basamağında yer alan hiç şüphesiz ki insandır. İnsanın doğru var olması ve varlığını sağlıklı olarak sürdürebilmesi; bir yandan diğer canlılarla bir yandan da birbirileriyle olan iletişim ve etkileşime bağlıdır. İnsanların birbiriyle olan iletişim ağı, insanı insan yapan özellikler üzerine temellenir ve nitelik kazanır. İnsanı insan yapan özellikler ise "var olmak için var etmek" ilkesinden kaynaklanmaktadır. Bu ilkenin özü, sevmek, saygı duymak, ötekileştirmemek, paylaşmak, bu konuda sorumluluklarının farkına varıp gereğini hoşgörü zemininde yerine getirmektir. Tüm bunlar dikkate alındığında işin özünün, isteyerek vermek, yani diğerkâmlık olduğunu söyleyebiliriz.²⁶⁶

İnsanı kemale erdirecek olan mü'min kişiliğin en güzel örneği "*İçinizden Allah'ın lütfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır.*"²⁶⁷; "*Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsindir.*"²⁶⁸ âyetleri ile bildirdiği Allah Resûlü'dür. Çünkü o insanlığı dünya ve âhiret saadetine ulaştıracak evrensel ahlâkî kurallar beyan etmiştir.

Mü'minlerin, Hz. Peygamber'in güzel ahlâkını rol model alarak içselleştirmesi, Kur'an'ın istediği kişiliktir. Bu kişiliğe sahip bireyler aynı zamanda toplumun da düzelmesine katkı sağlayacaktır. Hz. Peygamber güzel ahlâkı "*güler yüzlü olmak, iyilikleri yaymak ve eziyetlere engel olmaktır.*"²⁶⁹ve "*İyilik, güzel ahlâktır.*"²⁷⁰ şeklinde tanımlamıştır.

Güzel ahlâka sahip olmanın neticesi, dünyada huzurlu bireyler ve toplum, âhirette de cennettir. Hz. Peygamber "*İnsanların arasına karışıp onların ezâlarına katlanan müslüman, onlara karışmayıp, ezâlarına katlanmayandan daha hayırlıdır.*" buyurmuştur.²⁷¹ Bu hadis bir mü'minin yalnız yaşamaktansa zorluklarıyla beraber toplumda yaşamasının önemine dikkat çeker. İsrâ ahlâkı ise bireyleri ve toplumu birbirine kenetleyen, huzur ve barış ortamını tesis eden nebevi bir haslettir. Zıddı olan bencillik ve cimrilik ise birey ve toplumun huzurunu bozan hasletlerdendir.

²⁶⁴ Yunus, 10/21

²⁶⁵ Hac, 22/11

²⁶⁶ Kurtman Eranlı ve Nurdan Doğru Çabuker, 2015, "Diğerkâmlık Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (52), s. 44

²⁶⁷ Ahzâb, 33/21

²⁶⁸ Kalem, 68/4

²⁶⁹ Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla, 62

²⁷⁰ Müslim, Birr, 14

²⁷¹ Tirmizî, Kıyâmet, 55

Yardımlaşma ve paylaşma vesilesi olan zekât, sadaka ve infâk kavramları dini bir yükümlülük olmakla birlikte, sosyal hayatın düzeni açısından da büyük önem taşımaktadır. Kendisi kadar kardeşlerini de önemseyen ve ihtiyaç sahiplerine karşı duyarlı ve cömert olan bir mü'min Allah'ın rızasına, kulların da sevgisine mazhar olur. Paylaşmayı seven cömert insanlar için kültürümüzde “gönlü zengin, erdemli” tabiri kullanılır. Erdem çok mala sahip olmak değil, sahip olduğunu paylaşabilecek olgunluğu gösterebilmektir.

İnsanın, sahip olduğu nimetleri paylaşabilecek olgunluğa erişebilmesi için de hiçbir şeyin kendisine sahip olmasına izin vermemesi gerekir. Bu durum Cüneyd-i Bağdadî'nin fakr tarifinde veciz bir şekilde ifade edilmiştir. Bağdatlı Cüneyd fakr'ı “fakr, hiçbir şeye sahip olmaman değil, dünyalara sahip olsan da hiçbir şeyin sana sahip olmasına izin vermemen.”²⁷² olarak tarif etmektedir.

Mevlana dünya-insan ilişkisini; “Suyun gemi içinde olması geminin helakidir. Gemi altındaki su ise gemiye; geminin yürümesine yardımcıdır.”²⁷³ sözleriyle dile getirir. Bu anlamda Mevlana dünya-insan ilişkisini, gemi-su ilişkisiyle dile getirerek geminin hareketi için suyun varlığı nasıl gerekli ise, insan için de dünyevî imkân ve ihtiyaçlar o derece lüzumlu ve hayâtîdir. Menziline ulaşabilmesi için nasıl ki geminin yolu denizden geçer; uhrevî hedeflerine ulaşabilmesi için de insanın yolu dünyadan geçer. Su geminin altında olursa onu hedefine ulaştırır ancak geminin içine girerse de gemiyi batırır. Bu misal gibi dünya malı da kalbi kaplarsa insanın helâkına sebep olur.

Arzuları ve tul-i emelleri olan insanın dünya hayatının meta'na karşı isteği, daha iyisine sahip olma tutkusu elbette ki vardır. Hazır olan dünya nimetleri her insan için iştah kabartıcı ve güzel görünmektedir. İnsanda var olan bu duygu Kur'ân'da şu şekilde ifade edilir:

“*Nefsânî arzulara, (özellikte) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu ve özel yetiştirilmiş atlara, sağmal hayvanlara Ye ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılındı. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katınladır.*”²⁷⁴

İnsandaki daha fazlasına sahip olma isteğine Kur'ân öğretilerinin bütünlüğü içinde bakıldığında, dünyadaki nimetlerin ve imkânların dışlandığı bir hayat anlayışını savunmanın mümkün olamayacağı ve bunun âhîret hayatını da anlamsız sayma sonucuna götüreceği açıkça görülür. Aynı şekilde, âhîret fikrinden soyutlanmış bir hayat anlayışının da dünya hayatını boş ve değersiz kılacağı kuşkusuzdur. Fakat insanın eğilim ve tutkuları çoğu zaman bu gerçeği perdelediğinden yüce Allah âhîret düşüncesinin daima zinde tutulması için uyarıda bulunmaktadır.²⁷⁵

Dünya ve âhîret dengesini kurabilmek mü'min için önemli bir ahlâkî olgunluğun işaretidir. Dünya hayatında verilen nimetlerden bir kısmı ile Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yapılan yardımların ebedi âlemde dönüşü daha büyük ve kalıcı olacaktır. Bu bağlamda verilen nimetlerin bir kısmında âhîret yurdunu aramak demek fakirleri gözetmek, mal biriktirmeye çalışmak yerine topluma faydalı olmayı îsâr etmek demektir.

Kısacası hayat aslında bir yarıştır. Kimileri için mal-mülk biriktirme, evlat çokluğuyla, makamla övünme; kimileri için de diğerkâmlık, fedakârlık, yardımlaşma ve îsâr hasletine sahip olabilmek yarışıdır. İlkinde insan kendine harcadıkça bedenen mutlu,

²⁷² Mustafa İslamoğlu, 2008, Hayat Kitabı Kur'ân Gereççeli Meal-Tefsir, Düşün Yayıncılık, İstanbul, s. 1297.

²⁷³ Mevlana Celaleddin Rûmî, 1991, *Mesnevi*, (Çev: Veled İzbudak), MEB Yayınları, İstanbul, I, s. 79.

²⁷⁴ Ali-İmran, 3/14

²⁷⁵ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir*, I, s. 372-374.

ruhen huzursuz olurken; ikincisinde ise başkasına harcadıkça hem bedenen hem de ruhen huzura kavuşur.

“Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz.”²⁷⁶ buyuran Hz. Peygamber’in de ifade ettiği gibi ben merkezli değil ümmet merkezli olabilmek ve buna uygun davranışlar gösterebilmek gerçek mânâda imana sahip olmanın neticesidir. O halde dünya hayatının geçici faydaları birey için övünme ve üstün olmaya sebep değil; toplumdaki ihtiyaç sahiplerini gözeterek yardımlaşma ve paylaşmanın, toplumsal dayanışmanın artmasına sebep teşkil etmelidir.

Bireyin zengin olma isteği ve zenginleşme çabası psikolojik açıdan normal bir durumdur.²⁷⁷ İnsan için yerilen şey zengin olması değil, zenginliği üstünlük vesilesi yaparak diğer insanlara karşı gurur ve kibir içinde olmasıdır. Mal sevgisinin kalbine hakim olması ve hayatındaki tek amaca dönüşmesidir. Varlıkla imtihan olanlara örnek olarak verilen Kârûn ve Firavun’un mal tutkusunun kendilerini nasıl istiğna sahibi insanlar haline getirerek dünya ve âhirette helak olmalarına sebep olduğu Kur’ân’da anlatılmaktadır.

Mala karşı sevginin çok, insana karşı sevginin yok olduğu yerde kin, nefret ve düşmanlık boy gösterir. Kin ve nefreti besleyen birçok etken vardır; ama bunlar içinde en önemlisi bencilliktir. Açgözlülük ve kıskançlık gibi diğer kötü huylar da sevginin yerini alan kin ve nefreti alevlendirir. Erdemler birbirini beslediği gibi kötü huylar da birbirini besler. Sosyal barış, birlik, kardeşlik ve mutluluğun biricik kaynağı sevgidir.²⁷⁸

Ruh ve bedenden oluşan insan için olması gereken ikisinin de ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Bedensel hazların sınırsızlaştırılması ters orantılı olarak ruhu sıkılmaktadır. Varlıklar âleminin en değerlisi olan insanın ruhsal ve bedensel anlamda mükemmel olabilmesi insanı insan yapan özellikler üzerine temellenir. Bu özellikler arasında yardımlaşma, paylaşma, diğerkâm olma önemli yere sahiptir. Bu niteliklere yani isâr ahlâkına sahip olmanın birey psikolojisi üzerindeki etkilerini farklı bilim dalları da ele almıştır. Diğerkâmlığa psikolojik açıdan bakanlar ise şu tanımları yapmışlardır:

Freedman ve arkadaşları (1989), diğerkâmlığı, herhangi bir biçimde, ödüllendirme beklentisi olmaksızın bir başkasına yardım etme davranışı olarak tanımlayarak diğerkâmlığı, çıkar beklentisi ile yapılan salt yardım etme davranışından ayırarak sınırlarını belirlemiştir.²⁷⁹

Zihinsel gelişim kuramı ve ahlâk gelişimi kuramı ise diğerkâmlığın temelini oluşturan iki önemli süreçtir. Diğerkâmlığın ahlâkî bir olgu olduğu göz önünde bulundurulduğunda; diğerkâmlık ve zihinsel gelişim ilişkisi daha iyi anlaşılabilir. Bireyin diğerkâm davranışta bulunabilecek bir ahlâkî gelişim düzeyine ulaşabilmesi için, aynı zamanda zihinsel açıdan da bu düzeyi yaşayacak ve anlayacak zihinsel olgunlukta olması gerekmektedir.²⁸⁰

Psikolojide söylendiği gibi diğerkâm davranışlar gösterebilmenin temelinde zihinsel olgunluğun önemli olduğu konusunda Hz. Peygamberin şu hadisi hatırlanabilir:

²⁷⁶ Buhârî, İmân 7; Müslim, İmân 71-72

²⁷⁷ Hasan Arslan, 2010, “Dini Tutumlar ve Kalkınma”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ, 15 (1), s. 152.

²⁷⁸ Murat Demirkol, 2015, “Barışın İnşasında Sevgi ve Adaletin Gücü”, International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS), August, Special Issue: 4, s. 421.

²⁷⁹ J. L. Freedman, D. O. Sears, ve J. M. Carlsmith, 1989, Sosyal Psikoloji. (Çev.: A. Dönmez) İstanbul, Ara Yayıncılık.

²⁸⁰ Ersanlı ve Çabuker, “Diğerkâmlık Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri”, s. 45.

“Ameller niyetlere göredir”²⁸¹ hadisin işaret ettiği mânâyâ uygun olarak kişinin iyilik yaparken niyetinin sadece Allah rızası olması, yaptığı iyiliğin karşılığında hiçbir menfaat kaygısı gütmemesi diğerkâmlığın oluşmasındaki zihinsel gelişim sürecini; bu düşüncenin davranışa dönüşmesi de ahlâkî gelişim düzeyini temsil eder ve diğerkâm davranışlar ortaya çıkar diyebiliriz.

İnsan dünya hayatındaki davranışları konusunda özgür bırakılmıştır. “*İnsan irade sahibi olduğu için sorumluluğu söz konusudur.*”²⁸² Sorumlu olmak insana değer atfettiği gibi seçimleri konusunda da kendisine bir ikaz ifade eder. Cüz-i irade ile tercih edilerek yapılan her iş ve davranışın sorumlu bir varlık olan insan için bir neticesi elbette ki olacaktır. Dünya ve âhirette ise tercihlerinin neticeleri ile yüzleşecektir. İyi ve kötü davranışlara da meyilli olan insan Kur’ân’ın ve sünnetin çizdiği yolda ilerledikçe iyi davranışlar geliştirebildikçe başta kendisine sonrasında da tüm insanlara faydalı olabilmekte, sâlih ameller işleyebilmekte, diğerkâm, özgeci bir insana dönüşebilmektedir.

İsâr âyeti olarak bilinen Haşr,59/9 da imanı gönüllere yerleştiren Ensâr’dan bahsederken onların muhâcirlere karşı hiçbir kıskançlık ve cimrilik göstermediklerinden, kardeşçe ve insanca yaşamaları için sahip oldukları malları paylaşmayı teklif etmelerinden övgüyle söz eder. Bu davranış Batı dillerinde “alturizm” günümüz Arapçasında “gayriyye”, Türkçede ise “diğerkâmlık” ve “özgecilik” olarak adlandırılan isâr hasleti ile mümkün olabilir.²⁸³

Kur’ân’dan anlaşıldığına göre özgeci karakter geliştirmek nefsi bencillikten korumakla mümkündür. Nefsin bencilliğinden korunabilmek için de bireyin kendisini, bütün içtenliğiyle Allah’ın koymuş olduğu evrensel ahlâk ilkelerine bağlanmaya, onlara uymaya yöneltmesi, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmayı amaç edinerek, sahip olduğu kıymetleri başkalarıyla paylaşmayı nefesine benimsetmesi gerekir. Bencillik, kontrol altına alınmadığı takdirde her türlü kötülüğe, erdemsizliğe kaynaklık eder.²⁸⁴

Muhtaç durumdakilere yaşadıkları şartları düşünerek empati kurmak sevgi ve merhametin oluşmasına, ardından bu duygunun fiiliyata dökülmesi de isâr davranışının ortaya çıkmasına sebep teşkil etmektedir. Empati kurarak isâr hasletinin en güzel örneğini Ensâr’ın gösterdiğini de söyleyebiliriz.

Yine isâr âyetinin devamında “*kim nefsinin şuhundan korunmayı başarır*sa” âyette geçen “şuhh” kavramı “kim nefsinin bencilliğinden korunursa” şeklinde de anlaşılabilir. Burada geçen “şuhh”, başkasının elindekilere şiddetli hırs ve tamahkarlık yaparak cimrilik etmektir. “şuhh” fitraten nefiste bulunan beşeri huydur. Onun içindir ki, bu âyette “nefsinin şuhhu” denilerek tamlama yapılmıştır. İbn. Ömer’e göre şuhh, kişinin malını vermemesi değil kendisine ait olmayan bir şeye tamahkârlık göstermesidir.²⁸⁵

Şuhh, insanın içinde bulunan ve bu cimriliğe sebep olan halin (vasfin) adıdır. Şuhh, insan nefsinin sıfatlarından olduğu için, hiç şüphesiz Cenâb-ı Allah, "Kim nefsinin şuhundan (cimriliğinden-mal sevgisinden) korunursa, işte felaha erenler" yani, "istediklerine nail olanlar, onların tâ kendileridir" buyurmuştur. İbn Zeyd şöyle demiştir:

²⁸¹ Buhârî, Bedü'l-Vahy, 1

²⁸² Zümer, 39/41; Zilzal, 99/7-8

²⁸³ Çağrı, “İsâr”, TDV İslam Ansiklopedisi, XXII, s. 490-491.

²⁸⁴ Demir, “Kişilik ve Karakter İnşasında Önemli Bir Kur’ân Kavramı: İsâr”, s. 510.

²⁸⁵ Alıcı, “İslam’da Dindarlar ve Diğerkâmlık: Kur’ân-ı Kerim’de “İsâr” Âyetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım”, s. 18

"Allah'ın alınmasını nehyettiği şeyi alan ve verilmesini emrettiği şeyi vermeyen nefsinin şuhhuna (cimriliğine) tabî olmuş olur."²⁸⁶

Nefsin daha fazlasına sahip olma, hatta sadece bende olsun isteği, Allah'ın bildirdiği emir ve yasaklara uyulduğu sürece törpülenmektedir. Kur'an'ı ve Hz. Peygamberin sünnetini hayatına rehber edinen müslüman cimrilik hastalığından uzak olacak, sadakaları ve yardımları ile de sosyal hayatın düzeninin sağlanmasında üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiş olacaktır. Hiçbir çıkar gözetilmeksizin yapılan iyilik ve yardımların, kişinin salt kendi huzuru ile sınırlı kalmadığı, toplumun felaha ulaşmasında önemli rolü olduğu da muhakkaktır. Bu konuda Hz. Peygamberin şu hadisini de örnek verebiliriz:

“Cimri kişi ile sadaka veren cömert kişinin misâli, üzerlerinde demirden zırh bulunan iki kişiye benzer. Sadaka veren kişi, bir sadaka vermeyi kastedince üzerindeki zırhı parmak uçları görünmeyinceye kadar genişlenir. Cimri olan kişi, bir sadaka vermeyi kastettiğinde üzerindeki zırhı büzülür ve iki elini köprücük kemiğine yapıştırır. Her bir halkası da kendisine uygun gelen eşine geçecek şekilde büzülür.” Ebû Hureyre (ra.), “Ben, Rasûlullah'ın, ‘O cimri, o zırhı genişletmeye çalışır, fakat güç yetiremez.’ buyurduğunu da işittim.’ der”.²⁸⁷ Cömert ve cimri karaktere sahip iki kişinin psikolojik durumunu zırh örneği ile somutlaştırarak açıklayan hadisi şerife göre;

Cömert kişinin elindeki nimetleri paylaştığında kendisinde rahatlama hissettiği, cimri kişinin ise aynı durumda gönlünün daraldığını söyleyebiliriz. Paylaşma manevi lezzeti ve toplumsal barışın temelini inşa ederken; bencillikten ortaya çıkan cimrilik ise kişiyi manen huzursuz etmekte ruh darlığına ve sıkıntıya, toplumsal huzuru da bozmaya sebep olmaktadır.

Kâmil Miras, ez-Zebîdî'nin “Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi” adlı kitabının çevirisinde (1982); hadisin yorumunda cömert ile cimrinin rûhî hallerinin en belîğ şekilde tasvir edildiğini söyleyerek özetle şöyle der: Cömert kişi, ihtiyaç içinde sıkılıp bunalan bir bîçarenin yardımına koşmakla gönlünde bir inşirah, vicdanında bir genişlik olur ki yardımsever her fazilet sahibi kişi bu rahatlık ve ferahlığın, parmaklarına kadar bütün vücudunu kapladığını kendinde hisseder. Aynı zamanda cömertlik, sahibinin rûhî ve hâricî ayıplarını da örter. Cimri kişi ise, hemcinsine karşı katı kalpli olmaktan ve yardım edememekten dolayı içinde hissettiği sıkıntı bütün vücudunu kaplar ve daimî ıstırap içinde kalır.²⁸⁸

Maddî menfaatlerde din kardeşini tercih ederek îsâr da bulunmak sadece yardım yapılan kişinin nemalandığı bir eylem olarak kabul edilmemelidir. Ruh bilimi, ruhiyat²⁸⁹ olarak isimlendirilen ve insan davranışlarını inceleyen Psikoloji bilimi de yardımlaşma ve paylaşmaya dayalı davranışlara öncelikle bireyin ihtiyacının olduğunu ifade etmektedir.

Psikolojinin verilerine göre, ruh sağlığının esasları insanın sosyal hayata katılması, topluma faydalı olduğunu hissetmesine bağlıdır. Zekât toplumsal katılımın en canlı örneklerinden biridir. Yine psikolojinin verilerine göre, zekât inanana mali ibadete alıştırmak suretiyle, onu ruhi bunalımlara, hatta intiharlara götüren mal tutkusunun esiri olmaktan kurtarır. İnfak eden yani

²⁸⁶ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, XXI, s. 412.

²⁸⁷ Müslim, *Zekât*, 23

²⁸⁸ Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l –Lâtîfi'z-Zebîdî, 1982, “Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi”, (Çev.: Kâmil Miras), DİB Yayınları, Sayı:123-1, V., Ankara, s. 193.

²⁸⁹ TDK, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, <http://sozluk.gov.tr/>, (26.05.2019).

veren insan kalbinde ve şuur altında bir rahatlama ve zevk duyarak mutlu olur.²⁹⁰

Din, insana Allah'a karşı görev ve sorumluluklarını hatırlatır, yalanın, hırsızlığın, cana kıymanın, hilenin, dolandırıcılığın kötü davranışlar olduğunu bildirir. Ahlâklı ve erdemli yaşamının gereğini, sevgiyi, saygıyı, barışı, hoş görüyü, adaleti, merhameti, şefkati, iffeti, doğruluğu, dürüstlüğü, alçak gönüllülüğü öğütler. Bütün bu değerleri bilen ve hayatında yer veren insanın kişiliği olgun ve sağlam olur. Küçük yaşlardan itibaren bu gibi ahlâkî değerlere önem veren insan, güçlü bir kişilik kazanır.²⁹¹

Olgun bir mü'min başkalarına eli ve dili ile zarar vermez. Bal arısı gibi temiz olur ve üretir. Kendine, yaşadığı topluma ve sonraki nesillere faydalı olmak için çaba sarf eder.

Kur'ân insanın madde ile ruhun birleşmesinden meydana geldiğini ifade etmektedir.²⁹² İnsanın ruhsal, zihinsel ve ahlâkî yönden sağlıklı olabilmesi için temel evrensel değerlere sahip olması ve bu değerleri benimseyerek davranışlarına yansıtması gerekir. Esasen hem birey hem de toplumun barış, huzur ve mutluluğu, ahlâkî değerlerin varlığına ve yaşatılmasına bağlıdır.²⁹³

Sonuç olarak îsâr hasletinin birey açısından faydalarını şu şekilde ifade edebiliriz: Îsâr hasleti bireyde cimrilik, haset, bencillik gibi kötü duyguların izale edilmesini; empati, sevgi, merhamet ve diğerkâmlık gibi övülen güzel hasletlerin inkişaf etmesini sağlamaktadır. Niyetin sadece Allah rızası olduğu bu davranışlar birey ve toplumun ıslahında son derece önemlidir. Aslında bireyin kendisini düzeltmek adına yaptığı her şey özelde bireyin, genelde de toplumun maslahatına olmaktadır. Sosyal bir varlık olmanın gereği olarak birey çevresine karşı duyarlı olduğunda bu durum öncelikle kendisinin huzurlu olmasını sağlayacaktır. Uhrevi kazancına dair âyet ve hadislerde verilen müjdelere de yine bireyi îsâr hasletine sahip olma konusunda teşvik ederek huzur ve rahatlama hislerini zirveye çıkaracaktır. Huzurlu insanlardan oluşan bir toplum huzura eren ve huzur veren olarak tarihte yerini alacaktır. Allah'ın övgüsüne mazhar olan Ensâr ve Muhâcir kardeşliğinde olduğu gibi.

3.2. Îsâr'ın Toplum Açısından Önemi

Tezimizde “Îsâr hasletinin toplum açısından önemi” başlıklı bir bölüm açmamızın nedeni, bencilliğin hâkim olduğu, insanların ilgi ve sevgiden mahrum kaldığı, paylaşmanın, fakiri hatırlamanın sadece ramazan ayına hasredildiği günümüzde menfaat söz konusu olduğunda diğerini kendine tercih edebilmek için îsâr ahlâkına sahip olabilmenin ne kadar önem arz ettiğinin hatırlanmasına katkıda bulunmak içindir. Ayrıca dünya coğrafyasındaki müslümanların her geçen gün biraz daha yalnız ve yoksul kaldığı, birbirine karşı duyarsızlaştığı çağımızda, diğerkâm olmanın ve paylaşmanın, bir binanın tuğlaları gibi kenetlenmenin, kardeşlik ruhuna sahip olmanın tekrar hatırlanarak hayata geçirilebilmesi konusunda bir nebze de olsa katkıda bulunmak içindir.

Bir toplumun içine doğan ve sosyal bir varlık olarak yaratılan insanın tek başına münzevi bir hayat yaşaması çok zordur. Toplum ise sosyal ve kültürel farklılığa sahip insanlardan oluşmaktadır. İnsanların birbirine yardımcı olmaları, paylaşma, sevgi ve

²⁹⁰ Haluk Nurbaki, 1987, Sonsuz Nur, Damla Yayınevi, İstanbul, s. 168.

²⁹¹ M. Naci Kula, 2002, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, (Ed. H. Hökelekli), Ankara, s. 56.

²⁹² Sad, 38/71-72

²⁹³ Hamdi Kızıler, 2014, “Ahlâkî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi”, Millî Eğitim Dergisi, 44 (204), s. 7.

saygıya dayalı bir düzenin hakim olması sosyal hayatın düzen ve huzur içinde olmasına katkı sağlayacaktır.

Tarihin ve insanın yaşadığı ve yeryüzünde egemenlik kurduğu en eski çağlara ait elimizdeki bütün bilgi, belge ve kalıntılar, insanın her zaman toplum halinde yaşadığını ortaya koymaktadır. Toplumunu oluşturan farklı sosyal gruplar vardır. Genel olarak ifade edecek olursak bunlar: Aile, komşu, cemaat, kavim, millet ve ümmettir.²⁹⁴

Toplu halde yaşamamanın bir neticesi olarak uyulması gereken yazılı ve sözlü kuralların bulunması şarttır, aksi halde insanların bir arada huzur içinde yaşamaları mümkün olmaz. Kur'ân'da toplumsal hayatın düzenini korumayı öğütleyen pek çok âyeti örnek verebiliriz. Sosyal adaletin sağlanması yönündeki bu emirler yerine getirilmediğinde toplumun bütün fertlerinin bundan etkileneyeceği ve düzenin bozulacağı geçmişte yaşayan ümmetlerden örnekler verilerek açıklanmıştır.

Büyük İslam filozofu Farabi, "Toplum sevgiyle kaynaşır, adaletle yaşar." der. Genelde sevginin pasif, adaletin aktif birer değer olarak kabul edilmesinin aksine sevgi insanları kaynaştıran, birbirine bağlayan doğal ve aktif bir duygudur. Sevgi, duygunun da ötesinde ahlâkî bir erdemdir.²⁹⁵

Toplumdaki fertler arasında kıskançlık ve kin duygularını azaltan, toplumun fertlerinin birbiri ile kaynaşmasına sebep olacak merhamet, sevgi, kardeşlik duygularını geliştiren unsurlardan birisi de îsâr hasletine sahip olmaktır. Hiçbir karşılık beklemeden bir mü'minin ihtiyacını gidermek, elindeki nimetleri paylaşmak, kendi ihtiyacı varken mü'min kardeşini tercih edebilecek kadar ahlâkî olgunluğa sahip olmak toplumdaki fertleri binanın tuğlalarını birbirine kenetleyen harç vazifesi görür. Bu bağlamda diyebiliriz ki, İslam'da bireyler arasındaki dayanışma, madde ve menfaate dayalı değil, ahlâkî müeyyideler üzerine bina edilmiştir.

Toplumda yaşadığı sürece farklı rollere bürünen insan her rolde farklı bir sorumlulukla karşılaşmaktadır. Evlat, eş, ana-baba, kardeş, akraba, komşu gibi rollerin neticesinde pek çok sorumluluğu yüklenmekle birlikte yeryüzünde kul olma vazifesini de yüklenen insan Allah katında değerli ve sorumlu bir varlıktır.

Kur'ân'a göre toplum, sorumluluk ve toplumsal bilinç sahibi olan fertlerden meydana gelmelidir. Kur'ân ferdi, toplumun üstünde tutmadığı gibi toplumu öne çıkarıp ferdi değersiz bir varlık olarak da görmemektedir. Toplum fertlerden meydana geldiği için, bir yönü ile Kur'ân nazarında fert toplum demektir. Çünkü fert, toplumun bir parçasıdır. Parça olmadan bütünün meydana gelmesi mümkün değildir.²⁹⁶

Farklı dil, renk, huy, mizaçta yaratılmış ve sosyo-kültürel statüleri de birbirinden farklı olan insanların birlik ve düzen içinde yaşayabilmeleri ilahi emirlere her zaman ve mekânda uymaları ile gerçekleşebilir. Diyebiliriz ki ilahi hükümleri içselleştiren, pratik hayatta sâlih amellere dönüştürerek kendine ve topluma faydalı olan insan Allah'a ve insanlara karşı olan sorumluluklarını yerine getirmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, insanları tevhit inancı etrafında birleşmeye çağırırken, bu davetini belli bir millete, sosyal çevreye veya gruba yapmamakta, hitabını bütün insanlığa yöneltmek ona evrensel bir özellik vermektedir ki, bu husus Kur'ân-ı Kerîm'in mânâ etrafında mükemmel sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmede en önemli özelliklerinden biridir. Kur'ân'ın

²⁹⁴ Bilgiz, "Kur'ân'da İnsan ve Toplum", s. 692

²⁹⁵ Demirkol, "Barışın İnşasında Sevgi ve Adaletin Gücü", s. 416.

²⁹⁶ Mehmet Şanver, 2001, "Dini Tebliğ ve Eğitim Açısından Kur'ân'da İnsan Psikolojisi ve Özellikleri", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 10 (1), s. 142.

her yerinde bu konudaki davet geneldir ve evrenseldir. Bu hususta Kur'ân'da sık sık “*Ey İnsanlar!*” veya “*Ey İnananlar!*” gibi hitap tarzlarının kullanıldığını görmekteyiz. İnsanlar veya inananlar çeşitli ülke, millet, kültür, sosyal çevre ve mevkiiden olabilirler. Ancak, onlar Allah katında birdirler.²⁹⁷

İnsanın ne zaman ve nerede doğacağı tercihinin bırakılmadığı gibi, siyah-beyaz, zengin-fakir, asil-sıradan bir ailenin çocuğu olacağı da kişinin tercihi ile değildir. Allah'ın takdiri ilahîsi ile dünyaya gelen insan için bütün bu değerler ona kazanmışlık ya da kaybetmişlik hakkı tanımaz. Çünkü tüm bunların Allah katında ehemmiyeti yoktur. Üstünlük sadece Allah'a karşı kulluk bilincinin neticesinde tezahür eden amellere bağlıdır. Yani üstünlüğün ölçüsü kişinin “*takvasına göredir.*”²⁹⁸ Bir insanın doğuştan sahip olduğu bu türden özellikler onun için Allah katında üstünlük vesilesi kabul edilemeyeceği gibi, bir topluluğun ya da kavmin sahip olduğu bu tarzdan özellikler de üstünlük sebebi sayılamaz. O halde Allah katında değerli bir toplum olmanın ölçüsü nedir? Allah nasıl bir toplum olmayı emreder dediğimizde cevabını Kur'ân bizlere şu şekilde verir;

Kur'ân-ı Kerîm, ma'rûfu emreden, münkerden men eden topluluğun, insanlar içinden çıkarılmış en hayırlı bir topluluk olduğuna vurgu yapar: “*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.*”²⁹⁹ Hadisinde belirtilen toplumun, tüm yaratılanlara karşı duyarlı olma vasfına sahip olması gereken İslam ümmeti olduğunu söyleyebiliriz. *Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder; kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız...*³⁰⁰ Bu âyetten hareketle: “Hayırlı bir ümmet olmanın temel şartının iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak.” olduğunu söylememiz mümkündür. Öncelikle ferdin ve diğer insanların güzel ahlâklı olmasını sağlamak için ferdi ve toplumsal bazda mücadele verip, ahlâklı olmayı da ahlâklı olmaya davet etme, güç yetirebildiği kadarıyla bu konularda fertlere yardımcı olmaya gayret sarf etmek gerektiği kanaatindeyiz.³⁰¹

Maruf ve münkerin ne olduğu; “*Muhakkak ki Allah, adâleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.*”³⁰² âyeti ile adeta özetlenmiştir.

Bu âyetten anlaşıldığına göre 3 emrin yapılmaya özen gösterildiği ve 3 yasağın da terkedildiği toplumlar, huzurlu toplumlar ve bu emirler ve yasaklar doğrultusunda yaşayan kişiler de huzurlu şahsiyetler hâline gelecektir. Fert, içsel olarak tutarlı ve toplum kendi üyeleriyle eş güdüm içinde çalışan bir bedeninin organları gibi insicamlı, huzurlu bir yaşam şekli olan ideal bir toplum modeli hâline gelmiş olacaktır. Böylece hem fert ve toplum birbirinden razı hem de Allah hepsinden razı olacaktır.³⁰³

Huzurlu bir toplumun oluşmasında ahlâkî olgunluğun payının oldukça büyük olduğu yukarıdaki âyette de anlaşıldığı üzere açıktır. Bu ahlâkî olgunluğa sahip olabilmek ise îsâr hasleti ile mümkündür. Çünkü îsâr ahlâkına sahip olan bir kul diğer kullara karşı sevgi, merhamet, cömertlik, affetme gibi güzel duygular besleyecek ve toplumdaki fertler

²⁹⁷ Mehman İsmayılov, 2008, “Kur'ân'da Sosyal Bütünleşme”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 142-143.

²⁹⁸ Hucurât, 49/13

²⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/104

³⁰⁰ Âl-i İmrân, 3/110

³⁰¹ Erdoğan Köycü, 2017, “Âyet Ve Hadislere Göre Ahlâk Din İlişkisi”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4 (1), s. 40.

³⁰² Nahl, 16/90

³⁰³ Köycü, “Âyet ve Hadislere Göre Ahlâk Din İlişkisi”, s. 40.

arasında muhabbetin, yardımlaşma ve paylaşmanın, neticede de toplumsal huzurun artmasına sebep olacaktır.

İsâr hasletinin neticesinde oluşan cömertlik, sevgi, merhamet, diğerkâmlık gibi duyguların huzurlu bir toplumun oluşmasında önemi ne kadar büyükse; isâr hasletinin zıddı olan bencilliğin ve neticesinde oluşan kötü tutum ve davranışların –cimrilik, hased, nemelazımcılık gibi- yıkımı da o kadar büyüktür.

İslam'ın temel özelliklerinden birisi mensupları arasında yardımlaşmayı emretmesidir. İşte burada “Ama bu yardımlaşma nasıl ve hangi alanlarda olacaktır?” sorusunun cevabı önem kazanmaktadır. Bu nedenle yüce Allah bu yardımlaşmanın sınırlarını şu şekilde çizmektedir: “İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir”³⁰⁴.

Toplumun bir parçası olan bireyi hayırlı ve güzel işlerde yardımlaşması için teşvikte bulunan Allah, kötü davranışlar ve haramlar konusunda yardımlaşanları ise azabı ile uyarmıştır.

“Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir.”³⁰⁵ üzerine bir vazifedir.

“Mü'minler ancak kardeştir”³⁰⁶ hitabı ben olmanın değil biz olmanın gerektirdiği sorumluluklara dikkatimizi çekmektedir.

Hz. Peygamber, sürekli kendini düşünen, kendi menfaatinden başka bir şeyi görmeyen, kısaca ben ve çıkar merkezli bir dünya anlayışını kesinlikle tasvip etmez. Zorunlu olarak bir arada yaşayan insanların birbirlerini düşünmesi, gözetmesi hem İslâmî, hem de bir insanlık görevidir.³⁰⁷

İsâr hasletinin zıddı olan bencillik, açgözlülük, cimrilik, haset gibi kötü duygular yerine paylaşma, yardımlaşma, cömertlik gibi güzel duygular kalbe yerleştiği zaman insanlar arasında gerçek mânâda dostluk ve iman kardeşliği tezahür eder.

Mü'min kardeşinin hakkının gözetilmesi, paylaşma ve yardımlaşma, sevgi, merhamet gibi isâr hasleti ile de fedakârlığın zirvesini yaşamak sosyal hayatın bir gereği olarak huzurlu bir toplumun oluşmasında da son derece önemlidir. İnsanın bütün ihtiyaçlarını tek başına giderememesi ve başkalarının yardımına ihtiyaç duyması da sosyal hayatı zorunlu kılar. Sosyal hayatta barış ve huzur herkesin kendi hakkına razı olması, başkalarının haklarına saygı göstermesi ve hatta türünün diğer üyelerini sevip onlara karşı cömertçe iyilikte bulunmasıyla sağlanır.³⁰⁸

Bütün Müslümanların kardeş kabul edildiği bir din olan İslam'da sevgi ve kardeşlik bağı ile insanlar tek vücut olmaya çağırılıyor. Çünkü kardeşlik bağı, pek çok bağı bir araya getirir: Soy ve akrabalık bağı, sevgi bağı, ülfet bağı, dostluk bağı, huy benzemesi bağı, sevinç bağı, teklif tekellüfün terki gibi. Bunun için, kendinden daha güçlü olan oğulluk ve babalık ilgisinden nefse daha yakındır. Çünkü kardeşlikte saygı, heybet ve itaat külfetinin yokluğu dolayısıyla bu iki ilgiye üstündür.³⁰⁹

Bu ilginin oluşması ve gelişmesine teşvik eden hadislerden birkaç tanesi de şu şekildedir:

³⁰⁴ Maide, 5/2; Abay, *Kur'ân'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, s. 274.

³⁰⁵ Müslim, İman 78.

³⁰⁶ Hucurât, 49/10.

³⁰⁷ Sancaklı, “Hz. Peygamber 'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsâr Kavramına Verdiği Önem”, s. 43.

³⁰⁸ Demirkol, “Barışın İnşasında Sevgi ve Adaletin Gücü”, s. 416.

³⁰⁹ İsmayılov, “Kur'ân'da Sosyal Bütünleşme”, s. 146.

“İnsanların en hayırlısı, ömrü uzun, ameli güzel olanıdır.”³¹⁰, “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır.”³¹¹ ve “Sizin en hayırlınız ahlâkı en güzel olanınızdır.”³¹²

Yukarıdaki hadislerde ifade edildiği gibi İslam’a göre ideal diyebileceğimiz müslüman örneği toplumdan kopuk olamaz. Her ferdi toplumun bir parçası olarak gören dinimiz ferdi mutluluğunu ve huzurunu toplumun huzuru ile birlikte ele almıştır. Bireyin salt kendi refahı için çalışmasını tasvip etmeyerek çevresindeki yaratılan tüm canlılara karşı duyarlı olunmasını da emretmiştir. İslam’ın öngördüğü medeni bir toplumun oluşmasında ve kardeşlik ruhunun hayat bulmasında sevgi ve merhametin artmasında ve kalplerin birbirine karşı ünsiyet oluşturmada İsrâ ahlâkının son derece önem arz ettiği de açıktır.

İbadetlerimizde de bu ünsiyeti sağlayacak birlikteliğe önem verildiğini görürüz. Cemaatle kılınan namazın daha faziletli olması, iftar vermenin, zekât ve infakın faziletinden bahseden hadisler fertlerin sosyal ortamlarda aynı ortak değerleri paylaşarak birbirlerine karşı ünsiyetin oluşmasını sağlama amacı da gütmektedir.

Toplu ibadetlere ve diğer sosyal faaliyetlere katılmak bu ünsiyetin pekişmesini sağlar. Bu bağ zamanla ünsiyet derecesinden sevgi derecesine yükselir. Günlük beş vakit namazın mahalle mescidinde, haftalık Cuma namazının büyük şehir camiinde, yıllık bayram namazlarının şehir dışındaki açık hava namazgâhında kılınması ve ömürde bir defa farz olan hac ibadetinin bütün dünya Müslümanlarının toplandığı Mekke’de Kâbe’nin çevresinde eda edilmesi dinin aşamalı sosyalleştirme projesini gösterir. Birlikte yapılan bu ibadetler toplum fertlerinde yüksek bir dinî şuur yanında ünsiyet, sevgi, bağlılık ve kardeşlik meydana getirir.³¹³

Paylaşma ile birlikte ortaya çıkan bu yaklaşma zamanla sevgi ve dostluğa dönerek İsrâ hasletini meyve vermesiyle de toplum adeta birbirine kenetlenir.

İnsanın en belirgin özelliklerinden birisi, onun sosyal bir varlık olması, yani toplum içerisinde yaşamasıdır. İbn Haldun’un deyişiyle, toplumsal hayat, insan için bir zarurettir ve filozoflar da bunu, insan tabiatı gereği medenîdir sözleriyle ifade ederler. Dolayısıyla insan, hem içinde yaşadığı toplumdan etkilenir, hem de onu etkiler. İnsanın yaşayış ve davranışları, önemli ölçüde içinde yaşadığı toplumun tesiri altındadır.³¹⁴

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz;

Toplumsal sorunlar karşısında duyarlı olmak tüm müslümanların vazifesidir. Neme lazımcılık toplumdaki huzur ve barış ortamını tehlikeye sokan bir tutumdur. Komşusu açken tok yatan bizden değildir hadisinden de anlayacağımız üzere en yakın halkamız olan aileden başlayarak en geniş halkaya kadar toplumdaki tüm bireylere karşı sorumluluk sahibiyiz. Kulluk görevi Allah’a karşı olduğu gibi toplumdaki insanların hukukuna saygılı olma konusunda da prensipler içerir.

Toplumdaki huzur ve barış ortamının sağlanması ve korunması adına iyi ve güzel davranışların artmasına sebep olacak marufu emretme görevinin yapılması ile toplumda yaygınlaşan açlık, bilgisizlik, ahlâksızlık gibi olumsuz davranışlar karşısında toplumun islahı için nehyi anil münker görevinin ifa edilmesi mü’minler üzerinde borçtur.

³¹⁰ Tirmizî, Zühd, 21-22.

³¹¹ Buhârî, Mağâzi, 35.

³¹² Buhârî, Edeb, 38; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, s. 185.

³¹³ Demirkol, “Barışın İnşasında Sevgi ve Adaletin Gücü”, s. 419.

³¹⁴ Şanver, “Dini Tebliğ ve Eğitim Açısından Kur’ân’da İnsan Psikolojisi Ve Özellikleri”, s. 152.

Toplumdaki iyiliklerin artması ve kötülüklerin izale edilmesi hususundaki yardımlaşma, paylaşma, sevgi, merhamet, diğerkâm olabilmek îsâr hasleti ile de son derece ilgilidir. Tüm bu güzel ahlâki özelliklerin neticesinde îsâr hasletine sahip bireylerin toplumda var olması Allah'ın razı olacağı ideal müslüman toplumunun oluşmasını sağlayacaktır. Fert ve toplumun birbirini hem etkilediği hem de birbirinden etkilendiği gerçeğini de göz önüne aldığımızda bireyin sahip olduğu güzel ahlâk toplumu da huzura kavuşturmakta, toplumun huzuru da bireye huzur vermektedir.

Îsâr ahlâkına sahip, birbirinin sevinç ve üzüntülerine ortak olabilecek kadar duyarlı fertlerden oluşan bir toplumun dünya ve âhirette saadeti, huzuru yaşayacağı, Ensâr gibi Allah katında ve kullar arasında övülerek tarih boyunca hayırla anılacağı bir gerçektir.

4. SONUÇ

Okunmak, anlaşılacak ve yaşanmak üzere nâzil olan Kur'ân âyetleri sosyal hayatın her alanında karşılaşacağımız durumlarla ilgili hükümler içermektedir. Kur'ân kavramlarındaki derin mânâlar verilmek istenen mesajın doğru anlaşılması için doğru anlamlandırılması gereken kilit sözcüklerdir. Kur'ân-ı Kerîmde soyut kavramların daha kolay anlaşılması için konu ile ilgili meseller çok fazla kullanılmaktadır. Zaman içerisinde anlam kayması, daralması ve genişlemesi yaşayan bu kavramların, ifade ettikleri mânâyı doğru tespit edebilmek için nüzûl ortamını bilmek ve bu bağlamda kavramı ele almak önem arz etmektedir. Kur'ân âyetlerindeki kavramların kelime ve terim anlamlarının yanı sıra, zıt ve aynı manayı içeren örnekler ile beraber ele alınması da kastedilen mananın doğru anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Çalışmamızda îsârı daha iyi anlamak için ilk dönem sözlüklerden istifade edilmiştir. Bu sözlüklerde îsâr kelimesine “bir şeyi öne geçirmek, zikretmek, kalıcı olanı resmetmek, bir nesneyi ihtiyar eylemek, bir şeyi veya bir kimseyi diğerine tercih etmek, yeğlemek, bir şeye karşı sevgisi olmak, meylî olmak, öncelik vermek, üstün tutmak, ikram etmek gibi anlamlar verildiği; Terim anlamında ise “Kişinin başkasının faydasını kendi faydasına tercih etmesi veya bir zarardan öncelikle onu koruması, insanın âhîret mutluluğunu elde etmek amacıyla başkalarını dünya mutluluk ve hazlarında kendine tercih etmesi” şeklinde tanımlandığı görülmüştür.

Çalışmada îsârın kelime ve terim anlamları detaylı bir şekilde verildikten sonra “tercih etmek” anlamında kullanıldığı âyetlerde, dünya ya da âhîret hayatını tercih etmenin sebep ve sonuçları incelenmiştir. Tercihini dünyadan yana yapan insanlara uyarı mahiyetindeki âyetler ve dünya hayatını tercih edenlerden olan kişilere Kur'ân'dan örnekler verilmesi; aynı şekilde malları ve canları ile âhîret hayatını tercih edenlere vaad edilen mükâfatlar ve buna örnek teşkil eden kullardan da örnekler gösterilmesi tercihinin yapacak olan insana yol göstermektedir.

İnsanlar arasında iman edenlerin Allah katında îsâr edilmesine örnek olarak Tâ Hâ sûresindeki sihirbazları ve Tahrîm sûresindeki Hz. Âsiye'yi, iman edenler arasında da muhsin ve muhlis kulların vasıflarına sahip olmanın Allah katında îsâr edilmeyi netice vermesine Hz. Yusuf kıssası örnek olarak gösterilebilir. Nefsin hevası yerine ahlâkî olanın tercih edilmesi, imanın güzel ahlâk olarak tezahür etmesidir. Bu tercihin insanın Allah katındaki değerini artıracak farklı âyetlerde ifade edilerek evrensel olan ahlâk konusunda da insanlar uyarılmıştır.

Kur'ân âyetlerinde bir kavramdan bahsederken daha iyi anlaşılması için zıddı olan kavramdan da bahsedilir. Bu anlamda îsâr âyeti olarak bilinen Haşr 59:9. âyette îsârın zıddı diyebileceğimiz cimrilik de ele alınmış, cimrilikten, nefsinin şuhundan kurtulmanın felaha ereceği müjdesi verilmiştir. İsâr hasletine sahip olmak denildiğinde fedakârlık, cömertlik, diğerkâm olmak, empati kurmak gibi birçok kavramla iç içe olduğu; bencillik, kıskançlık, cimrilik gibi kavramlarla da zıt ilişki içinde olduğumuzu görürüz. Kur'ân bütünlüğü içinde kavramı zihinlerde oturtabilmek için, o kavramın zıt anlamının da bilinmesinin önemi büyüktür. Kıyamete kadar tüm insanlığa hitap edecek olan Kur'ân'ın her zaman diliminde insanların zaafının olduğu mal biriktirme ve cimrilik etme konusunda geçmişten vermiş olduğu meseller insanların tercihlerini yaparken bu gerçeği göz önünde bulundurmaları ve dünyaya aldanıp ahiretini unutmamaları konusunda uyarı niteliğindedir.

Kavramın anlaşılmasında şüphesiz ki âyetlerle birlikte başvurulması gereken ikinci kaynak olan hadislerden istifade edilmiş, Hz. Peygamberin hayatından îsâr örnekleri verilmiştir. Asr-ı saâdet olarak isimlendirilen zaman diliminde îsâr kavramının

yaşanarak, sahabenin sahip olduğu bir haslete dönüştüğü, bu özelliği zirvede yaşayan ensârın Allah tarafından övüldüğü ve tüm zamanlara örnek olarak sunulduğu görülmektedir.

Hz. Peygamberi ve sahabeyi örnek alan nesiller farklı kurumlarla İslam kardeşliğinin sağlanmasında ve bu hasletin mü'minler arasında ahlâka dönüşmesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Tasavvuf kültüründen örneklerinden olan fütüvvet ve melamet kavramlarının da aslında îsâr hasletinin bir karşılığı olduğu söylenebilir. “Yaratılanı sev, yaratandan ötürü” düsturuyla sevgi ve merhamet üzere kurulan bu düşüncede îsâr hasleti günlük hayatın her alanında kendini gösterebilmiş ve hayata aktarılabilmektedir.

Bu çalışmada iman etmenin ve övülen davranışlar sergilemenin birey ve toplum üzerinde nasıl etkilerinin olduğu ile ilgili de araştırma yapılarak kavrama psikolojik bir yaklaşımda bulunulmuştur. Bu bağlamda hemen hatırlayıverdiğimiz günah işleme konusunda “nefsine zulmedenler” âyetinin aslında bu kavramın pratik hayatta bireye etkisi konusunda ne kadar mânâlı olduğuna dikkat çekmektedir. Allah'ın emir ve yasakları öncelikle bedenen ve ruhen sağlıklı bir birey olunması içindir. Îsâr hasletine sahip olmak ise zahiren, sunulan bir fedakârlık olsa da ruhen bireyi cimrilik, bencillik ve istiğna gibi büyük bir hastalıktan koruduğu için öncelikle faydasının bireye yönelik olduğunu farklı disiplinlerin de ortaya koyduğunu; evrensel mesajla bu disiplinlerin aynı düşüncede birleştikleri görülmektedir.

İslam bireyi toplumdan ayrı düşünmez, toplumun bir parçası olarak değerlendirir. Sağlıklı birey sağlıklı bir toplum demektir. Sağlıklı bireylerden oluşan bir toplumun ise sosyal dengenin kurulması ve islam kardeşliğinin oluşmasında ne kadar öneme haiz olduğu aşikârdır. Çağımızda insanların hızla bireyselleştiği, bencil ve ben merkezli olduğu, toplumun en küçük birimi olan ailede dahi kopuklukların hissedildiği bir zamanda birlik ve beraberliğin sağlanmasına, kaynaşmaya vesile olacak ahlâkî güzelliklere haiz olmak birey ve toplum açısından çok önemlidir. Paylaşma ve yardımlaşmanın teşvik edildiği ve bunun da zirvesi diyebileceğimiz îsâr ahlâkının farklı mesellerle anlatılması Kur'ân'ın toplum huzurunun sağlanmasına verdiği önemi de göstermesi açısından önemlidir.

Toplumdaki kardeşliği, birlik ve beraberliği sağlayacak, müslümanları İslam kardeşliği ile birbirine bağlayacak “mü'minler ancak kardeşler” hitabını pratik hayata taşıyacak önemli kavramlardan birisi olduğunu düşündüğümüz îsâr kavramının zihinlerde tutulması ve çeşitli platformlarda bu kavrama yer verilmesi son derece önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- ABAY, A., 2012. “Kur’ân’da Kişilik Eğitiminin İlkeleri”, 1. Baskı, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 352s.
- ABDÜLBAKİ, M.F., 2016. Mu’cemül Müfehres fi Elfazıl Kur’ân, Çev.: M. Çanga, 6. Baskı, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, 736s.
- ABDÜLKADİROĞLU, A., ABDÜLKADİROĞLU, N., 1992. Mehmed Akif’in Kur’ân-ı Kerîm’i Tefsiri, Mev’ıza ve Hutbeleri, 2. Baskı, DİB Yayınları, Ankara, 231s.
- el-ACLÛNÎ, 1351. Keşfü’l-Hafâ’ ve Müzîlü’l-İlbâs ‘Amme’s-tehere Mine’l-Ehâdîş ‘Alâ Elsineti’n-Nâs, Beyrut, I.
- ALICI, M., 2019. “İslam’da Dindarlar ve Diğer kâmlık: Kur’ân-ı Kerîm’de “İsâr” Âyetine Tarihsel Fenomenolojik Bir Yaklaşım”, Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi 7 (17), ss. 13-20.
- el-ÂLÛSÎ, Ş.M., ts. Rûhu’l-Me’ânî fi Tefsîri’l-Ḳur’âni’l-‘Azîm ve’s-Seb’i’l-Meşânî, Beyrut, XXII.
- ANKARAVÎ, İ., 1996. Minhâcu’l-fukara (Fakirlerin Yolu), Haz.: S. Ekici, İnsan Yayınları, İstanbul, 390s.
- ARSLAN, H., 2010. “Dini Tutumlar ve Kalkınma”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ, 15 (1), ss. 139-161.
- ATEŞ, S., 2000. “İhlâs”, DİA, İstanbul, XXI, ss. 536-537
- ATTAR, F., 1984. Tezkiretü’l-Evliyâ, Haz.: S. Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa, 871s.
- BİLGİZ, M., 2012. “Kur’ân’da İnsan Ve Toplum”, Diyanet İlmî Dergi • Kur’ân Özel Sayısı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-856, İlmî Eserler-138, 2.Baskı, Ankara, ss. 687-706.
- el-BUHARÎ, 1990. “Sahih-i Buharî”, Tah.: Doktor M. D. Buğa), Dâru’lİbn Kesir, 4. Baskı, Beyrut, I-VII.
- BURSEVÎ, İ.H., 1997. Kitâbu’n-netice, Haz.: A. Namlı ve İ. Yavaş, İnsan Yayınları, İstanbul, II, 567s.
- CEBECİOĞLU, E., 1997. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yayıncılık, Ankara, 790s.
- CERRAHOĞLU, İ., 1985. Tefsir Usulü, 5. Baskı, Emel matbaacılık, Ankara, 352s.
- el-CEVHERÎ, 1982. es-Sihâh, Tah.: A.A. Attar, Kahire, II, 575s.
- el-CEVZİYYE, İbn Kayyim, 1996, Medâricü’s-sâlikîn (beyne menâzili “ıyyâke na’büdü ve ıyyâke neste’în”), 3. Baskı, Beyrut, II.
- COŞKUN, A., 1987. “Kur’ân-ı Kerîm’in Dünya ve Âhirete Bakışı”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (4), ss. 267-284.
- el-CÛRCÂNÎ, S.Ş., 1997. Kitâbu’t-Ta’rifât, Beyrut.
- ÇAĞLAYAN, H., 2013. “İslam Kardeşliğinin Zirve Noktası: İsâr”, Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber, Kardeşlik Ahlâkı ve Kardeşlik Hukuku” Sempozyumu, 21-22 Nisan 2012, Ankara, ss. 298-311.
- ÇAĞRICI, M., 2000. TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, I-XLIV.
- ÇAKAN, İ.L., 1975. “Dünya Hayatına Karşı Müslümanların Tutumları”, Diyanet Dergisi, (1), ss. 5-20.
- ÇALIŞKAN, N., 2017. “Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Ashâbü’l-Karye ve Habîb En-Neccâr”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), ss. 108-122.
- DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah Abdurrahman, 1992, “Sünenü’l-Dârimî”, Çağrı Yay. İstanbul.

- DEMİR, R., 2016. “Kur’ân’da Îsâr Kavramı”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Kişilik Ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu, 10-12 Haziran, Ordu, 25, ss. 499-515.
- DEMİR, Ş., 1998. “Kur’ân’da Âhîret-Dünya ve Dünya Hayatı”, Ekev Akademi Dergisi, 1 (3), ss. 321-333.
- DEMİRKOL, M., 2015. “Barışın İnşasında Sevgi ve Adaletin Gücü”, International Journal of Science, Culture and Sport (IntJSCS), August, Special Issue: 4, ss. 416-424.
- DEMİRLİ, E., 2010. ”Tasavvufta el emeğiyle geçinmek ve Îsâr: Hakka Halk’tan vuslat”, Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, (2), ss. 90-93.
- DİB, 2019. Mekkî ve Medenî Sûre, <https://kuran.diyamet.gov.tr/kuran-sozlugu/detay/40-mekki-ve-medeni-sure> (02.03.2019).
- DURMUŞ, Z., 2003. “Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur’ân’ın Öngördüğü İdeal Model: Îsâr”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 3 (1), ss. 17-27.
- ERGÜL, N., 2015. “İnsan-I Kâmil - Güzel Ahlâk İlişkisi”, International Journal of Social Science, (35), ss. 259-270.
- ERSANLI, K., 2012. Düşündüklerim Paylaştıklarım, DH Yayınları, Samsun, 193s.
- ERSANLI, K., ÇABUKER, N.D., 2015. “Diğerkâmlık Ölçeği’nin Psikometrik Özellikleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (52), ss. 43-53.
- FAYEZ, G.G.N., 2014. “Altruism in the Quran and Sunnah”, Yüksek Lisans Tezi, An-Najah National University, Faculty of Graduate Studies, Nablus, Palestine.
- el-FÎRÛZÂBÂDÎ, ts. Besâiru zevi’t-temyîz, el-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut, III.
- FREEDMAN, J.L., SEARS, D.O., CARLSMITH, J.M., 1989. Sosyal Psikoloji, (Çev.: A. Dönmez), İstanbul, Ara Yayıncılık.
- el-GAZÂLÎ, 1986. İhyâu ‘Ulûmi’ d-Dîn, Çev.: A. Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul, III, 896s.
- GÖKTAŞ, V., 2011. “Ahilik ve Tasavvuftaki Bazı Müşterek Ahlâkî Öğeler”, Ahilik Uluslararası Sempozyumu-Kalite Merkezli Bir Yaşam, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 20-22 Eylül, Kayseri, ss. 107-124.
- , V., 2014. “Tasavvuf’ta İncitmeme Prensibi Ve Alvarlı Efe’nin Bazı Şiirlerinde İncitmemenin Önemi”, Tasavvuf Yazıları, İlahiyat Yayınları, 1. Baskı, Çankaya/Ankara, Ankamat Matbaası, ss. 321-329.
- GÖNENÇ, E.Ö., 2007. “İletişimin Tarihsel Süreci”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (28), ss. 87-102.
- HALİDÎ, S.A., 2005. Kur’ân Öyküleri, Çev.: İ. Sarmış, Kitap Dünyası Yayınları, 2.Baskı, Konya, I-III.
- el-HALÎL b. AHMED, 2003, “Kitâbü’l-‘Ayn, Bab-ül hemze”, Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, c.I.
- HÖKELEKLİ, H., 1988. “Enâniyet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, ss. 170-171.
- IŞIK, A., 2015. “İslam ve Hristiyanlıkta Dünya Âhîret Dengesi”, Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmi Mecmuası, (24), ss. 239-253.
- İBN A’RÂBÎ, ts. Ahkâmü’l-Kur’ân, Neşr.: M.A. Atâ, Beyrut, c.IV.
- İBN FARÎS el-HEMEDÂNÎ, 1969, “Mu‘cemü mekâyîsi’l-luğa”, Tah.: A.M. HÂRÛN, Kahire, c.I.
- İBN HİŞÂM, M.A., 2006. İslam Tarihi, Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi, Çev.: H. Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, I.
- İBN KESİR, 1993. Hadislerle Kur’ân Kerîm Tefsiri, Çev.: B. Karlığa, B. Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, XII.

- İBN KESÎR, 2010. Büyük Kur'ân Tefsiri, Haz.: A. Öztürk, Kahraman Yayınları, I-X, 6000s.
- İBN MANZÛR, ts., Lisânu'l-Arab, Beyrut, I-XV.
- İBN MİSKEVEYH, ts., Tehzîbü'l-ahlâk ve tathîrû'l-a'râk, I.
- İBN SA'D, M., 2015. Kitabü't-Tabakâti'l-Kebîr, Çev.: M. Dilek, A. Bakkal, Ed.: A. Demircan, Sıyer Yayınları, I-XI, 5554s.
- el-İSFAHÂNÎ, R., 2012. "Müfredât" Kur'ân Kavramları Sözlüğü, Çev.: A. Güneş ve M., Yolcu, 1195s.
- İSMAYILOV, M., 2008. "Kur'ân'da Sosyal Bütünleşme", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İSLAMOĞLU, M., 2008. Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 1311s.
- İZUTSU, T., 2012. Kur'ân'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar, Çev.: S. Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 384s.
- KANAR, M., 2009. Arapça Türkçe Sözlük, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1887s.
- KARAGÖZ, İ., KARAMAN, F., PAÇACI, İ., CANBULAT, M., GELİŞGEN, A., URAL, İ., 2010. Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, 744s.
- KARAMAN, H., ÇAĞRICI, M., DÖNMEZ, İ.K., GÜMÜŞ, S., 2012. Kur'ân Yolu - Türkçe Meal ve Tefsir, DİB Yayınları, Ankara, I-V.
- KASAPOĞLU, A., 2007. "Kur'ân'da Affetme Olgusu: İnsanların Birbirlerini Affetmeleri", Diyanet İlmî Dergi, 43 (4), ss. 7-30.
- KASAPOĞLU, A., 2010, Kur'ân da İki Zıt Karakter Şuhh ve İsar, Kur'ân Psikoloji Atlası 2, EKM Ofset Matbaacılık.
- KÂŞÂNÎ, A., 2004. Tasavvuf Sözlüğü: Letaifu'l A'lam fi İşaratı Ehli'l İlham, Çev.: E. Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 639s.
- KAYA, A., 2012. "Teorik ve Pratik Açından İnfak ve İsar Ahlâkı", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (1), ss. 305-317.
- KAYA, İ., 2012. "Hadîslerde İsar Hasleti", Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Iğdır.
- el-KEFEVÎ, ebü'l B., 1993. El-Külliyat, s. 414, 434, Beyrut
- KIZILER, H., 2014. "Ahlâkî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", Millî Eğitim, 44 (204), ss. 5-17.
- KİRAZ, C., 2011. "Vani Mehmed Efendi'ye Göre Hz. Yûsuf Kıssası'ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler", Ulusal Vani Mehmed Efendi Sempozyumu, 07-08 Kasım 2009, Kestel-Bursa -Bildiriler-, ss. 97-116.
- KÖLE, B., 2015. "Tasavvuf Perspektifinde Fütüvvetin Anlam Boyutu", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, (43), ss. 330-361.
- KÖSE, S., 2013. "Nefse Karşı Onurlu Duruş: İffet", Din ve Hayat, (19), ss. 4-9.
- KÖYCÜ, E., 2017. "Âyet Ve Hadislere Göre Ahlâk Din İlişkisi", Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4 (1), ss. 35-53.
- KULA, M.N., 2002. "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ed. H. Hökelekli, Ankara, ss. 31-70.
- el-KURTUBÎ, 2011. El-Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'ân, Çev.: M.B. Eryarsoy, İstanbul, I-XX.
- el-KUŞEYRÎ, 2003. Er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, Haz.: S. Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul.
- KUTUB, S., 1968. Fîzilâl-il Kur'ân, (Çev.: M.E. Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, XVI, 569s.
- el-MÂVERDÎ, ts., En - Nüket ve'l - Uyûn (Tefsîru'l - Mâverdî), Beyrut, V.

- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ, 2013. Kâmûs-ül Muhit Tercümesi, Haz.: E. Tanrıverdi ve M. Koç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, I.
- NURBAKİ, H., 1987. Sonsuz Nur, Damla Yayınevi, İstanbul, 286s.
- en-NÎSÂBÜRÎ, İbn. Fûrek el-İsfahânî, 2009, Tefsîrû İbn Fûrek, 1. Baskı, Suudi Arabistan, III.
- OKUMUŞ, M., 2006. “Kur’ân'a Göre Dünya Âhîret ilişkisi”, VIII. Kur’ân Sempozyumu: Günümüz Dünyasında Müslümanlar, 14-15 Mayıs 2005 / Yozgat, Fecr Yayınları: 94, Ankara, ss. 117-147.
- ÖZTÜRK, Y.N., 1994. Kur’ân’ın Temel Kavramları, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 695s.
- PUSMAZ, D., 2011. “Kur’ân’da İsâr Kavramı”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (25), ss. 77-104.
- er-RÂZÎ, F., 2013. Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb, Çev.: S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Doğru, S. Kılıç, Huzur Yayınları, İstanbul, I-XXIII.
- RÛMÎ, M.C., 1991. Mesnevi, Çev: Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul, I, 372s.
- es-SÂBÛNÎ, M.A., 2016. Safvetü't-Tefasir, Çev.: S. GÜMÜŞ, Nedim Yılmaz, Ensâr Neşriyat, İstanbul, VI.
- es-SÛYÛTÎ, C., ts. el-İtkân fi Ulumi'l Kur’ân, Beyrut, 783s.
- SÂMÎ, Ş., ts. Kâmûs-ı Türkî, TDK yayınları, Ankara, I, s. 236
- SANCAKLI, S., 2006. “Hz. Peygamber’in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsâr Kavramına Verdiği Önem, Tasavvuf”, İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi, 7 (17), ss. 29-56.
- SANDIKÇI, S.K., 1990. “Hz. Peygamber’in Dünya Hayatına Bakışı”, Dünden Bugüne İslâm Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu, 16-17 Haziran, Bursa, ss. 63-77.
- es-SÛLEMÎ, 1372. Kitabul-Futuvvet, (Mecmua-i Âsâr’ın II. cildi içerisinde) yay. Nasrullah Pürcevadî, Tahran: Merkez-i Neşr-i Danişgahi,
- ŞANVER, M., 2001. “Dini Tebliğ ve Eğitim Açısından Kur’ân’da İnsan Psikolojisi ve Özellikleri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 10 (1), ss. 137-164.
- ŞENTÜRK, L., YAZICI, S., 2014. İslam İlmihali, DİB Yayınları, İstanbul, s. 38
- ŞEVKÂNÎ, Muhammet bin Ali, 1996, Neylû'l-EvtarMinEhadîs-i Seyyidi'l-Ahbâr, Daru'l-Hayr, Beyrut, IV.
- et-TABERÂNÎ, ts. el-Mucemul-Kebir, Tahk.: H.A. es-Selefi, Kâhire: Mektebetü İbn-i Teymiyye, XIX.
- et-TABERÎ, 1995. Camiul-Beyan, Beyrut, XVI, 661s.
- TATLI, B., 2005. “Kur’ân’da "Dünya" ve "Arz" Kelimelerinin Kullanımı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 46 (2), ss. 259-265.
- TEK, A., 2003. “Melamilik ve Bursalı Melamiler”, Bursa' da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü – 2, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Bursa Kitaplığı: 12, Bursa, ss. 225-241
- TOPALOĞLU, B., 1988. “Âhîret”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, ss. 543-548.
- TÜTÜNCÜ, M., 1986. “Kur’ân ve Hadislerde İnsan Psikolojisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (3), ss. 189-193.
- ULUDAĞ, S., 1999. Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul, 607s.
- ÜÇOK, N., 1947. Genel Dilbilim (Linguistik), Ankara Üniversitesi Dil Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 180s.
- ÜNAL, A., 2007. Allah Kelamı Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali, Defîne Yayınları, İzmir, 1446s.

- ÜNAL, A., 2011. Kur'ân'da Temel Kavramlar, Işık Akademi Yayınları, İstanbul, 546s.
- ÜSTÜN, M.C., 2015. "Nefsî Fenalıklara Karşı Affedicilik Ve Hz. Yûsuf Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (37), Nisan, ss. 1064-1071.
- VANKULU MEHMMED EFENDİ, 2014. Vankulu Lügati, Çev.: E. Tanrıverdi ve M., Koç, Türkiye Yazma Eseler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, I.
- YARAN, C.S., 2007. "'Mevlana'nın Yedi Öğüdü": Evrensel Erdemler, Kozmik Temellendirmeler ve Aidiyet Meselesi", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (16), ss. 21-48.
- YARAN, R., 2013. "İffet: Arzu ve isteklere karşı nefis kontrolü", Din ve Hayat: TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, (19), ss. 10-12.
- YAŞAROĞLU, K., 2013. "Hz. Yûsuf'un Çağımız İnsanına Model Olabilecek İffet Ahlâkı", Din ve Hayat: TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, (19), ss. 44-47.
- YAZIR, E.M.H., 2016. Hak Dini Kur'ân Dili, Sadeleştiren: L. Cebeci, S. Kılıç, O. Atalar, Akçağ Yayınları, İstanbul, I-X.
- YILDIRIM, C., 1991. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri, Anadolu Yayınları, İstanbul, I-XIV.
- ez-ZEBÎDÎ, 1982, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Çev. K. Miras, DİB Yayınları, Sayı:123-1, 6. Baskı, Ankara, V, 412s.
- ez-ZEBÎDÎ, Muhammed bin Murtaza, ts., Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs, Dâr'ul Hidaye, X.
- ez-ZEMAŞERÎ, 1998, El-Keşşâf An Hakâiki Ğavâmidu't-Tenzîl ve Uyûnu'lEkâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl, Tah.: Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavvad, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, V.
- ez-ZERKEŞÎ, 2006. El Burhan fi Ulumi'l- Kur'ân, Tah.: Muhammed Ebu'l Fadl Dimyati, Dar'ul Hadis, Beyrut.
- ez-ZUHAYLÎ, 2005, Tefsiru'l Münir, Çev.: A. Efe, B. Eryarsoy, H. Arslan, H. İ. Kutlay, N. Yıldız, Risale Yayınları, İstanbul, I-XV.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Elif TİYEK
Doğum Yeri ve Tarihi : Turhal, 23.07.1976

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri ABD
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : Arapça
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : Kahramanmaraş Anadolu İmam Hatip Lisesi, Pedagojik Formasyon Eğitimi Stajı
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşler Başkanlığı, Onikişubat İlçe Müftülüğü

İletişim

E-Posta Adresi : e.tiyek@hotmail.com
Tel. : 0 505 2572012
Tarih : 2019